

PASTORES GREGIS
PASTIRI STADA

IVAN PAVAO II.

PASTORES GREGIS
PASTIRI STADA

POSINODSKA
APOSTOLSKA POBUDNICA
O BISKUPU SLUŽITELJU
EVANĐELJA ISUSA KRISTA
ZA NADU SVIJETA

UVOD

1. PASTIRI STADA, u vršenju svoje službe biskupa, znaju da mogu računati na posebnu božansku milost. U Rimskom pontifikatu, tijekom svečane molitve posvećenja, biskup glavni zareditelj, pošto je zazvao izlivanje Duha koji upravlja i vodi, ponavlja riječi što su prisutne već u drevnom tekstu *Apostolske predaje*: »Podaj, Oče, poznavaoče srdaca, ovom svome sluzi kojega si izabrao za biskupstvo, da pase tvoje sveto stado i da besprijekorno vrši službu vrhovnog svećeništva.«¹ Tako se i dalje ispunjava volja Gospodina Isusa, vječnoga pastira koji je poslao apostole kao što je njega samoga bio poslao Otac (usp. *Iv* 20, 21) te je htio da njihovi nasljednici, tj. biskupi, budu u njegovoj Crkvi pastiri sve do konca vjekova.²

Slika Dobroga pastira, koju tako voli već i najranija kršćanska ikonografija, bila je jasno pred očima biskupima koji su se, dolazeći iz čitavoga svijeta, sakupili od 30. rujna do 27. listopada 2001. na X. opću redovitu skupštinu biskupske sinode. Oni su na grobu apostola Petra zajedno sa mnom razmišljali o liku *biskupa služitelja evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta*. Svi su se složili da lik Isusa Dobroga pastira tvori povlaštenu sliku na koju se treba neprestano osvrutati. Nitko se, naime, ne može smatrati pastirom dostojnim tog imena

¹ *Obred ređenja biskupa*: Molitva ređenja.

² Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 18.

»nisi per caritatem efficiatur unum cum Christo«. ³ I to je temeljni razlog zbog kojeg »idealni lik biskupa, na kojega Crkva i dalje računa, jest onaj pastira koji se, suobličan Kristu u svetosti života, velikodušno troši za Crkvu što mu je povjerena, noseći istodobno u srcu brigu za sve crkve raspršene po zemlji (usp. 2 Kor 11, 28)«. ⁴

Deseta skupština biskupske sinode

2. Zahvalimo, stoga, Gospodinu što nam je podario da još jednom proslavimo skupštinu biskupske sinode i doživimo u njoj doista duboko iskustvo *biti Crkva*. Proslavljena u još živom ozračju Velikog jubileja dvi-jetisućite, na početku trećega kršćanskog tisućljeća, X. opća skupština biskupske sinode dogodila se nakon dugog niza skupština: onih posebnih, okupljenih planom evangelizacije na raznim kontinentima, od Afrike do Amerike, Azije, Oceanije i Europe; i onih redovitih, od kojih su one posljednje posvetile svoje razmišljanje preobilnom bogatstvu što ga u Crkvi tvore različiti pozivi koje potiče Duh u narodu Božjem. U toj perspektivi, pozornost posvećena vlastitoj službi biskupa nadopunila je okvir one ekleziologije zajednice i poslanja koju je uvijek potrebno imati pred očima.

³ Sv. TOMA AKVINSKI, *Super Ev. Joh.*, X, 3.

⁴ IVAN PAVAO II., Homilija na zatvaranju X. opće redovite skupštine biskupske sinode (27. listopada 2001.), 3: *AAS* 94 (2002.), 114.

S tim u vezi, sinodski su se radovi neprestano osvr-
tali na nauk o biskupstvu i službi biskupâ što ga je zacr-
tao II. vatikanski sabor, poglavito u trećem poglavlju
Dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium* i u
Dekretu o pastirskoj službi biskupâ *Christus Dominus*.
U vezi s tim sjajnim naukom, koji sažima i razvija tra-
dicionalne teološke i pravne elemente, moj je prethod-
nik blage uspomene, Pavao VI., s pravom mogao
ustvrditi: »Čini nam se da biskupski autoritet izlazi iz
Sabora utvrđen u svom božanskom ustanovljenju, po-
tvrđen u svojoj nezamjenjivoj zadaći, ojačan u svojim
pastirskim vlastima naučavanja, posvećivanja i uprav-
ljanja, štovan u svom proširenju na opću Crkvu putem
kolegijalnog zajedništva, preciziran u svome hijerar-
hijskom položaju, osnažen u bratskoj suodgovornosti s
drugim biskupima spram općih i posebnih potreba Cr-
kve i u većoj mjeri združen u duhu hijerarhijskog je-
dinstva i zajedničke suradnje s glavom Crkve, konsti-
tutivnim središtem biskupskoga kolegija.«⁵

U isto vrijeme, u skladu s onim što je određeno na-
značenom temom, sinodski su oci iznova razmotrili
svoju službu u svjetlu teologalne nade. I ta se zadaća
odmah pojavila kao ona koja posebno pripada poslanju

⁵ Govor kardinalima, nadbiskupima i biskupima Italije (6. prosin-
ca 1965.): *AAS* 58 (1966.), 68.

pastira, koji je u Crkvi prije svih nositelj pashalnog i eshatološkog svjedočanstva.

Nada utemeljena na Kristu

3. Zadaća je, naime, svakog biskupa naviještati svijetu nadu, polazeći od evanđeoskog propovijedanja Isusa Krista: nadu »ne samo u vezi s onim što se tiče preposljednjih stvari nego i napose eshatološku nadu, onu koja iščekuje bogatstvo Božje slave (usp. *Ef* 1, 18), koje nadilazi sve ono što je već ušlo u čovječje srce (usp. *1 Kor* 2, 9) i s kojim se ne mogu usporediti patnje sadašnjega vremena (usp. *Rim* 8, 18)«. ⁶ Perspektiva teologalne nade, zajedno s perspektivom vjere i ljubavi, mora posve prožeti pastoralnu službu biskupa.

Njemu na osobit način pripada zadaća da bude prorok, svjedok i sluga nade. On ima dužnost ulijevati pouzdanje i pred bilo kim obrazlagati kršćansku nadu (usp. *1 Pt* 3, 15). Biskup je prorok, svjedok i sluga te nade napose tamo gdje je snažniji pritisak imanentiističke kulture, koja otklanja svako otvaranje prema transcendenciji. Tamo gdje nedostaje nada, i sama je vjera dovedena u pitanje. Zbog nestajanja ove kreposti oslabljena je također i ljubav. Jer nada je, napose u vremenima sve većeg nevjerovanja i indiferentnosti, čvrst oslonac za vjeru i snažan poticaj za ljubav. Ona crpi svoju snagu iz sigurnosti u sveopću spasenjsku volju

⁶ *Propositio* 3.

Božju (usp. *1 Tim 2, 3*) i u trajnu prisutnost Gospodina Isusa, *Emanuela* koji je s nama sve do svršetka svijeta (usp. *Mt 28, 20*).

Jedino pomoću svjetla i utjehe koji proizlaze iz evanđelja biskup uspijeva održati živom vlastitu nadu (usp. *Rim 15, 4*) i osnaživati je u onima koji su povjereni njegovoj pastirskoj skrbi. On će, dakle, biti oponašateljem Djevice Marije, koja je *Mater spei* i koja je vjerovala u ispunjenje Gospodinovih riječi (usp. *Lk 1, 45*). Oslanjajući se na Božju riječ i držeći se postojano nade, koja je poput pouzdanog i čvrstog sidra što ulazi u nebo (usp. *Heb 6, 18-20*), biskup je usred svoje Crkve budni stražar, hrabri prorok, pouzdani svjedok i vjerni sluga Krista, koji je »nada slave« (*Kol 1, 27*), zbog kojega »neće više biti smrti, ni tuge, ni jauka, ni boli« (*Otk 21, 4*).

Nada, kad su nade uništene

4. Svatko će se sjetiti da su se sjednice biskupske sinode odvijale u vrlo dramatičnim danima. U duhu sinodskih otaca još je bio živ odjek strašnih događaja od 11. rujna 2001., s bolnom posljedicom bezbrojnih nevinih žrtava i s ponovnim buđenjem u svijetu preozbiljnih situacija nesigurnosti i straha za samu čovjekovu civilizaciju i za mirni suživot narodâ. Tako su se pojavljivali novi obzori rata i smrti koji su, pridružujući se već postojećim konfliktnim situacijama, pokazivali u svoj svojoj hitnosti potrebu da se Vladaru mira upute

zazivi kako bi ljudska srca opet bila spremna za pomirenje, solidarnost i mir.⁷

Zajedno s molitvom, sinodska je skupština digla svoj glas i osudila sve oblike nasilja i pokazala da su njihovi glavni izvori u čovjekovu grijehu. Unatoč neuspjehu ljudskih nada koje, budući da se temelje na materijalističkim, imanentističkim i ekonomističkim ideologijama, nastoje sve mjeriti prema uspješnosti i odnosu snage i tržišta, sinodski su oci iznova potvrdili uvjerenje da jedino svjetlo Uskrsloga i poticaj Duha Svetoga pomažu čovjeku da vlastita očekivanja osloni na nadu koja ne obmanjuje. Zbog toga su proglasili: »Ne možemo dopustiti da nas zastraše razni oblici nijekanja živoga Boga koji pokušavaju, na više ili manje skriven način, potkopati kršćansku nadu, kako bi učinili od nje neku parodiju ili kako bi je ismijali. To ispovijedamo u radosti Duha: *Krist je doista uskrsnuo!* U svome proslavljenom čovječstvu otvorio je obzor vječnoga života svim ljudima koji se obrate.«⁸

Ta ispovijest vjere mora biti tako sigurna da iz dana u dan čini sve postojanijom biskupovu nadu, dovodeći ga do pouzdanja da milosrdna dobrota Božja neće ni-

⁷ Usp. IVAN PAVAO II., *Molitva* u povodu tridesetog dana od 11. rujna: *L'Osservatore Romano*, 12. listopada 2001., str. 1.

⁸ X. OPĆA REDOVITA SKUPŠTINA BISKUPSKE SINODE, *Poruka* (25. listopada 2001.), 8: *L'Osservatore Romano*, 27. listopada 2001., str. 5; usp. PAVAO VI., Apostolsko pismo *Octogesima adveniens* (14. svibnja 1971.), 41: *AAS* 63 (1971.), 429-430.

kada prestati graditi putove spasenja i da će ih otvoriti slobodi svakog čovjeka. Nada ga mora ohrabriti da razlučuje, u kontekstu vršenja svoje službe, znakove života koji su sposobni poraziti pogubne i smrtne klice. Nada ga treba podupirati u mijenjanju čak i početnih sukoba, otvarajući ih pomirenju. Nada u Isusa, Dobroga pastira, ispunit će njegovo srce suosjećanjem, navodeći ga da se prigne svakom muškarcu i ženi koji trpe, kako bi ublažio njihove rane, uvijek vjerujući da se izgubljena ovca može opet pronaći. Tako će biskup biti sve jasniji znak Krista, Pastira i Zaručnika Crkve. Djelujući kao otac, brat i prijatelj svakoga čovjeka, on će svakomu biti živa slika Krista, naše nade,⁹ u kojemu se obistinjuju sva Božja obećanja te su ispunjena sva očekivanja stvorenoga svijeta.

Služitelji evanđelja za nadu svijeta

5. Spremajući se, dakle, predati ovu svoju apostolsku pobudnicu, u kojoj preuzimam bogatstvo misli sazrelo prigodom X. opće redovite skupštine biskupske sinode, od prvih *Lineamenta* do *Instrumentum laboris*, od nastupa što su ih u auli održali sinodski oci do dviju relacija koje su ih unijele i sažele, od obogaćenja mislima i pastoralnim iskustvom koje je nastalo u *circuli minores* do *Propositiones*, koje su mi bile predstavljene na kraju sinode kako bi se čitavoj Crkvi pružio prikladan dokument posvećen sinodskoj temi *Biskup, slu-*

⁹ Usp. *Propositio* 6.

žitelj evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta,¹⁰ upućujem svoj bratski pozdrav i šaljem poljubac mira svim biskupima koji su u zajedništvu s ovom katedrom, povjerenom najprije Petru da bude jamac jedinstva i, kao što svi priznaju, da predsjedava u ljubavi.¹¹

Vama, časna i predraga braćo, ponavljam poziv koji sam, na početku novog tisućljeća, uputio čitavoj Crkvi: *Duc in altum!* Štoviše, sam Krist ponavlja taj poziv nasljednicima onih apostola koji su taj poziv čuli od njega samoga te su, pouzdajući se u njega, pošli u poslanje po svem svijetu: *Duc in altum* (Lk 5, 4). U svjetlu toga upornoga Gospodinova poziva »možemo iščitati trostruku *munus* što nam je povjerenjena u Crkvi: *munus docendi, sanctificandi et regendi. Duc in docendo!* 'Propovijedaj Riječ' – rekli bismo s apostolom – 'uporan budi – bilo to zgodno ili nezgodno – uvjeravaj, prijeti, zapovijedaj sa svom strpljivošću i poukom' (2 Tim 4, 2). *Duc in sanctificando!* Mreže koje smo pozvani baciti među ljude ponajprije su sakramenti, kojih smo glavni služitelji, upravitelji, čuvari i promicatelji. Oni čine neku vrstu spasenjske mreže, koja oslobađa od zla i uvodi u puninu života. *Duc in regendo!* Kao pastiri i pravi oci, potpomognuti svećenicima i ostalim suradnicima, imamo zadaću okupiti obitelj vjernika i raspaliti u njima kršćansku

¹⁰ Usp. *Propositio* 1.

¹¹ Usp. OPTAT MILEVITANSKI, *Contra Parmenianum donat.* 2,2: PL 11, 947; Sv. IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Ad Romanos*, 1,1: PG 5, 685.

početaka života Crkve pa sve do naših dana, kao što sam rekao na završetku rada sinode, gotovo je kao neka pločica koja, umetnuta u neku vrstu mističnog mozaika, oblikuje lice Krista Dobroga pastira. U njega dakle, imajući kao primjer također i stado što nam ga je povjerio Pastir pastirâ, trebamo usmjeriti svoj pogled kako bi uz sve veće zalaganje bili *služitelji evanđelja za nadu svijeta*.

Promatrajući lice svoga Učitelja i Gospodina u trenutku kada »je ljubio svoje sve do kraja«, svi si mi, poput apostola Petra, dopustimo oprati noge kako bismo imali dijela s njim (usp. *Iv* 13, 1-9). I snagom koja nam dolazi od njega u svetoj Crkvi, pred našim prezbiterima i đakonima, pred svim osobama posvećenoga života i svom predragom braćom laicima, ponovimo snažnim glasom: »Kakvi god mi bili, neka vaša nada ne počiva na nama: ako smo dobri, služitelji smo; ako smo loši, služitelji smo. Ako smo, međutim, služitelji dobri i vjerni, onda smo doista služitelji.«¹⁵ *Služitelji evanđelja za nadu svijeta*.

¹⁴ Usp. RIMSKI MISAL, *Predslavlje svetih pastira*.

¹⁵ Sv. AUGUSTIN, *Sermo* 340/A,9: *PLS* 2, 644.

PRVO POGLAVLJE

MISTERIJ I BISKUPSKA SLUŽBA

»... i između njih izabra dvanaesticu« (Lk 6, 13)

6. Gospodin Isus je za vrijeme svoga hodočašća zemljom naviještao evanđelje Kraljevstva i uspostavio ga u samome sebi, objavljujući svim ljudima njegovo otajstvo.¹⁵ Pozivao je muževe i žene da ga slijede a među učenicima je izabrao dvanaesticu da »budu s njime« (Mk 3, 14). Evanđelje po Luki pojašnjava da je Isus to učinio nakon noći provedene u molitvi na gori (usp. Lk 6, 12). Evanđelje po Marku čini se da ocjenjuje taj Isusov postupak kao suvereni čin, konstitutivni čin, koji daje identitet onima koje je izabrao: »ustanovi dvanaesticu« (Mk 3, 14). Na taj se način otkriva misterij izbora dvanaestice: to je čin ljubavi, koji je Isus slobodno naumio u dubokom jedinstvu s Ocem i s Duhom Svetim.

Poslanje koje je Isus povjerio apostolima mora trajati sve do kraja vjekova (usp. Mt 28, 20), budući da je evanđelje koje su oni obvezni prenositi život za Crkvu

¹⁵ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 3.

u svakom vremenu. Upravo su se zbog toga oni morali pobrinuti da postave nasljednike tako da se, kako tvrdi sv. Irenej, apostolska predaja može očitovati i očuvati vjekovima.¹⁶

U posebnom izlivanju Duha Svetoga, kojim je uskrsli Gospodin ispunio apostole (usp. *Dj* 1, 5.8; 2, 4; *Iv* 20, 22-23), oni su sudjelovali polaganjem ruku na svoje suradnike (usp. *1 Tim* 4, 14; *2 Tim* 1, 6-7). Ovi su ga istom gestom prenijeli na druge, a ovi opet na druge. Na taj je način duhovni dar s početka dospio sve do nas polaganjem ruku, tj. biskupskim posvećenjem, koje udjeljuje puninu sakramenta reda, najviše svećeništvo, potpunost svete službe. Tako je, preko biskupâ i prezbitera koji im pomažu, Gospodin Isus Krist, iako sjedi s desne Boga Oca, i dalje prisutan među vjernicima. U svim vremenima i na svim mjestima on propovijeda riječ Božju svim narodima, dijeli vjernicima sakramente vjere i u isto vrijeme usmjerava narod Novoga zavjeta na njegovu putovanju prema vječnom blaženstvu. Dobri pastir ne napušta svoga stada, nego ga uvijek čuva i štiti preko onih koji, snagom ontološkog sudjelovanja u njegovu životu i poslanju, sudjelujući na izvrstan i vidljiv način u njegovoj ulozi učitelja, pastira i svećenika, djeluju umjesto njega. U obavljanju zadaća koje donosi pastirska služba postavljeni su za njegove zamjenike i poslanike.¹⁷

¹⁶ Usp. *Adv. Haer.*, III, 2, 2; 3, 1: *PG* 7, 847.848; *Propositio* 2.

¹⁷ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 21, 27.

Trinitarni temelj biskupske službe

7. Kristološka dimenzija pastirske službe, promatrana u svojoj dubini, upućuje na razumijevanje trinitarnog temelja same te službe. Kristov je život trinitaran. On je vječni i jedinorođeni Sin Oca te je, pomazan Duhom Svetim, poslan u svijet; on, zajedno s Ocem, šalje Duha u Crkvu. Ta trinitarna dimenzija, koja se očituje u sveukupnom Kristovu načinu postojanja i djelovanja, oblikuje također i postojanje i djelovanje biskupa. S razlogom su dakle sinodski oci izričito htjeli život i službu biskupa prikazati u svjetlu trinitarne ekleziologije sadržane u nauku II. vatikanskog sabora.

Vrlo je stara tradicija koja biskupa prikazuje kao oca koji je, prema onome što je pisao sveti Ignacije Antiohijski, poput nevidljivog biskupa, biskupa sviju. Danas biskup, prema tome, zauzima mjesto Oca Isusa Krista tako da ga svi, upravo zbog tog zastupanja, moraju duboko poštovati.¹⁸ S obzirom na tu simboličnu strukturu, biskupsku katedru, koja poglavito u tradiciji istočne Crkve predstavlja očinski autoritet Božji, može zaposjesti jedino biskup. Iz te iste strukture proizlazi za svakog biskupa dužnost da se s većom očinskom ljubavlju pobrine za sveti narod Božji te da ga upravlja, zajedno sa svojim suradnicima u službi, prezbiterima i đakonima, na put spasa.¹⁹ Obratno, kao što upozorava

¹⁸ Usp. *Magn.*, 6, 1: PG 5, 764; *Tral.*, 3, 1: PG 5, 780; *Smirn.*, 8, 1: PG 5, 852.

¹⁹

jedan stari tekst, vjernici moraju ljubiti biskupe koji su, nakon Boga, očevi i majke.²⁰ Zbog toga, prema običaju koji je proširen u nekim kulturama, biskupova se ruka poljubi poput ruke ljubaznog Oca, djelitelja života.

Krist je izvorna slika Oca i očitovanje njegove milosrdne nazočnosti među ljudima. Biskup, djelujući u osobi samoga Krista i u njegovo ime, u Crkvi što mu je povjerena postaje živim znakom Gospodina Isusa, Pastira i Zaručnika, Učitelja i Vrhovnog svećenika Crkve.²¹ Tu je izvor pastirske službe, zbog čega, kao što sugerira shema za homiliju što je predlaže Rimski pontifikal, tri službe naučavanja, posvećivanja i upravljanja naroda Božjega moraju biti vršene s obilježjima koja su svojstvena Dobrom pastiru, a to su: ljubav, poznavanje stada, briga za sve, milosrdno postupanje prema siromašnima, hodočasnicima, bijednima, traženje zalutalih ovaca kako bi ih se opet dovelo u jedan ovčinjak.

Pomazanje Duhom Svetim, najposlije, suoblikujući biskupa Kristu, osposobljava ga da bude živo nastavljanje njegove službe u korist Crkve. Zbog te trinitarne obilježenosti njegova bića, svaki je biskup u svojoj službi obvezatan da s ljubavlju bdije nad svekolikim stadom, usred kojega ga je postavio Duh da upravlja Crkvom Božjom: u ime Oca, čiju sliku uprisutnjuje u Crkvi; u ime

Usp. RIMSKI PONTIFIKAL, *Obred ređenja biskupa*: Obecanje izabranika.

²⁰ Usp. *Didascalia Apostolorum* II, 33, 1, ed. F.X. Funk, I, 115.

²¹ Usp. *Propositio* 6.

Isus Krista njegova Sina, koji ga je postavio učiteljem, svećenikom i pastirom; u ime Duha Svetoga, koji Crkvi daje život i svojom snagom jača našu slabost.²²

Zborni karakter biskupske službe

8. "i ustanovi dvanaesticu« (Mk 3, 14). Dogmatska konstitucija *Lumen gentium* uvodi ovim evanđeoskim pozivom nauk o zbornom obilježju grupe dvanaestorice, koje je »ustanovio kao kolegij ili stalan zbor, kojemu je stavio na čelo Petra izabrana između njih«. ²³ Na isti način, time što rimski biskup osobno nasljeđuje blaženog Petra a svi biskupi u svojem zajedništvu apostole, rimski prvosvećenik i biskupi međusobno su ujedinjeni kao zbor.²⁴

Zborno ujedinjenje među biskupima temelji se na biskupskom ređenju i na hijerarhijskom zajedništvu; stoga dotiče dubinu bića svakog biskupa i pripada strukturi Crkve kakvu je htio Isus Krist. Biskup je, naime, postavljen u puninu biskupske službe zbog biskupskog posvećenja i po hijerarhijskom zajedništvu s glavom Zbora i udovima, tj. sa Zborom koji uvijek su-misli svoju glavu. Tako su biskupi članovi Biskupskoga zbora,²⁵

²² Usp. RIMSKI PONTIFIKAL, *Obred ređenja biskupa*: Homilija.

²³ *Lumen gentium*, 19.

²⁴ Usp. isto, 22; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 330; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 42.

²⁵ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 22; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 336;

zbog čega se tri službe dobivene na biskupskom ređenju – služba posvećivanja, naučavanja i upravljanja – moraju vršiti u hijerarhijskom zajedništvu, iako, zbog svoje različite neposredne svrhovitosti, na različite načine.²⁶

To tvori ono što se naziva »kolegijalna brižljivost« ili brižljiva kolegijalnost, iz koje proizlazi skrb biskupa za ostale partikularne crkve i za opću Crkvu.²⁷ Ako se, dakle, mora reći da neki biskup nikada nije sam, budući da je uvijek sjedinjen s Ocem po Sinu u Svetome Duhu, također se treba pridodati da on nikada nije sam i zbog toga što je uvijek i neprestano sa svojom subraćom u episkopatu i s onim kojega je Gospodin izabrao kao Petrova nasljednika.

Ta se kolegijalna brižljivost ostvaruje i izražava prema različitim stupnjevima na različite načine, također institucionalizirane, kao što su npr. biskupska sinoda, posebni sabori, biskupske konferencije, Rimaska kurija, posjeti *ad limina*, misionarska suradnja, itd. U punom obliku kolegijalna se brižljivost izražava, međutim, jedino u zbornom činu u strogom smislu, tj. u činu svih biskupa zajedno s njihovom glavom, s kojom vrše potpunu i vrhovnu vlast nad čitavom Crkvom.²⁸

Zakonik kanona istočnih crkava, kan. 49.

²⁶ Usp. *Propositio* 20; II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 21; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 375 § 2.

²⁷ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 23; Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus*, 3, 5, 6, IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 13: *AAS* 90 (1998.), 650-651.

Tu kolegijalnu narav apostolske službe htio je sam Krist. Stoga je kolegijalna brižljivost, ili brižljiva kolegijalnost (*collegialitas affectiva*), uvijek na snazi među biskupima kao *communio episcoporum*, ali se jedino u nekim činima izražava kao stvarna kolegijalnost (*collegialitas effectiva*). Razni načini ostvarivanja te brižljive kolegijalnosti u stvarnoj kolegijalnosti ljudskoga su reda, ali u različitim stupnjevima konkretiziraju božanski zahtjev da se episkopat izrazi zborno.²⁹ Na ekumenskim se saborima potom vrhovna vlast Zbora vrši svečano.³⁰

Zborna dimenzija daje episkopatu obilježje univerzalnosti. Može se stoga uspostaviti paralelizam između jedne i univerzalne, dakle nepodijeljene, Crkve i jednog i nepodijeljenog, dakle općeg, episkopata. Počelo i temelj tog jedinstva, bilo Crkve bilo Biskupskoga zbora, jest rimski prvosvećenik. Kao što, naime, na-

²⁸ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolska konstitucija *Pastor Bonus* (28. lipnja 1988.), *Adnexum* I, 4: *AAS* 80 (1988.), 914-915; II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 22; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 337 §§ 1, 2; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 50 §§ 1, 2.

²⁹ Usp. IVAN PAVAO II., Svečani govor na zatvaranju VII. opće redovite skupštine biskupske sinode (29. listopada 1987.), 4: *AAS* 80 (1988.), 610; Apostolska konstitucija *Pastor Bonus*, *Adnexum I* (28. lipnja 1988.): *AAS* 80 (1988.), 915-916; II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 22.

³⁰ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 22.

učava II. vatikanski sabor, Zbor, »ukoliko je sastavljen od mnogih, izražava raznolikost i općenitost Božjega Naroda, a ukoliko je skupljen pod jednom glavom, izražava jedinstvo Kristova stada«. ³¹ Zbog toga je »jedinstvo episkopata jedan od konstitutivnih elemenata jedinstva Crkve«. ³²

Opća Crkva nije zbroj partikularnih crkava, niti je njihov savez, niti je rezultat njihova zajedništva jer, prema mišljenju starih otaca i liturgije, u svome bitnom misteriju prethodi samom stvaranju. ³³ U svjetlu tog nauka moći će se pridodati da se odnos uzajamne unutrašnjosti, koji je na snazi između opće Crkve i partikularne Crkve, zbog kojega su partikularne crkve »oblikovane na sliku opće Crkve, u kojima i od kojih je sastavljena jedna i jedina Katolička Crkva«, ³⁴ reproducira u odnosu između Biskupskoga zbora u njegovoj cjelovitosti i pojedinog biskupa. Zbog toga »Biskupski

³¹ *Isto.*

³² IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 8: *AAS* 90 (1998.), 647.

³³ Usp. ANGOULEMEOV SAKRAMENTARIJ, *In dedicatione basilicae novae: »Dirige, Domine, ecclesiam tuam dispensatione caelesti, ut quae ante mundi principium in tua semper est praesentia praeparata, usque ad plenitudinem gloriamque promissam te moderante perveniat«*: *CCSL* 159 C, rubr. 1851; *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 758-760; KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Pismo Communionis notio* (28. svibnja 1992.), 9: *AAS* 85 (1993.), 843.

³⁴ II. VATIKANSKI SABOR, *Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen gentium*, 23.

zbor ne treba shvatiti kao zbroj biskupa postavljenih na čelo partikularnih crkava, niti kao rezultat njihova zajedništva, nego je, jer je bitni element opće Crkve, stvarnost koja prethodi službi poglavarstva nad partikularnom Crkvom«. ³⁵

U svjetlu onoga što tvrdi II. vatikanski sabor možemo bolje razumjeti taj paralelizam između opće Crkve i Biskupskoga zbora: »Apostoli postadoše klice novog Izraela a ujedno i ishodište svete hijerarhije.« ³⁶ U apostolima, ali ne promatranima pojedinačno, nego u njihovom kolegijalnom biću, bila je sadržana struktura Crkve, koja je u njima bila uspostavljena u svojoj univerzalnosti i jedinstvu, kao i Zbora biskupa, njihovih nasljednika, znaka te univerzalnosti i jedinstva. ³⁷

Tako »vlast Biskupskoga zbora nad čitavom Crkvom nije uspostavljena zbrojem vlasti pojedinih biskupa nad njihovim partikularnim crkvama; ona je prethodna stvarnost na kojoj sudjeluju pojedini biskupi, koji nad čitavom Crkvom mogu djelovati jedino na kolegijalan način«. ³⁸ U toj vlasti naučavanja i upravljanja biskupi stalno sudjeluju neposredno preko same či-

³⁵ IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 12: *AAS* 90 (1998.), 649-650.

³⁶ Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*, 5.

³⁷ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 22.

³⁸ IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 12: *AAS* 90 (1998.), 650.

njenice da su članovi Biskupskoga zbora, u kojem zbiljski neprekidno traje apostolski zbor.³⁹

Kao što je opća Crkva jedna i nedjeljiva, tako je i Biskupski zbor »nedjeljiv teološki subjekt« te je stoga i vrhovna, potpuna i opća vlast, koje je subjekt ovaj Zbor, kao što je to i rimski prvosvećenik osobno, jedna i nedjeljiva. Upravo stoga što je Biskupski zbor stvarnost što prethodi službi poglavarstva nad partikularnom Crkvom, postoje mnogi biskupi koji, premda vrše upravo biskupske zadaće, nisu na čelu neke partikularne crkve.⁴⁰ Svaki biskup, uvijek u zajedništvu sa svom braćom u episkopatu i s rimskim prvosvećenikom, predstavlja Krista Glavu i Pastira Crkve: ne samo na vlastit i poseban način, kada prima službu pastira neke partikularne crkve nego i kada surađuje s dijecezanskim biskupom u upravljanju njegovom Crkvom,⁴¹ ili sudjeluje u službi općeg pastira rimskog prvosvećenika u upravljanju općom Crkvom. Zbog činjenice da je tijekom svoje povijesti Crkva, osim redovitog oblika vođenja neke partikularne crkve, priznavala i druge oblike vršenja biskupske službe, kao što je ona pomoćnog biskupa ili predstavnika rimskog prvosveće-

³⁹ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 22.

⁴⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 12: *AAS* 90 (1998.), 649-650.

⁴¹ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus*, 25-26.

nika u uredima Svete Stolice ili u papinskim izaslanstvima, ona također i danas, prema pravnim normama, dopušta takve oblike kada se pokažu nužnima.⁴²

Misijsko obilježje i unitarnost biskupske službe

9. Evanđelje po Luki izvješćuje da je Isus dvanaesticu prozvaao *apostolima*, što doslovno znači upućeni, poslani (usp. 6, 13). U Evanđelju po Marku također čitamo da je Isus ustanovio dvanaesticu »i da ih šalje propovijedati« (3, 14). To znači da su i izbor i ustanovljenje dvanaestorice kao apostola usmjereni prema poslanju. Prvo njihovo slanje (usp. *Mt* 10, 5; *Mk* 6, 7; *Lk* 9, 1-2) pronalazi svoju puninu u poslanju koje im povjerava Isus, nakon uskrsnuća, kada uzlazi na nebo. To su riječi koje zadržavaju svu svoju aktualnost: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio! I evo, ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta« (*Mt* 28, 18-20). To je apostolsko poslanje imalo svoju svečanu potvrdu na dan izlijevanja Duha Svetoga, tj. na dan Pedesetnice.

U tekstu netom navedenog Matejeva evanđelja cjelokupna pastirska služba može biti sagledana kao artikulirana u skladu s trostrukom službom naučavanja, posvećivanja i upravljanja. Tu vidimo odraz trostruke dimenzije Kristova služenja i poslanja. Mi, doista, kao

⁴² Usp. *Propositio* 33.

kršćani i, na kvalitativno nov način, kao svećenici, sudjelujemo u poslanju našeg Učitelja, koji je Prorok, Svećenik i Kralj, te smo pozvani da posebno posvjedočimo za njega u Crkvi i pred svijetom.

Te tri službe (*triplex munus*) i vlasti koje iz njih proizlaze izražavaju na razini djelovanja pastirsku službu (*munus pastorale*), koju svaki biskup prima s biskupskim ređenjem. Ista ljubav prema Kristu, koja je bila prisutna na posvećenju, konkretizira se u naviještanju evanđelja nade svim narodima (usp. *Lk* 4, 16-19), u dijeljenju sakramenata onomu koji prihvaća spasenje i u upravljanju svetog naroda prema vječnomu životu. Riječ je, naime, o službama koje su uzajamno intimno povezane, koje se uzajamno objašnjavaju, uvjetuju i rasvjetljuju.⁴³

Upravo zbog toga biskup, kada naučava, u isto vrijeme posvećuje i upravlja narod Božji; dok posvećuje, također poučava i upravlja; kada upravlja, poučava i posvećuje. Sveti Augustin definira sveukupnost te biskupske službe kao *amoris officium*.⁴⁴ To daje sigurnost da u Crkvi nikada neće ponestati pastirska ljubav Isusa Krista.

⁴³ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 21, 27; IVAN PAVAO II., Pismo svećenicima (8. travnja 1979.), 3: *AAS* 71 (1979.), 397.

⁴⁴ Usp. *In Io. Ev. tract.* 123, 5: *PL* 35, 1967.

»... pozove koje sam htjede« (Mk 3, 13)

10. Veliko je mnoštvo slijedilo Isusa kada on odluči uzići na goru i dozvati k sebi apostole. Učenika je bilo mnogo, ali za posebnu apostolsku službu on izabra među njima samo dvanaesticu (usp. Mk 3, 13-19). U sinodskoj auli često je odzvanjala izreka sv. Augustina: »Za vas sam biskup, s vama sam kršćanin.«⁴⁵

Kao dar Duha udijeljen Crkvi, biskup je, prije svega i kao svaki drugi kršćanin, sin i član Crkve. Od te svete Majke on je primio dar božanskoga života u sakramentu krsta i prvu pouku u vjeri. Sa svim drugim vjernicima on dijeli nenadmašivo dostojanstvo sina Božjega, da živi u zajedništvu i duhu nezasluženog bratstva. S druge strane, zbog punine sakramenta reda, biskup je također onaj koji je, pred vjernicima, učitelj, posvetitelj i pastir, zadužen da djeluje u Kristovo ime i u njegovoj osobi.

Očito je riječ o dvije relacije koje nisu jednostavno približene među sobom, nego su u uzajamnom i intimnom odnosu, usmjerene jedna na drugu upravo jer obje crpe iz bogatstva Krista, jedinog i vrhovnog svećenika. Biskup postaje »otac« upravo jer je u potpunosti »sin« Crkve. To iznova donosi odnos između općeg svećeništva vjernika i ministerijalnog svećeništva: dva načina sudjelovanja u jedincatom Kristovu svećeništvu, u

⁴⁵ *Sermo* 340, 1: *PL* 38, 1483: »*Vobis enim sum episcopus; vobiscum sum christianus.*«

kojem su prisutne dvije dimenzije koje se ujedinjaju u vrhovnom činu žrtve na križu.

To se odražava na odnos koji u Crkvi vrijedi između općeg svećeništva i ministerijalnog svećeništva. Činjenica da, premda se bitno razlikuju među sobom, ipak su usmjerena jedno na drugo,⁴⁶ stvara uzajamnost koja skladno strukturira život Crkve kao mjesta povijesnog ozbiljenja spasenja što ga proizvodi Krist. Ta se uzajamnost pronalazi upravo u samoj osobi biskupa koji jest i ostaje krštenikom, ali je uveden u najviše svećeništvo. Ta biskupova najdublja stvarnost temelj je njegova »biti među« ostalim vjernicima i njegova biti »pred« njima.

Na to podsjeća II. vatikanski sabor u jednom prekrasnom tekstu: »Iako dakle u Crkvi svi ne idu istim putem, ipak su svi pozvani na svetost i primili su jednaku vjeru po pravdi Božjoj (usp. 2 Pt 1, 1). Premda se neki po Kristovoj volji postavljaju kao učitelji i djelitelji tajna i pastiri za druge, ipak postoji među svima prava jednakost s obzirom na dostojanstvo i na djelovanje zajedničko svim vjernicima u izgradnji Kristova Tijela. Jer razlika koju je Gospodin postavio između svetih službenika i ostaloga Božjeg Naroda uključuje neku vezu, jer su pastiri i drugi vjernici među sobom vezani zajedničkim nužnim odnošajem; neka pastiri Crkve, slijedeći Gospodinov primjer, služe jedan drugomu i

⁴⁶ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 10.

drugim vjernicima, a ovi neka živo surađuju s pastirima i učiteljima.«⁴⁷

Pastirska služba primljena u posvećenju, koja postavlja biskupa »pred« druge vjernike, izražava se u »biti za« ostale vjernike, što ga ne izuzima od njegovog »biti s« njima. To vrijedi i za njegovo osobno posvećenje, koje treba tražiti i ostvariti u svojoj službi, i za način vršenja same službe u svim zadaćama u kojima se izražava.

Uzajamnost koja postoji između općeg svećeništva i ministerijalnog svećeništva, i koja se iznova pronalazi u samoj biskupskoj službi, očituje se u nekoj vrsti »kružnog toka« između ta dva oblika svećeništva: kružni tok između svjedočenja vjere svih vjernika i biskupova autentičnog svjedočenja vjere u njegovim učiteljskim činima; kružni tok između svetog života vjernika i posvećujućih sredstava koje im pruža biskup; najposlije, kružni tok između biskupove osobne odgovornosti s obzirom na dobro Crkve koja mu je povjerena i suodgovornosti svih vjernika s obzirom na dobro nje same.

⁴⁷ *Isto*, 32.

DRUGO POGLAVLJE

BISKUPOV DUHOVNI ŽIVOT

»I ustanovi dvanaesticu da budu s njime« (Mk 3, 14)

11. Istim činom ljubavi kojim ih slobodno ustanovi apostolima, Isus poziva dvanaesticu da dijele taj njegov život. Stoga je i to dijeljenje, što je zajedništvo duhova i nakana s njim, zahtjev upisan u njihovo sudjelovanje u samom njegovu poslanju. Biskupove se službe ne smiju svesti na puko organiziranje. Upravo zato da bi se izbjegla ta opasnost, i pripremni dokumenti sinode i mnogi nastupi sinodskih otaca u auli inzistirali su na onome što u biskupovu osobnom životu i u vršenju službe koja mu je povjerena donosi stvarnost biskupstva kao punina sakramenta reda, u njegovim teološkim, kristološkim i pneumatološkim temeljima.

Objektivnom posvećenju, koje se događa Kristovim djelovanjem u sakramentu priopćavanjem Duha, mora odgovarati subjektivna svetost u kojoj biskup, potpomognut milošću, sve više mora napredovati u vršenju svoje službe. Ontološka transformacija, koja izvodi posvećenje, kao suobličenje Kristu, zahtijeva stil života koji će očitovati ono »biti s njim«. Stoga se više puta u sinodskoj auli inzistiralo na pastirskoj ljubavi, kao plodu bilo bilje-

ga utisnutog sakramentom bilo milosti koja mu je svojstvena. Ljubav, reklo se, jest poput duše službe biskupa koji je uključen u dinamizam pastirske *pro-egzistencije*, koji ga tjera da živi, poput Krista Dobroga pastira, za Oca i za druge, u svakodnevnom sebedarju.

Biskup je, poglavito u vršenju svoje službe, nadahnut nasljedovanjem u ljubavi Dobroga pastira, pozvan da se posvećuje i da posvećuje, imajući kao ujedinjujuće počelo promatranje Kristova lica i navještaj evanđelja spasenja.⁴⁸ Stoga njegova duhovnost, osim iz sakramenta krsta i potvrde, crpi smjernice i poticaje od samog biskupskog ređenja koje mu nalaže da u vjeri, u nadi i u ljubavi živi vlastitu službu evangelizatora, liturga i voditelja u zajednici. Biskupova duhovnost bit će onda također *crkvena duhovnost* jer je sve u njegovu životu usmjereno dobrohotnoj izgradnji svete Crkve.

To od biskupa zahtijeva stav služenja obilježen snagom duha, apostolskom hrabrošću i pouzdanim prepuštanjem unutarnjem djelovanju Duha. On će se stoga založiti oko prihvaćanja stila života koji će imitirati *kénosis* Krista sluge, siromaha i poniznoga, tako da vršenje pastirske službe bude u njemu skladan odraz Isusa, Sluge Božjega, kako bi pokazao da je on poput njega blizak svima, od najvećega do najmanjega. I opet nekom vrstom uzajamnosti, vjerno i s ljubavlju vršenje službe posvećuje biskupa i čini ga na subjektivnoj razini sve više u skladu s ontološkim bogatstvom svetosti koje je u njega unio sakrament.

⁴⁸ Usp. *Propositio* 8.

No biskupova se osobna svetost nikada ne završava na pukoj subjektivnoj razini, jer u svojoj djelotvornosti ona uvijek služi dobrobiti vjernika koji su povjereni njegovoj pastirskoj skrbi. U provođenju ljubavi, kao sadržaja primljene pastirske službe, biskup postaje Kristovim znakom i zadobiva onu moralnu pouzdanost koju treba vršenje pravne vlasti kako bi on uspješno mogao utjecati na okolinu. Jer ako se biskupska dužnost ne osloni na svjedočenje svetosti očitovane u pastirskoj ljubavi, u poniznosti i u jednostavnosti života, na kraju se svodi na neku gotovo isključivo funkcionalnu ulogu, te na fatalan način gubi na kredibilitetu kod klera i vjernika.

Poziv na svetost u današnjoj Crkvi

12. Jedna biblijska slika čini se posebno prikladnom za osvjetljenje biskupova lika kao Božjeg prijatelja, pastira i voditelja naroda. To je lik Mojsija. Gledajući na njega, biskup se može nadahnjivati na njegovu biću i djelovanju kao pastira, kojega je izabrao i poslao Gospodin, koji je hrabar u vođenju svog naroda prema obećanoj zemlji, vjeran tumač riječi i zakona živoga Boga, posrednik Saveza, gorljiv i pun pouzdanja u molitvi u korist svoga puka. Poput Mojsija, koji se nakon razgovora s Gospodinom na svetom brdu vratio među svoj narod s licem iz kojeg je izbijala svjetlost (usp. *Izl* 34, 29-30), i biskup će moći među svojom braćom nositi znakove da je otac, brat i prijatelj jedino ako bude ušao u mračni i svijetli oblak otajstva Oca, Sina i Duha

Svetoga. Prosvijetljen svjetlom Trojstva, on će biti znakom Očeve milosrdne dobrote, živa slika Sinovljeve ljubavi, čovjek koji odražava Duha, posvećen i poslan da vodi Božji narod putevima ovoga vremena u hodočašću prema vječnosti.

Sinodski su oci istaknuli važnost duhovnog zalaganja u biskupovu životu, službi i u njegovu hodu. I ja sam naznačio taj prioritet u skladu sa zahtjevima života Crkve kao i s pozivom Duha Svetoga, koji je ovih godina svima dozvao prvenstvo milosti, raširenu potrebu za duhovnošću, zahtjev za svjedočenjem svetosti.

Poziv na duhovnost proizlazi iz upućivanja na djelovanje Duha Svetoga u povijesti spasenja. Njegova je prisutnost aktivna i dinamična, proročka i misionarska. Dar punine Duha Svetoga, kojega biskup prima na biskupskom ređenju, dragocjen je i hitan poziv da slijedi njegovo djelovanje u crkvenoj zajednici i u općem poslanju.

Proslavljena nakon Velikog jubileja 2000., sinodska je skupština od početka usvojila plan svetoga života koji sam i ja sam naznačio za čitavu Crkvu: »Perspektiva, u koju treba smjestiti čitav pastoralni hod, jest svetost... Poslije završetka Jubileja započinje redoviti hod, no upravo svetost ostaje više nego ikad pastoralna hitnost.«⁴⁹ Oduševljeno i velikodušno prihvaćanje moga poziva da se na prvo mjesto stavi poziv

⁴⁹ Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 30: AAS 93 (2001.), 287.

na svetost bilo je ozračje u kojem su se održavali sinodski radovi i klima, koja je na neki način ujedinila nastupe i razmišljanja otaca. Osjećali su kako u njihovim srcima odjekuje upozorenje svetog Grgura Nazijanskog: »Najprije se pročisti, a tek potom pročišćuj; najprije se dopusti poučiti mudročću, a tek potom poučavaj; najprije postani svjetlo, a tek potom svijetli; najprije se približi Bogu, a tek mu potom dovodi druge; najprije budi svet, a tek potom posvećuj.«⁵⁰

Stoga je sinodska skupština više puta uputila poziv da se jasno odredi »biskupsku« posebnost biskupova hoda u svetosti. To će uvijek biti svetost življena s narodom i za narod, u zajednici koja potiče i uzajamno izgrađuje u ljubavi. Nije riječ o drugotnim ili sporednim zahtjevima. Jer upravo biskupov duhovni život potiče plodnost njegova pastirskog djela. Nije li možda u ustrajnoj meditaciji Kristova otajstva, u žarkoj kontemplaciji njegova lica, u velikodušnom oponašanju života Dobroga pastira temelj svakog uspješnog pastora? Ako je istina da je naše vrijeme vrijeme stalne promjene i često također nemirno vrijeme uz opasnost da se »čini radi činjenja«, onda biskup kao prvo mora vlastitim životom pokazati da je potrebno iznova uspostaviti prvenstvo »biti« nad »činiti« i, još više, *primat*

⁵⁰ *Oratio II*, n. 71: *PG* 35, 479.

milosti, koja je u kršćanskoj viziji života ipak bitno počelo za »programiranje« pastirske službe.⁵¹

Biskupov duhovni hod

13. Biskup se uistinu može smatrati službenikom zajedništva i nade za sveti Božji narod jedino kada hodi u Gospodinovoj nazočnosti. Nije, naime, moguće služiti ljudima, a ne biti prije »sluga Božji«. A sluga Božji ne možeš biti ako nisi »čovjek Božji«. Stoga sam u homiliji na početku sinode rekao: »Pastir mora biti Božji čovjek; njegovo življenje i njegova služba u potpunosti su pod njegovom božanskom slavom i iz nezrecivoga Božjeg otajstva crpe svjetlo i okrepu.«⁵²

Za biskupa je poziv na svetost usađen u samome sakramentalnom događaju koji je na početku njegove službe, tj. u biskupskom ređenju. Drevni *Serapionov Euhologij* ovim riječima formulira obredni zaziv posvećenja: »Bog istine učinio od tvoga sluge živoga biskupa, svetoga biskupa u nasljedovanju svetih apostola.«⁵³ Budući da biskupsko ređenje ipak ne ulijeva savršenstvo kreposti, »biskup je pozvan slijediti svoj put savršenstva većim intenzitetom, kako bi dospio do veličine Krista, savršenog čovjeka«.⁵⁴

⁵¹ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 15 i 31: *AAS* 93 (2001.), 276 i 288.

⁵² N. 5: *AAS* 94 (2002.), 111.

⁵³ *Sacramentarium Serapionis*, 28, ed. F.X. FUNK, II, 191.

Sámo kristološko i trinitarno obilježje njegova misterija i službe zahtijeva od biskupa hod svetosti koji se sastoji u progresivnom napredovanju prema sve dubljoj duhovnoj i apostolskoj zrelosti, obilježenoj prijamom pastirske ljubavi. Hod koji je očito življen zajedno s njegovim narodom, na putu koji je u isto vrijeme osoban i komunitaran, poput samoga života Crkve. Na tom hodu, međutim, biskup postaje, u intimnom zajedništvu s Kristom i u pozornoj poslušnosti prema Duhu, svjedokom, uzorom, promicateljem i pokretačem. Na taj se način također izražava i kanonski zakon: »Dijecezanski biskup, imajući na umu da je obvezan davati primjer svetosti u ljubavi, poniznosti i jednostavnosti života, neka sa svim snagama nastoji promicati svetost vjernika prema vlastitom pozivu svakog pojedinca i neka se, budući da je glavni djelitelj Božjih otajstava, stalno trudi da vjernici povjereni njegovoj brizi slavljenjem sakramenata rastu u milosti i da upoznaju i žive vazmeno otajstvo.«⁵⁵

Biskupov duhovni hod, kao i svakoga kršćanskog vjernika, svoj korijen svakako ima u sakramentalnoj milosti krsta i potvrde. Ta ga milost izjednačuje sa svim vjernicima budući da, kako napominje II. vaticanski sabor, »svi su vjernici, bilo kojeg staleža i stupnja, pozvani na potpuni kršćanski život i na savršenu

⁵⁴ IVAN PAVAO II., Homilija na početku X. opće redovite skupštine biskupske sinode (30. rujna 2001.), 5: *AAS* 94 (2002.), 111.

⁵⁵ *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 387; usp. *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 197.

ljubav«. ⁵⁶ Poglavitito u ovom slučaju vrijedi vrlo poznata tvrdnja svetoga Augustina, puna realizma i nadnaravne mudrosti: »Ako me straši to što sam za vas, tješi me da sam s vama. Jer za vas sam biskup, a s vama sam kršćanin. Ono je ime za dužnost, a ovo za milost; ono je ime za pogibelj, a ovo za milost.« ⁵⁷ Ipak, zahvaljujući pastirskoj ljubavi, dužnost postaje služenje a pogibelj se preoblikuje u prigodu za rast i sazrijevanje. Biskupska služba nije samo izvor svetosti za druge, nego je ujedno motiv posvećenja za onoga koji dopušta da ljubav Božja prođe kroz njegovo vlastito srce i vlastiti život.

Sinodski su oci saželi neke zahtjeve toga hoda u svetosti. Prije svega dozvali su krsni i krizmeni biljeg, koji od početka kršćanskog postojanja, preko teologalnih kreposti, osposobljava vjernika da vjeruje u Boga, da se nada u njemu i da ga ljubi. Duh Sveti ulijeva svoje darove ubrzavajući rast u dobru vršenjem moralnih kreposti koje duhovnom životu daju i ljudsku konkretnost. ⁵⁸ Snagom krštenja koje je primio, biskup sudjeluje, kao i svaki kršćanin, u duhovnosti koja je ukorijenjena u pritjelovljenju Kristu i koja se očituje u njegovu nasljedovanju u skladu s evanđeljem. Zbog toga on dijeli poziv svih vjernika na svetost. Mora dakle njegovati život molitve i duboke vjere te položiti u Boga sve

⁵⁶ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 40.

⁵⁷ *Sermo* 340, 1: *PL* 38, 1483.

⁵⁸ *Usp. Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1804,1839.

svoje pouzdanje, pružajući svoje svjedočanstvo za evanđelje u poučljivoj poslušnosti savjetima Duha Svetoga i zadržavajući posebno i sinovsko štovanje prema Djevici Mariji, savršenoj učiteljici duhovnog života.⁵⁹

Stoga će biskupova duhovnost biti duhovnost zajednice, življena u suglasju sa svim ostalim krštenicima, koji su zajedno s njime sinovi jedinog Oca na nebesima i jedine Majke na zemlji, svete Crkve. Kao i svi oni što vjeruju u Krista, i on ima potrebu krijepiti svoj duhovni život hraneći se živom i djelotvornom riječi evanđelja i kruhom života svete euharistije, hranom vječnoga života. Zbog ljudske krhkosti, i biskup je pozvan da često i redovito pristupa sakramentu pokore kako bi zadobio dar onog milosrđa kojega je također postao službenikom. Svjestan, dakle, svoje ljudske slabosti i svojih grijeha, svaki biskup, zajedno sa svojim svećenicima, sakrament pomirenja živi ponajprije zbog samoga sebe, kao duboku potrebu i milost koju se uvijek iznova iščekuje, kako bi dao novi zamah vlastitom naporu posvećivanja u vršenju službe. Na taj način on i na vidljiv način izražava otajstvo Crkve koja je u samoj sebi sveta, ali koju ujedno čine i grešnici potrebiti oproštenja.

Kao i svi svećenici i, očito, u posebnom zajedništvu sa svećenicima biskupijskog prezbiterija, biskup će se truditi da hodi posebnim putem duhovnosti. On je, naime, pozvan na svetost također i zbog novog naslova

⁵⁹ Usp. *Propositio* 7.

koji proizlazi iz svetoga reda. Biskup stoga živi vjeru, nadu i ljubav budući da je službenik riječi Gospodnje, posvećivanja i duhovnog rasta Božjeg naroda. On mora biti svet jer mora služiti Crkvi kao učitelj, posvetitelj i upravitelj. Kao takav, on također mora dubinski i intenzivno ljubiti Crkvu. Svaki je biskup suobličen Kristu kako bi ljubio Crkvu ljubavlju zaručnika Krista i kako bi u Crkvi bio službenik njezina jedinstva, tj. kako bi od Crkve načinio »jedan puk skupljen u jedinstvu Oca, Sina i Duha Svetoga«. ⁶⁰

Biskupova posebna duhovnost, to su sinodski oci u više navrata istaknuli, dalje se obogaćuje doprinosom milosti koji je usađen u puninu svećeništva, koja mu je dodijeljena u trenutku ređenja. Budući da je pastir stada i služitelj evanđelja Isusa Krista u nadi, biskup mora razmišljati i činiti tako da u samom sebi očituje samu osobu Krista, vrhovnog pastira. U Rimskom je pontifikalu ta zadaća izričito dozvana: »Primi mitru i neka u tebi blista sjaj svetosti te, kad se pojavi prvak pastira, mogneš primiti neuveli vijenac slave.« ⁶¹

Zbog toga biskup ima stalnu potrebu za milošću Božjom koja će ojačati i usavršiti njegovu ljudsku narav. On može ustvrditi s apostolom Pavlom: »... naša je

⁶⁰ Sv. CIPRIJAN, *De oratione dominica*, 23: PL 4, 535; usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 4.

⁶¹ *Obred ređenja biskupa: Predaja mitre.*

sposobnost od Boga. On nas osposobi za poslužitelje novoga Saveza« (2 Kor 3, 5-6). Stoga se mora naglasiti ovo: apostolska je služba izvor duhovnosti za biskupa, koji iz nje mora crpiti duhovna bogatstva koja čine da raste u svetosti te mu dopuštaju da otkrije djelovanje Duha Svetoga u Božjem narodu koji je povjeren njegovim duhovnim brigama.⁶²

Biskupov duhovni hod poklapa se, u ovoj perspektivi, sa samom pastirskom ljubavlju, koju se s punim pravom mora držati dušom njegova apostolata, kao što je to i apostolata prezbitera i đakona. Nije riječ samo o nekoj egzistenciji, nego također i o *pro-egzistenciji*, tj. o življenju koje se nadahnjuje na najvišem uzoru što ga daje Krist Gospodin i koje se posve troši u klanjanju Ocu i u služenju braći. Drugi vatikanski sabor s tim u vezi ispravno potvrđuje da pastiri, na sliku Kristovu, moraju sa svetošću i zanosom, s poniznošću i hrabrošću vršiti svoju službu, »koja će, tako ispunjena, također i za njih biti odlično sredstvo posvećenja«. ⁶³ Nije dan biskup ne može ignorirati da vrhunac svetosti ostaje raspeti Krist, u svom najvišem darivanju Ocu i braći u Duhu Svetomu. Zbog toga suobličenje Kristu i sudjelovanje u njegovim patnjama (usp. *1 Pt* 4, 13) postaje kraljevskim putem biskupove svetosti usred njegova naroda.

⁶² Usp. *Propositio* 7.

⁶³ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 41.

Marija, Majka nade i učiteljica duhovnog života

14. Potpora duhovnom životu bit će i za biskupa majčinska prisutnost Djevice Marije, *Mater spei et spes nostra*, kao što zaziva Crkva. Prema Mariji biskup će razvijati autentičnu i sinovsku odanost, budući da se osjeća pozvanim učiniti vlastitim njezin *fiat*, iznova oživjeti i svakodnevno ostvarivati povjeravanje koje je Isus učinio kada je Mariju, podno svoga križa, povjerio učeniku a ljubljenog učenika Mariji (usp. *Iv* 19, 26-27). Jednako je tako biskup pozvan očitovati se u jednodušnoj i ustrajnoj molitvi učenikâ i apostolâ Sina zajedno s njegovom majkom, u pripravi za Pedeseticu. U toj slici Crkve koja se rađa izražava se nerazrješiva veza između Marije i apostolskih nasljednika (usp. *Dj* 1, 14).

Sveta Majka Božja bit će dakle za biskupa učiteljica u osluškivanju i spremnom izvršenju Božje riječi, u vjernom nasljedovanju jedinoga Učitelja, u postojanosti vjere, u pouzdanoj nadi i u žarkoj ljubavi. Kao što je Marija bila »spomen« na utjelovljenje Riječi u prvoj kršćanskoj zajednici, tako će biskup biti čuvarem i posrednikom žive tradicije Crkve, u zajedništvu sa svim ostalim biskupima, u jedinstvu i pod autoritetom Petrova nasljednika.

Biskupova čvrsta marijanska pobožnost stalno će se upućivati na liturgiju, gdje je Djevica posebno nazočna u slavljenju otajstava spasenja te je za čitavu Crkvu ogledni primjer slušanja i moljenja, darivanja i duhovnog majčinstva. Štoviše, biskupova će zadaća biti

da liturgija uvijek izgleda »kao 'primjerni oblik', izvor nadahnuća, stalno uporište i konačni cilj« za marijansku pobožnost Božjeg naroda.⁶⁴ Budući da to načelo ostaje čvrsto, i biskup će gajiti svoju osobnu i zajedničarsku marijansku pobožnost pobožnim činima koje je odobrila i preporučila Crkva, poglavito moljenjem sažetka evanđelja – svete krunice. Kao stručnjak za tu molitvu, koja je sva usredotočena na promatranje spasenjskih događaja Kristova života, uz koje je usko bila vezana i njegova sveta majka, svaki je biskup pozvan da bude također njezin revni promicatelj.⁶⁵

Pouzdati se u Riječ

15. Skupština biskupske sinode naznačila je neka potrebna sredstva za jačanje i poticanje svoga duhovnog života.⁶⁶ Među njima je, na prvome mjestu, čitanje i meditiranje Božje riječi. Svaki će se biskup uvijek morati povjeravati i osjećati da se povjerava »Bogu i Riječi milosti njegove koja je kadra izgraditi vas i dati vam baštinu među svima posvećenima« (*Dj* 20, 32). No prije nego bude prenositelj Riječi, biskup, zajedno sa svojim svećenicima i kao svaki vjernik, štoviše kao

⁶⁴ ZBOR ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, *Direktorij o narodnoj pobožnosti i liturgiji. Načela i smjernice* (17. prosinca 2001.), 184: Città del Vaticano, 2002., str. 154.

⁶⁵ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Rosarium Virginis Mariae* (16. listopada 2002.), 43: *AAS* 95 (2003.), 35-36.

⁶⁶ Usp. *Propositio* 8.

sama Crkva,⁶⁷ mora biti slušatelj Riječi. On mora biti kao »unutar« Riječi, kako bi se prepustio da ga ona čuva i hrani poput majčine utrobe. Zajedno sa svetim Ignacijem Antiohijskim, i biskup ponavlja: »Povjeravam se evanđelju kao Kristovu tijelu.«⁶⁸ Svaki će biskup imati stoga u srcu onu upozoravajuću napomenu svetog Jeronima, koju je preuzeo i II. vatikanski sabor: »Nepoznavanje Pisma znači nepoznavanje Krista.«⁶⁹ Doista nema primata u svetosti bez slušanja Božje riječi, koja upravlja i krijepi svetost.

Povjeriti se Božjoj riječi i čuvati je, poput Djevice Marije koja je bila *Virgo audiens*,⁷⁰ znači služiti se nekim pomagalima koja tradicija i duhovno iskustvo Crkve nisu nikad prestali savjetovati. Riječ je, ponajprije, o čestom osobnom čitanju te pozornom i revnom proučavanju Svetog pisma. Biskup bi bio isprazan propovjednik Riječi prema van, kad je ne bi prije slušao iznutra.⁷¹ Bez čestog dodira sa Svetim pismom, biskup bi bio puki službenik slabo pouzdan što se tiče nade, ako je istina, kao što podsjeća sveti Pavao, da »po postojanosti i utjesi Pisama imamo nadu« (*Rim* 15, 4).

⁶⁷ Usp. PAVAO VI., Apostolski nagovor *Evangeliu nuntiandi* (8. prosinca 1975.), 59: *AAS* 68 (1976.), 50.

⁶⁸ *Ad Philadel.*, 5: *PG* 5, 700.

⁶⁹ *Comm. in Is.*, Prol.: *PL* 24, 17; usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum*, 25.

⁷⁰ PAVAO VI., Apostolska pobudnica *Marialis cultus* (2. veljače 1974.), 17: *AAS* 66 (1974.), 128.

⁷¹ Usp. Sv. AUGUSTIN, *Sermo* 179, 1: *PL* 38, 966.

Stoga uvijek vrijedi ono što je pisao Origen: »Ovo su dvije djelatnosti prvosvećenika: učiti od Boga, čitajući božanska Pisma i razmišljajući o njima više puta, i poučavati narod. Ali neka naučava stvari koje je on sam naučio od Boga.«⁷²

Sinoda je podsjetila na važnost *lectio i meditatio* Božje riječi u životu pastirâ i u samoj njihovoj službi u služenju zajednici. Kao što sam napisao u Apostolskom pismu *Novo millennio ineunte*, »nužno je da slušanje Riječi postane životni susret u staroj i uvijek važećoj predaji *lectio divina*, koja u biblijskomu tekstu vidi živu riječ koja zahvaća, usmjerava, oblikuje življenje«. ⁷³ U prostoru meditacije i *lectio*, srce koje je već prihvatilo Riječ otvara se za kontemplaciju Božjeg djelovanja i, kao posljedica, za obraćenje svojih misli i života njemu, popraćeno pokornom prošnjom za njegov oprost i milost.

Hraniti se euharistijom

16. Zatim, kao što je pashalno otajstvo u središtu života i poslanja Dobroga pastira, tako je i euharistija u središtu biskupova života i poslanja, kao i svakog svećenika.

Svakodnevnim slavljenjem svete mise on daje samoga sebe zajedno s Kristom. Kada je to slavlje u katedrali, ili u drugim crkvama, osobito župnim, te kada su

⁷² *In Lev. Hom.*, VI: PG 12, 474 C.

⁷³ N. 39: *AAS* 93 (2001.), 294.

prisutni i aktivno sudjeluju vjernici, biskup se u očima sviju pokazuje onakav kakav jest, tj. kao *sacerdos et pontifex*, budući da djeluje u Kristovoj osobi i snagom njegova Duha, i kao *hiereus*, sveti svećenik, koji vrši sveta oltarska otajstva, koja naviješta i objašnjava propovijedanjem.⁷⁴

Biskupova ljubav prema svetoj euharistiji izražava se i kada tijekom dana posvećuje velik dio svoga vremena klanjanju pred svetohraništem. Tu biskup otvara Gospodinu svoj duh, kako bi on bio čitav prožet ljubavlju što ju je veliki Pastir ovaca izlio s križa, koji je za njih prolio svoju krv i dao vlastiti život. Njemu također uzdiže svoju molitvu i dalje zauzimajući se za ovce što su mu povjerene.

Molitva i časoslov

17. Drugo sredstvo koje su istaknuli sinodski oci jest molitva, poglavito ona koja se uzdiže Gospodinu moljenjem časoslova, što je posebno i uvijek molitva kršćanske zajednice u Kristovo ime i pod vodstvom Duha.

Molitva je sama po sebi osobita dužnost biskupova i onih koji su »primili dar poziva na život posebnoga posvećenja: ona ih po svojoj naravi čini raspoloženijsima za kontemplativno iskustvo«. ⁷⁵ Sam biskup ne može zaboraviti da je nasljednik onih apostola koje je

⁷⁴ Usp. PSEUDODIONIZIJE AREOPAGIT, *De Hier. Eccl.*, III: PG 3, 512; Sv. TOMA AKVINSKI, *S. Th.* II-II, q. 184, a. 5.

ustanovio Krist prije svega zato da »budu s njim« (Mk 3, 14) i koji, na početku svoga poslanja, svečano izjaviše svoj životni program: »... a mi ćemo se posvetiti molitvi i posluživanju Riječi« (Dj 6, 4). Biskup će stoga uspjeti da za vjernike bude učiteljem molitve jedino ako bude mogao računati na svoje osobno iskustvo dijaloga s Bogom. On se mora moći obratiti Bogu u svakom trenutku psalmistovim riječima: »U tvoju se riječ ja uzdam« (Ps 119 [118], 114). Upravo će iz molitve moći crpiti onu nadu kojom treba zaraziti vjernike. Molitva je, naime, povlašteno mjesto gdje se izražava i hrani nada, budući da je ona, prema sv. Tomi Akvinskom, »tumačiteljica nade«.⁷⁶

Osobna biskupova molitva bit će svakako tipično »apostolska« molitva, tj. molitva prikazana Ocu kao zagovor za svaku potrebu naroda koji mu je povjeren. U Rimskom pontifikatu to je posljednje obećanje izabranika za biskupstvo prije nego se pristupi polaganju ruku: »Hoćeš li se moliti bez prestanka svemogućemu Bogu za sveti narod i besprijekorno obavljati službu vrhovnog svećeništva?«⁷⁷ Biskup osobito moli za svetost svojih svećenika, za zvanja za službu ređenika i za posvećeni život, kako bi u Crkvi sve više gorio misionarski i apostolski žar.

⁷⁵ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 34: *AAS* 93 (2001.), 290.

⁷⁶ *S. Th.*, II-II, q. 17, a. 2.

⁷⁷ *Obred ređenja biskupa: Obećanje izabranika.*

Što se tiče *časoslova*, određena za posvećenje i usmjeravanje čitavog tijeka dana tako da se slavi Boga, kako ne podsjetiti na veličanstvene riječi II. vaticanskog sabora? »Kada tu divnu hvalbenu pjesmu pravilno obavljaju svećenici i ostali odlukom Crkve za to određeni, ili kad je na odobreni način mole vjernici zajedno sa svećenikom, tada je to zaista glas same Zaručnice koja razgovara sa Zaručnikom, štoviše, to je molitva koju Krist sa svojim Tijelom upravlja Ocu. Stoga svi oni koji to čine ujedno vrše i službu Crkve i dionici su najveće počasti Kristove Zaručnice, jer slaveći Boga stoje pred Božjim prijestoljem u ime Majke Crkve.«⁷⁸ Pišući o molitvi božanskog časoslova, moj je prethodnik blage uspomene Pavao VI. ustvrdio da je ona »molitva lokalne Crkve« u kojoj se izražava »prava narav moleće Crkve«.⁷⁹ U *consecratio temporis* koju realizira *bogoslužje časova*, obistinjuje se ona *laus perennis* koja anticipira i predoblikuje nebesko bogoslužje, veza ujedinjenja s anđelima i svecima koji u vječnosti slave ime Božje. Dakle, biskup se pokazuje i ostvaruje kao čovjek nade toliko koliko se unosi u eshatološki dinamizam molitve psaltira. U psalmima odjekuje *Vox sponsae* koja doziva Zaručnika.

Stoga svaki biskup moli sa svojim narodom i za svoj narod. No i njega izgrađuje i pomaže mu molitva njegovih vjernika, svećenika, đakona, osobâ posveće-

⁷⁸ Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 84-85.

⁷⁹ Apostolska konstitucija *Laudis canticum* (1. studenoga 1970.): *AAS* 63 (1971.), 532.

nog života i laika svih uzrasta. Među njima je biskup odgojitelj i promicatelj molitve. Ne samo da prenosi razmatrane stvari nego kršćanima otvara isti put razmatranja. Čuveni moto *contemplata aliis tradere* postaje na taj način *contemplationem aliis tradere*.

Put evanđeoskih savjeta i blaženstava

18. Za sve svoje učenike, osobito one koji ga već za vrijeme svoga zemaljskog života žele slijediti izbližega, kao apostoli, Gospodin predlaže put evanđeoskih savjeta. Osim što su dar Trojstva Crkvi, ti su savjeti u vjerniku i odraz trinitarnog života.⁸⁰ Oni su to posebno u biskupu koji je, kao nasljednik apostolâ, pozvan slijediti Krista na putu savršenstva u ljubavi. Biskupov je život radikalna ovisnost o Kristu i njegova potpuna transparentnost pred Crkvom i pred svijetom. U biskupovu životu mora odsijevati Isusov život te stoga i njegova poslušnost Ocu sve do smrti, pa i do smrti na križu (usp. *Fil 2, 8*), njegova čista i djevičanska ljubav, njegovo siromaštvo koje je apsolutna sloboda naspram zemaljskih dobara.

Na taj način biskupi svojim primjerom mogu voditi ne samo one koji su u Crkvi pozvani nasljedovati Krista u posvećenom životu nego i prezbitere, kojima je

⁸⁰ Usp. IVAN PAVAO II., Posinodska apostolska pobudnica *Vita consecrata* (25. ožujka 1996.), 20-21: *AAS* 88 (1996.), 393-395.

također predložen radikalizam svetosti u skladu s duhom evanđeoskih savjeta. Taj radikalizam, uostalom, poziva i sve vjernike, također i laike, budući da je on »temeljni i neopozivi zahtjev koji proizlazi iz Kristova poziva da ga se slijedi i oponaša, u snazi najprisnijeg životnoga zajedništva s njim, uspostavljenog po Duhu«. ⁸¹

Na biskupovu licu vjernici, dakle, moraju moći promatrati osobine koje su dar milosti i koje u blaženstvima tvore gotovo Kristov samoodraz: lice siromaštva, blagosti i gorljivosti za pravdu; milosrdno lice Oca i čovjeka koji je miroljubiv i mirotvorac; čisto lice onoga koji trajno i jedino gleda Boga. Vjernici moraju moći vidjeti u svome biskupu također lice onoga koji oživljava Isusovo suosjećanje prema ožalošćenima i pokatkad, kao što se događalo tijekom povijesti i još se danas događa, lice puno snage i unutarne radosti onoga koji je progonjen zbog istine evanđelja.

Krepost poslušnosti

19. Noseći na sebi te Isusove sasvim ljudske osobine, biskup će također postati modelom i promicateljem duhovnosti zajednice, koja budnom pozornošću teži izgradnji Crkve, tako da sve, riječi i djela, bude dovršeno u znaku sinovskog podlaganja u Kristu i u Duhu blagotvornom naumu Očevu. Budući da je učitelj sve-

⁸¹ IVAN PAVAO II., Posinodska apostolska pobudnica *Pastores dabo vobis* (25. svibnja 1992.), 27: AAS 84 (1992.), 701.

tosti i službenik posvećenja svoga puka, biskup je doista pozvan da vjerno provodi Očevu volju. Biskupova poslušnost mora biti življena tako da kao uzor ima – a i ne bi moglo biti drukčije – samu poslušnost Isusa Krista, koji je više puta potvrdio da je sišao s neba ne da bi vršio svoju volju, nego volju onoga koji ga posla (usp. *Iv* 6, 38; 8, 29; *Fil* 2, 7-8).

Hodeći Kristovim tragovima, biskup se pokorava evanđelju i crkvenoj tradiciji, zna čitati znakove vremena i prepoznati glas Duha Svetoga u Petrovoj službi i u biskupskoj kolegijalnosti. U Apostolskoj pobudnici *Pastores dabo vobis* istaknuo sam apostolski, komunitarni i pastoralni karakter prezbiterske poslušnosti.⁸² Te se oznake iznova pronalaze, kao što je očito, također u biskupovoj poslušnosti, i to još izraženije. Punina sakramenta reda koji je primio stavlja ga naime u poseban odnos prema Petrovu nasljedniku, članovima Biskupskoga zbora i samoj njegovoj partikularnoj Crkvi. Mora biti gorljiv s obzirom na intenzivno življenje tih odnosa s papom i subraćom biskupima u bliskoj vezi jedinstva i suradnje, odgovarajući tako na božanski nam koji je htio apostole nerazdjeljivo ujediniti oko Petra. To hijerarhijsko zajedništvo biskupa s vrhovnim svećenikom okrjepljuje njegovu sposobnost da upri-

⁸² Usp. br. 28: *nav. mj.*, 701-703.

sutni, na temelju primljenog reda, Krista Isusa, nevidljivu Glavu čitave Crkve.

Apostolskom vidu poslušnosti mora se pridodati i komunitarni vid, budući da je episkopat po svojoj naravi »jedan i nepodijeljen«. ⁸³ Zbog te je komunitarnosti biskup pozvan da svoju poslušnost živi tako da svlada svaku napast individualizma i prihvati, u zajedništvu poslanja Biskupskoga zbora, teret brige za dobro čitave Crkve.

Kao uzor slušanja, biskup će biti jednako tako pozoran na prihvaćanje, u molitvi i u razlučivanju, Božje volje putem onoga što Duh govori Crkvi. Vršeci svoju vlast na evanđeoski način, on će znati voditi dijalog sa suradnicima i vjernicima kako bi djelotvorno raslo uzajamno sporazumijevanje. ⁸⁴ To će mu dopustiti da pastoralno procijeni dostojanstvo i odgovornost svakog člana Božjeg naroda, razborito i mirno potičući duh inicijative svakoga. Vjernicima se, naime, mora pomoći kako bi rasli prema odgovornoj poslušnosti koja ih čini aktivnima na pastoralnom planu. ⁸⁵ S tim u vezi uvijek je aktualan poticaj koji je sveti Ignacije Antiohijski upućivao Polikar-

⁸³ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 18.

⁸⁴ Usp. *isto*, 27 i 37.

⁸⁵ Usp. *Propositio* 10.

pu: »Neka se ništa ne čini bez tvog pristanka, ali ti ništa ne čini bez Božjeg pristanka.«⁸⁶

Duh i praksa siromaštva u biskupa

20. Sinodski su se oci, u znak kolegijalnog suglasja, odazvali na poziv što sam ga uputio u bogoslužju otvaranja sinode, da se evanđeosko blaženstvo siromaštva smatra jednim od nužnih uvjeta za provođenje, u današnjoj situaciji, plodne biskupske službe. Također se i ovom prigodom, usred skupštine biskupâ, istaknuo lik Krista Gospodina, koji je »izvršio djelo otkupljenja u siromaštvu i progonu« i koji također poziva Crkvu, ponajprije njezine pastire, »da priopći ljudima plodove spasenja«.⁸⁷

Stoga biskup, koji hoće biti autentičnim svjedokom i službenikom evanđelja nade, mora biti *vir pauper*. To zahtijeva svjedočanstvo koje je on dužan dati za siromašnog Krista; to također zahtijeva i briga Crkve za siromašne, kojima se najprije treba posvetiti. Biskupova odluka da vlastitu službu živi u siromaštvu presudno pridonosi tomu da se od Crkve učini »dom siromaha«.

Ta odluka, osim toga, omogućuje biskupu unutar-nju slobodu u vršenju službe, dopuštajući mu da djelotvorno priopćava plodove spasenja. Biskupska vlast

⁸⁶ *Ad Polyc.*, IV: PG 5, 721.

⁸⁷ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 8.

mora se vršiti uz neumornu velikodušnost i neiscrpnu zahvalnost. To od biskupa zahtijeva potpuno pouzdanje u providnost Oca nebeskog, velikodušno zajedničko vlasništvo dobara, umjeren način života, trajno osobno obraćenje. Jedino će tako biti kadar sudjelovati u tjeskobama i bolima Božjega naroda, kojega on mora ne samo voditi i krijepti nego s kojim mora biti solidaran, dijeleći njegove probleme i pridonoseći izgradnji njegove nade.

Tu će službu izvršiti uspješno ako njegov život bude jednostavan, suzdržljiv i ujedno aktivan i velikodušan, i ako će one koje se smatra posljednjima u našem društvu postaviti ne na margine nego u središte kršćanske zajednice.⁸⁸ Gotovo neprimjetno on će poticati »maštovitost ljubavi«, koja će više od uspješnosti pružene pomoći pokazivati sposobnost da se živi duh bratskog dijeljenja. Jer, u apostolskoj Crkvi, kao što naširoko posvjedočuju Djela apostolska, siromaštvo nekog člana izazivalo je solidarnost ostalih uz iznenađujući rezultat da »nitko među njima nije oskudijevao« (4, 34). Crkva mora svjedočiti to proroštvo pred svijetom kojega opsjedaju problemi gladi i nejednakosti među narodima. U toj perspektivi bratskog dijeljenja i jednostavnosti biskup upravlja dobrima Crkve kao »dobar otac obitelji« i bdije kako bi ona bila upotrijebljena prema ciljevima koji su svojstveni Crkvi: bogoštovlje, uzdržavanje službenika, djela apostolata, inicijative ljubavi prema siromasima.

⁸⁸ Usp. *Propositio* 9.

Procurator pauperum uvijek je bio naslov pastira Crkve i mora na konkretan način biti to i danas, kako bi se učinila prisutnom i rječitom poruka evanđelja Isusa Krista kao temelja nade svih, ali poglavito onih koji jedino od Boga mogu očekivati dostojniji život i bolju budućnost. Potaknute primjerom pastira, Crkva i crkve moraju provesti onu »preferencijalnu opciju za siromašne«, koju sam naznačio kao program za treće tisućljeće.⁸⁹

S čistoćom u služenju Crkvi koja odražava Kristovu čistoću

21. »Primi prsten, znak vjere: i neokrnjeno štiti Božju zaručnicu, svetu Crkvu, neustrašivom vjerom urešen.« Tim je riječima, izgovorenima u Rimskom pontifikatu,⁹⁰ biskup pozvan posvijestiti si zadaću koju prima kako bi odražavao u sebi djevičansku Kristovu ljubav prema svim svojim vjernicima. On je ponajprije pozvan poticati među vjernicima uzajamne odnose nadahnute na onom poštovanju i na onom cijenjenju što se pripisuju nekoj obitelji gdje cvjeta ljubav prema poticaju apostola Petra: »... od srca žarko ljubite jedni druge. Ta nanovo ste rođeni, ne iz sjemena raspadljiva nego neraspadljiva: riječju Boga koji živi i ostaje« (*1 Pt* 1, 22-23).

⁸⁹ Usp. Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 49: *AAS* 93 (2001.), 302.

⁹⁰ *Obred redjenja biskupa: Predaja prstena.*

Dok svojim primjerom i svojom riječju potiče kršćane da prinesu svoja tijela kao žrtvu živu, svetu i milu Bogu (usp. *Rim* 12, 1), on sve podsjeća da »prolazi obličje ovoga svijeta« (*I Kor* 7, 31), te je stoga potrebno živjeti »iščekujući blaženu nadu« i slavni pojavak Kristov (usp. *Tit* 2, 13). U svojoj je pastirskoj brizi biskup očinskim osjećajem poglavito blizak onima koji su prigrlili redovnički život u ispovijedanju evanđeoskih savjeta i koji pružaju svoje dragocjeno služenje Crkvi. On potom podupire i ohrabruje svećenike koji su, pozvani božanskom milošću, slobodno prihvatili obvezu celibata za kraljevstvo nebesko, dozivajući samome sebi i njima evanđeoske i duhovne motive takvog izbora koji je vrlo važan za služenje narodu Božjemu. U današnjoj Crkvi i svijetu svjedočenje čiste ljubavi, s jedne strane, neka je vrsta duhovne terapije za čovječanstvo a, s druge strane, pobijanje idolopoklonstva spolnoga nagona.

U sadašnjem društvenom okruženju, biskup posebno mora biti blizu svome stadu a poglavito svojim svećenicima, očinski brižljiv za njihove asketske i duhovne teškoće, pružajući im prikladnu potporu kako bi potaknuo njihovu vjernost pozivu i zahtjevima uzorne svetosti života u vršenju službe. U slučajevima ozbiljnih nedostataka i, još više, prekršaja koji nanose štetu samom svjedočenju evanđelja, osobito kada ih učine službenici Crkve, biskup mora biti postojan i odlučan, pravedan i odmjeren. On je obavezan hitno intervenirati, u skladu s donešenim kanonskim odredbama, bilo radi popravljivanja i duhovnog dobra svetog službenika,

bilo radi ispravljanja skandala i ponovnog uspostavljanja pravde, kao i u vezi s onim što se odnosi na zaštitu i pomoć žrtvama.

Ukratko, budnim i očinskim postupanjem biskup ispunja zadaću da svijetu pruži istinu svete i čiste Crkve, u njezinim službenicima i njezinim vjernicima. Djelujući na taj način, pastir prethodi svome stadu kao što je to činio Krist, Zaručnik, koji je svoj život dao za nas i koji je svima ostavio primjer svijetle i djevičanske ljubavi, koja je stoga ujedno plodna i opća.

Animatori duhovnosti zajedništva i poslanja

22. U Apostolskom pismu *Novo millennio ineunte* izložio sam potrebu da se »napravi od Crkve dom i školu zajedništva«. ⁹¹ Ta je napomena imala velik odjek te je preuzeta u sinodsku skupštinu. Očito je da biskup kao prvi ima u svome duhovnom hodu zadaću da bude promicateljem i animatorom duhovnosti zajedništva, neumorno se zalažući da učini od nje jedno od temeljnih odgojnih načela u svim mjestima gdje se formira čovjek i kršćanin: u župi, u katoličkim društvima, u crkvenim pokretima, u katoličkim školama, u kapelama. Biskupova će briga biti osobito da doista učini kako bi se duhovnost zajedništva pojavila i potvrdila tamo gdje se odgajaju budući prezbiteri, tj. u sjemeništima, kao i u redovničkim novicijatima, u re-

⁹¹ Br. 43: *AAS* 93 (2001.), 296.

dovničkim kućama, na teološkim institutima i fakultetima.

Istaknute točke tog promicanja duhovnosti zajedništva sustavno sam naznačio u samom apostolskom pismu. Ovdje će biti dovoljno dodati da biskup osobito mora ohrabrivati unutar svoga prezbiterija, kao i među đakonima, posvećenicima i posvećenicama. To će učiniti u osobnom dijalogu i susretu, ali i u zajedničkim susretima, u vezi s kojima neće zapostaviti da u vlastitoj partikularnoj Crkvi potiče posebne prigode u kojima postoji bolja spremnost da »poslušaj što Duh govori crkvama« (*Otk 2, 7.11 i dr.*). Te su prigode povlačenja u osamu, duhovne vježbe i dani duhovnosti, kao i razborito korištenje novih sredstava društvenog priopćivanja, ako se to pokaže korisnim za veću uspješnost.

Njegovati duhovnost zajedništva za biskupa također znači krijeviti zajedništvo s rimskim prvosvećenikom i s ostalom braćom biskupima, napose unutar iste biskupske konferencije i crkvene provincije. I u tom će slučaju, što nije beznačajno za svladavanje opasnosti od samoće i obeshrabrenja pred golemošću i nesrazmjernošću problemâ, biskup rado pribjegavati, osim molitvi, također i prijateljstvu i bratskom zajedništvu sa svojom braćom u episkopatu.

Zajedništvo se, u svome trinitarnom izvoru i u svome trinitarnom uzoru, izražava uvijek u poslanju. Poslanje je plod i logična posljedica zajedništva. Dinamizam zajedništva potiče se kada se otvara misijskim obzorima i potrebama, jamčeći uvijek svjedočanstvo jedinstva kako bi svijet vjerovao i proširujući prostore

ljubavi kako bi svi dospjeli do trinitarne zajednice, iz koje proizlaze i koja im je odredište. Što je tješnje zajedništvo, to se više potiče poslanje, poglavito kada je življeno u siromaštvu ljubavi, što je sposobnost susreta sa svakom osobom, grupom i kulturom jedino snagom križa, *spes unica* i uz vrhovno svjedočanstvo Božje ljubavi, koja se očituje i kao ljubav općeg bratstva.

Hod koji se nastavlja u svakodnevici

23. Duhovni realizam dovodi do spoznaje da je biskup pozvan živjeti vlastiti poziv na svetost u kontekstu vanjskih i unutarnjih teškoća, vlastitih i tuđih slabosti, svakodnevnih iznenađenja, osobnih i institucionalnih problema. To je trajna situacija u životu pastira, o kojoj svjedoči sveti Grgur Veliki kada bolno konstatira: »Budući da sam si natovario na srce pastirsko breme, duh se ne može postojano sabrati u sebi, jer ostaje razdijeljen u mnogim stvarima. Prinuđen sam naime razglabati sada o stvarima Crkve, sada o onima samostanâ, često se moram zanimati za život i djela pojedinaca... I tako, dok mi je duša, razderana i razdijeljena, prisiljena misliti o tolikim stvarima, kad se može vratiti nazad u sebe kako bi se posve posvetila propovijedanju, ne odvrćući se od službe naviještanja Riječi?... Život stražara uvijek dakle mora biti na nogama i budan.«⁹²

⁹² *Hom. in Ez. I, 11: PL 76, 908.*

Kako bi održao u ravnoteži centrifugalne poticaje, koji pokušavaju razbiti njegovo unutrašnje jedinstvo, biskup ima potrebu za njegovanjem smirenog načina života koji će potaknuti duševnu, psihološku i osjećajnu ravnotežu, te će ga osposobiti da se otvori prihvaćanju osoba i njihovih zahtjeva, u kontekstu autentičnog sudjelovanja u različitim situacijama, radosnim i žalosnim. I skrb za vlastito zdravlje u njegovim raznim dimenzijama za biskupa je čin ljubavi prema vjernicima i jamstvo veće otvorenosti i raspoloživosti za savjete Duha. Poznate su, s tim u vezi, preporuke što ih je dao sv. Karlo Boromejski, svjetli lik pastira, u govoru koji je održao na posljednjoj svojoj sinodi: »Brineš se za duše? Ne zapostavi zbog toga brigu za samoga sebe i ne razdijeli se drugima toliko da ne ostane ništa od tebe za samoga tebe. Moraš se svakako sjećati duša čiji si pastir, ali ne zaboravi na samog sebe.«⁹³

Biskup će se stoga pobrinuti da bude uravnotežen u mnogostrukosti svojih obveza, usklađujući ih međusobno: slavljenje božanskih otajstava i privatna molitva, osobni studij i sastavljanje pastirskog programa, sabiranje i opravdani odmor. Potpomognut tim pomoćima za svoj duhovni život, on će pronaći mir srca doživljavajući dubinu zajedništva s Trojstvom koje ga je izabralo i posvetilo. U milosti koju mu Bog osigurava, svaki će dan znati vršiti svoju službu, pozoran na potrebe Crkve i svijeta, kao svjedok nade.

⁹³ *Acta Ecclesiae Mediolanensis*, Milano, 1599., str. 1178.

Biskupova trajna formacija

24. U uskoj povezanosti s biskupovom zadaćom da neumorno napreduje na putu svetosti, živeći kristocentričnu i eklezijalnu duhovnost, sinodska je skupština postavila također zahtjev za njegovom trajnom formacijom. Nužna za sve vjernike, kao što je istaknuto na prethodnim sinodama i potvrđeno u susljednim apostolskim pobudnicama *Christifideles laici*, *Pastores dabo vobis* i *Vita consecrata*, trajnu formaciju treba smatrati nužnom napose za biskupa, koji je odgovoran za zajednički napredak i skladan hod u Crkvi.

Kao i za svećenike i osobe posvećenog života, i za biskupa je trajna formacija zahtjev koji se nalazi u njegovu pozivu i poslanju. Jer zahvaljujući njoj, moguće je razlučiti nove pozive kojima Bog precizira i ostvaruje početni poziv. I apostol Petar, nakon »slijedi me« s prvog susreta s Kristom (usp. *Mt* 4, 19), čuje kako mu Uskrsli ponavlja isti poziv prije nego će napustiti zemlju te, pretkazujući mu muke i nevolje buduće službe, dodaje: »Idi za mnom!« (*Iv* 21, 22). »Postoji dakle jedno 'slijedi me' što prati apostolov život i njegovo poslanje. 'Slijedi me' koje potvrđuje poziv i zahtjev vjernosti do smrti, 'slijedi me' koje može značiti nasljedovanje Krista (*sequela Christi*) s potpunim sebedarjem u mučeništvu.«⁹⁴ Očito nije riječ samo o provođenju prikladne i posuvremenjene formacije što je

⁹⁴ IVAN PAVAO II., Posinodska apostolska pobudnica *Pastores dabo vobis* (25. svibnja 1992), 70: *AAS* 84 (1992.), 781.

zahtijeva realistična spoznaja stanja Crkve i svijeta, tako da dopušta pastiru da bude upoznat sa sadašnjim stanjem stvari uz otvorenu dušu i suosjećajno srce. S tim se opravdanim razlogom posuvremenjene trajne formacije sjedinjuju i antropološke motivacije, koje proizlaze iz činjenice da je sam život neprekinut hod prema zrelosti, i one teološke motivacije, koje su u dubini povezane sa sakramentalnim korijenom: biskup naime mora »budnom ljubavlju čuvati 'otajstvo' što ga u sebi nosi na dobrobit Crkve i čovječanstva«. ⁹⁵

Radi periodičnog posuvremenjenja, napose u vezi s nekim vrlo važnim temama, potrebna su uistinu duža razdoblja za slušanje, zajedništvo i dijalog sa stručnim osobama – biskupima, svećenicima, redovnicima, redovnicama, laicima, u razmjeni pastoralnih iskustava, doktrinarnih spoznaja, duhovnih bogatstava koja neće podbaciti u osiguranju istinskoga osobnog obogaćenja. Radi postizanja tog cilja, sinodski su oci istaknuli korisnost posebnih formacijskih tečajeva za biskupe, kao što su godišnji sastanci što ih organizira Kongregacija za biskupe ili Kongregacija za evangelizaciju naroda za nedavno zaređene biskupe. Jednako se tako zaželjelo da kratke tečajeve formacije ili dane studija ili posuvremenjenja, kao i tečajeve duhovnih vježbi za biskupe, pruže i pripreve patrijaršijske sinode, nacionalne ili regionalne konferencije kao i kontinentalne skupštine biskupa.

⁹⁵ *Isto*, 72: nav. mj., 787.

Bit će zgodno ako isto predsjedništvo biskupske konferencije preuzme zadaću da osigura pripremu i provođenje tih programa trajne formacije, ohrabrujući biskupe da sudjeluju na tim tečajevima, tako da se i na taj način ostvari veće zajedništvo među pastirima, radi veće pastoralne djelotvornosti u pojedinim biskupijama.⁹⁶

U svakom je slučaju očito da se razvijaju ne samo život Crkve nego i način djelovanja, pastoralne inicijative, oblici biskupske službe. I tu se nužnim pokazuje posuvremenjenje, u skladu sa stavovima Zakonika kanonskoga prava i u odnosu na nove izazove i nova zalaganja Crkve u društvu. U tom je kontekstu sinodska skupština predložila reviziju Direktorija *Ecclesiae imago*, koji je već objavila Kongregacija za biskupe 22. veljače 1973., i njegovu prilagodbu izmijenjenim potrebama vremena i promjenama koje su se dogodile u Crkvi i pastoralnom životu.⁹⁷

Primjer svetih biskupa

25. Biskupe u njihovu životu i službi, u duhovnom hodu i naporu prilagođavanja apostolskog djelovanja uvijek tješi primjer svetih pastira. Ja sâm sam, u homiliji na završnome euharistijskom slavlju sinode, iznio primjer svetih pastira koji su kanonizirani tijekom

⁹⁶ Usp. *Propositio* 12.

⁹⁷ Usp. *Propositio* 13.

prošlog stoljeća, kao svjedočanstvo milosti Duha koja Crkvi nikada nije manjkala i nikada neće manjkati.⁹⁸

Povijest Crkve, počevši od apostola, pozna doista velik broj pastira čije naučavanje i svetost mogu osvijetliti i usmjeriti duhovni hod i biskupâ trećeg tisućljeća. Slavna svjedočanstva velikih pastira prvih stoljeća Crkve, utemeljitelja partikularnih crkava, ispovjedalaca vjere i mučenika, koji su u vremenima progona dali život za Krista, ostaju poput svijetlih uporišta u koja biskupi našega vremena mogu gledati kako bi crpili iz njih upute i poticaje u svome služenju evanđelju.

Mnogi su, poglavito, bili primjerima u življenju kreposti nade, kada su u teškim vremenima oživljavali duh svoga puka, obnavljali crkve nakon vremena progona i nesreće, gradili konačišta u koja se primalo hodočasnike i siromašne, otvarali bolnice gdje su se liječili bolesni i stari. Toliki su drugi biskupi bili prosvijetljeni vodiči koji su otvarali nove putove za svoj narod. U teškim vremenima, zadržavajući svoj pogled na raspetom i uskrsnom Kristu, našoj nadi, davali su pozitivne i kreativne odgovore na izazove tog trenutka. Na početku trećeg tisućljeća još ima tih pastira koji mogu ispričati svoju priču, priču načinjenu od vjere čvrsto usidrene za križ, pastira koji znaju razabrati ljudske težnje, prihvatiti ih, pročistiti ih i protumačiti u svjetlu evanđelja i koji stoga imaju također priču koju treba graditi, zajedno s čitavim pukom koji im je povjeren.

⁹⁸ Usp. n. 6: *AAS* 94 (2002.), 116.

Svaka će se partikularna Crkva stoga pobrinuti da slavi vlastite svete biskupe, podsjećajući također i na pastire koji su zbog svetog života i mudrih naučavanja ostavili u narodu posebno nasljeđe divljenja i ljubavi. Oni su duhovni stražari koji iz neba usmjeravaju hod hodočasničke Crkve u vremenu. Da bi se uvijek sačuvala živa uspomena na vjernost istaknutih biskupa u vršenju njihove službe, sinodska je skupština preporučila da se partikularne crkve ili, prema prigodi, biskupske konferencije potrudе oko toga da upoznaju vjernike s likom tih biskupa putem uređenih životopisa ili, ako je prigoda, da ispituju prikladnost otvaranja njihovih kauza za proglašenje svetima.⁹⁹

Svjedočanstvo potpuno ostvarenoga duhovnog i apostolskog života ostaje i danas veliki ispit snage evanđelja u preobrazbi osoba i zajednica, čineći da u svijet i u povijest uđe sama Božja svetost. Također je i to jedan motiv nade, napose za nove naraštaje koji očekuju od Crkve poticajne prijedloge na kojima će se nadahnjivati u zalaganju za obnavljanje u Kristu društva našega vremena.

⁹⁹ Usp. *Propositio* 11.

TREĆE POGLAVLJE

UČITELJ VJERE I GLASNIK RIJEČI

*»Podite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje«
(Mk 16, 15)*

26. Svojim apostolima uskrsli Isus povjerava poslanje da »učine učenicima« sve narode poučavajući ih da obdržavaju sve ono što je on sam zapovjedio. Crkvi, zajednici učenikâ raspetoga i uskrsloga Gospodina, svečano je dakle povjerena zadaća da propovijeda evanđelje svemu stvorenju. To je zadaća koja će trajati sve do konca vremena. Polazeći od tog početka nije više moguće misliti na Crkvu bez toga evangelizatorskog poslanja. Vrlo poznatim riječima to je očitovala svijest apostola Pavla: »Jer što navješćujem evanđelje, nije mi na hvalu, ta dužnost mi je. Do-

ista, jao meni ako evanđelja ne navješćujem!« (*I Kor* 9, 16).

Ako je dužnost naviještanja evanđelja svojstvena čitavoj Crkvi i svakom njezinu sinu, to je posebno dužnost biskupâ, koji, na dan svetog ređenja koje ih postavlja u apostolsko nasljedstvo, preuzimaju kao osobitu zadaću naviještanje evanđelja i njegovo propovijedanje »pozivajući ljude k vjeri u sili Duha i utvrđujući ih u živoj vjeri«. ¹⁰⁰

Biskupova evangelizatorska djelatnost, koja smjera k pozivanju ljudi na vjeru i ojačavanju u njoj, tvori istaknuto očitovanje njegova očinstva. On stoga može ponoviti zajedno s Pavlom: »Jer da imate u Kristu i deset tisuća učitelja, ipak ne biste imali više otaca. Ta u Kristu Isusu po evanđelju ja vas rodih!« (*I Kor* 4, 15). Upravo zbog tog stalnog procesa rađanja novoga života po Duhu, biskupska se služba pokazuje u svijetu kao znak nade za narode, za svakog čovjeka.

Stoga su sinodski oci vrlo zgodno podsjetili da navještaj Krista uvijek ima prvenstvo i da je biskup prvi navjestitelj evanđelja riječima i svjedočanstvom života. On mora biti svjestan izazova koje sadašnji trenutak nosi sa sobom te imati hrabrosti da ih prihvati. Svi biskupi, kao službenici istine, provodit će tu svoju zadaću sa snagom i pouzdanjem. ¹⁰¹

¹⁰⁰ II. VATIKANSKI SABOR, Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus*, 12; usp. Dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen gentium*, 25.

¹⁰¹ Usp. *Propositiones* 14; 15.

Krist u srcu evanđelja i čovjeka

27. Tema navještaja evanđelja doista je bila isticana u nastupima sinodskih otaca, koji su u više navrata i na najrazličitje načine potvrdili da je živo središte navještaja evanđelja Krist koji je raspet i uskrsnuo radi spašenja svih ljudi.¹⁰²

Krist je, naime, srce evangelizacije, čiji program »u konačnici ima središte u samome Kristu, kojega treba upoznati, ljubiti, nasljedovati, kako bi se u njemu živio trojstveni život i s njime preobražavala povijest sve do njezina ispunjenja u nebeskom Jeruzalemu. To je program koji se ne mijenja s promjenama vremena i kulturâ, premda vodi računa o vremenu i kulturi, radi istinskoga dijaloga i učinkovite komunikacije. Taj program oduvijek je naš program za treće tisućljeće.«¹⁰³

Iz Krista, srca evanđelja, polaze sve ostale vjerske istine te iz njega također zrači nada za sve ljude. Krist je, naime, svjetlo koje osvjetljava svakog čovjeka i svatko tko je preporođen u Njemu prima plodove Duha, koji ga osposobljavaju da ispuni novi zakon ljubavi.¹⁰⁴

Snagom samog svoga apostolskog poslanja, biskup je dakle osposobljen uvoditi svoj narod u srce otajstva

¹⁰² Usp. *Propositio* 14.

¹⁰³ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 29: *AAS* 93 (2001.), 285-286.

¹⁰⁴ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, 22.

vjere, gdje će moći pronaći živu osobu Isusa Krista. Vjernici će tako uspjeti razumjeti da cjelokupno kršćansko iskustvo ima svoj izvor i svoje neprolazno uporište u Pashi Isusa, pobjednika grijeha i smrti.¹⁰⁵

U navještaj smrti i iskrснуća Gospodinova uključen je »proročki nagovještaj o onostranosti, onaj duboki i konačan poziv upućen čovjeku, poziv koji znači nastavak na sadašnje stanje a u isto vrijeme prekid s tim stanjem: ide s onu stranu vremena i povijesti, onkraj stvarnosti ovoga svijeta kojega lik prolazi [...] Evangelizacija dakle sadrži i propovijedanje nade u obećanja koja je Bog dao novim savezom u Isusu Kristu.«¹⁰⁶

Biskup, slušatelj i čuvar Riječi

28. Drugi vatikanski sabor, nastavljajući putem označenim crkvenom tradicijom, objašnjava da se poslanje naučavanja, koje je svojstveno biskupima, sastoji u svetom čuvanju i hrabrom naviještanju vjere.¹⁰⁷

S tog se motrišta u čitavome svom bogatstvu značajnija očituje gesta predviđena u rimskom obredu biskupskog ređenja, kada se na glavu izabranika polaže otvoreni evanđelistar: time se želi izraziti, s jedne strane, da

¹⁰⁵ Usp. *Propositio* 15.

¹⁰⁶ PAVAO VI., Apostolski nagovor *Evangelii nuntiandi* (8. prosinca 1975.), 28: *AAS* 68 (1976.), 24.

¹⁰⁷ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 25; Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum*, 10; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 747 § 1; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 595 § 1.

Riječ obavlja i čuva biskupovu službu te, s druge strane, da njegov život mora biti posve podložen Božjoj riječi u svakodnevnom predanju propovijedanju evanđelja, uz svaku upornost i pouku (usp. 2 Tim 4). Također su i sinodski oci više puta podsjetili da je biskup onaj koji s ljubavlju čuva Božju riječ te je hrabro brani, svjedočeći o njezinoj poruci spasenja. Smisao biskupske *munus docendi* proizlazi zapravo iz same naravi onoga što mora biti sačuvano, tj. iz poklada vjere.

Krist, naš Gospodin, u Svetom pismu jednog i drugog zavjeta kao i u tradiciji, povjerio je svojoj Crkvi jedincati poklad božanske objave, koja je poput zrcala u kojemu ona, »dok putuje zemljom promatra Boga od kojeg sve prima, dok ne bude dovedena da ga licem u lice gleda kakav jest«. ¹⁰⁸ To je ono što se događalo stoljećima sve do danas: različite zajednice, prihvaćajući uvijek novu i učinkovitu Riječ u susljednom tijeku vremenâ, poučljivo su slušale glas Duha Svetoga, nastojeći ga učiniti živim i djelatnim u različitim povijesnim razdobljima. Tako je prenesena Riječ, tradicija, sve svjesnije postajala Riječ života i u međuvremenu se zadaća njezina navještaja i njezina čuvanja progresivno ispunjavala, pod vodstvom i uz pomoć Duha istine, kao neprekidno prenošenje svega onoga što Crkva jest i svega onoga što ona vjeruje. ¹⁰⁹

¹⁰⁸ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum*, 7.

¹⁰⁹ Usp. *isto*, 8.

Ta tradicija, koja vuče svoje korijene od apostola, napreduje u životu Crkve, kao što je naučavao II. vatikanski sabor. Na sličan način raste i razvija se razumijevanje stvari i prenesenih riječi, tako da se u mišljenju, prakticiranju i ispovijedanju prenesene vjere uspostavlja posebno jedinstvo osjećaja između biskupâ i vjernikâ.¹¹⁰ U pokušaju, dakle, da ostanu vjerni Duhu, koji govori unutar Crkve, susreću se vjernici i pastiri i uspostavljaju one duboke veze vjere koje prikazuju kao prvi moment *sensus-a fidei*. Korisno je s tim u vezi opet čuti riječi II. vatikanskog sabora: »Cjelina vjernika, koji imaju pomazanje od Duha Svetoga (usp. *1 Iv* 2, 20 i 27), ne može se u vjeri prevariti, i to svoje posebno svojstvo očituje nadnaravnim osjećajem vjere cijeloga naroda kad 'od biskupa sve do posljednjih vjernika laika' pokazuje opće svoje slaganje u stvarima vjere i morala.«¹¹¹

Zbog toga je život *Crkve* i život *u Crkvi* za svakog biskupa uvjet za vršenje njegova naučiteljskog poslanja. Biskup svoj identitet i svoje mjesto pronalazi unutar zajednice Gospodinovih učenika, gdje je primio dar božanskoga života i prvu poduku u vjeri. Svaki biskup, poglavito kada naučava sa svoje biskupske katedre pred skupom vjernika svoju zadaću kao učitelj u Crkvi, mora moći ponoviti poput svetog Augustina: »S obzirom na mjesto koje zauzimamo, vaši smo učitelji, ali u odnosu na jedinog Učitelja, zajedno smo s vama su-

¹¹⁰ Usp. *isto*, 10.

¹¹¹ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 12.

učenici u istoj školi.«¹¹² U Crkvi, školi živoga Boga, biskupi i vjernici su svi suučenicima i svi trebaju biti poučeni Duhom.

Postoje doista mnoga mjesta s kojih Duh širi svoje unutarnje poučavanje. Prije svega, srce svakoga te potom život raznih partikularnih crkava, gdje se javljaju i gdje se osjećaju mnogostruke potrebe osoba i različitih crkvenih zajednica, preko poznatih jezika, ali i različitih i novih.

Duh još daje da ga se čuje također dok u Crkvi pokreće različite oblike karizmi i služenja. Svakako je i to razlog što su se u sinodskoj auli čuli mnogi glasovi koji su poticali biskupa na izravni susret i na osobni kontakt, po uzoru na Dobrog pastira koji poznaje svoje ovce i svaku zove po imenu, s vjernicima koji žive u zajednicama povjerenima njegovoj pastirskoj skrbi. Česti susreti biskupovi, ponajprije sa svojim prezbiterima, potom s đakonima, s posvećenim osobama i njihovim zajednicama, s vjernicima laicima, pojedinačno i u raznim oblicima udruženja, imaju veliku važnost za vršenje uspješne službe u narodu Božjem.

Autentično i ovlašteno služenje Riječi

29. Biskupskim ređenjem svaki je biskup primio osnovno poslanje da ovlašteno naviješta Riječ. Svaki je naime biskup, zbog svetog ređenja, autentični učitelj koji propovijeda njemu povjerenom narodu vjeru

¹¹² *En. in Ps.* 126, 3: *PL* 37, 1669.

kojom treba vjerovati i koju treba primijeniti na moralni život. To će reći da su biskupi zaodjenuti samom Kristovom vlašću te je to osnovni razlog što »kada uče u zajednici s rimskim biskupom, treba da ih poštuju svi vjernici kao svjedoke božanske i katoličke istine; a sud svoga biskupa što ga on u Kristovo ime daje u stvarima vjere i morala moraju vjernici primati i uza nj pristajati s religioznim poslušom«. ¹¹³ U tom služenju Istini, svaki je biskup postavljen *pred* zajednicu, budući da je *za* zajednicu, prema kojoj usmjeruje vlastitu pastoralnu skrb i za koju neprestano uzdiže Bogu svoju molitvu.

Dakle, to što je čuo i primio iz srca Crkve, svaki biskup prenosi svojoj braći, za koju mora voditi brigu kao Dobri pastir. *Sensus fidei* dostiže u njemu svoju potpunost. Drugi vatikanski sabor doista naučava: »Tim osjećajem vjere, koji pobuđuje i podržava Duh istine, Božji narod pod vodstvom svetog učiteljstva, uz koje vjerno pristajući prima ne više ljudsku riječ, nego uistinu Božju riječ (usp. *1 Sol* 2, 13), nepokolebljivo pristaje uz vjeru, koja je jednom bila predana svetima (usp. *Jd* 3), ispravnim sudom dublje u nju prodire i potpunije je primjenjuje u život.« ¹¹⁴ Riječ je, dakle, ta koja, unutar zajednice i pred njom, nije više tek riječ biskupa kao privatne osobe, nego riječ pastira koji krijepi vjeru, sabire oko Božjeg otajstva i rađa život.

¹¹³ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 25.

¹¹⁴ *Isto*, 12.

Vjernicima treba riječ vlastitog biskupa, treba im okrjepa i pročišćenje vjere. Sinodska je skupština sa svoje strane istaknula tu potrebu, ističući neka specifična područja u kojima je ona naznačena na sasvim poseban način. Jedno od tih područja čini prvi navještaj ili *kerygma*, koji je uvijek nužan radi poticanja poslušnosti vjere, ali koji je još hitniji u današnjoj situaciji obilježenoj vjerskom indiferentnošću i neznanjem tolikih kršćana.¹¹⁵ Također je i unutar kateheze očito da je biskup kateheta u pravom smislu riječi. Utjecajna uloga svetih i velikih biskupa, čiji se katehetski tekstovi i danas konzultiraju s udivljenjem, ohrabruje da se istakne kako je uvijek aktualna biskupova zadaća preuzimanje glavnog vođenja kateheze. U toj svojoj zadaći neće zaboraviti pozvati se na *Katekizam Katoličke Crkve*.

Zato uvijek vrijedi ono što sam napisao u Apostolskoj pobudnici *Catechesi tradendae*: »Vi [biskupi] imate posebno poslanje u svojim crkvama; u njima ste ponajprije vi odgovorni za katehezu.«¹¹⁶ Zbog toga je dužnost svakog biskupa da u svojoj partikularnoj Crkvi osigura stvarni prioritet aktivne i učinkovite kateheze. On sam, štoviše, mora obavljati svoju skrb preko izravnih intervenata usmjerenih također na pobuđivanje i čuvanje autentične gorljivosti za katehezu.¹¹⁷

¹¹⁵ Usp. *Propositio* 15.

¹¹⁶ N. 63: *AAS* 71 (1979.), 1329.

¹¹⁷ Usp. KONGREGACIJA ZAKLER, *Opći direktorij za katehezu* (15. kolovoza 1997.), 233: *Ench. Vat.* 16, 1065.

Svjestan zatim svoje odgovornosti na području prenošenja vjere i odgoja u njoj, svaki se biskup mora potruditi kako bi sličnu brigu pokazali oni koji su, zbog svojega poziva i poslanja, pozvani prenositi vjeru. Riječ je o svećenicima i đakonima, vjernicima posvećenog života, očevima i majkama u obitelji, pastoralnim djelatnicima i na poseban način katehetama, kao i o predavačima teologije i crkvenih znanosti te učiteljima katoličke vjere.¹¹⁸ Stoga će se biskup pobrinuti za njihovu formaciju, početnu i trajnu.

Osobito je koristan, također i za tu njegovu dužnost, otvoren dijalog i suradnja s teolozima, na koje spada da prikladnom metodom istražuju neistraživo bogatstvo Kristova otajstva. Neka biskupi ne uskrate njima, kao i skolastičkim i akademskim ustanovama u kojima oni djeluju, pružiti ohrabrenje i potporu kako bi svoj posao vršili služeći narodu Božjemu, vjerni tradiciji i pozorni na hitne povijesne potrebe.¹¹⁹ Kada se покаže potrebnim, neka biskupi čvrsto brane jedinstvo i cjelovitost vjere, prosuđujući s autoritetom ono što je u skladu ili nije u skladu s Božjom riječi.¹²⁰

Sinodski su oci također upozorili biskupe na njihove učiteljske odgovornosti na moralnom području.

¹¹⁸ Usp. *Propositio* 15.

¹¹⁹ Usp. *Propositio* 47.

¹²⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Instr. *Donum veritatis* (24. svibnja 1990.), 19: AAS 82 (1990.), 1558; *Zakonik kanonskog prava*, kan. 386 § 2; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 196 § 2.

Odredbe koje Crkva donosi odražavaju božanske zapovijedi koje svoju sintezu i svoje okrunjenje imaju u evanđeoskoj zapovijedi ljubavi. Cilj kojemu teži svaka božanska odredba jest čovjekovo veće dobro. I danas vrijedi preporuka Ponovljenog zakona: »Slijedite potpuno put koji vam je Jahve, Bog vaš, označio, da tako uzmognete živjeti, imati sreću« (Pnz 5, 33). Ne smije se, osim toga, zaboraviti da su zapovijedi iz Dekaloga čvrsto ukorijenjene u samoj ljudskoj naravi te da su stoga vrijednosti koje one brane općevaljane. To posebno vrijedi za ljudski život, kojega treba braniti od njegova začeca do završetka prirodnom smrću, za slobodu osoba i nacija, za društvenu pravednost i za strukture koje ju ostvaruju.¹²¹

Biskupska služba za inkulturaciju evanđelja

30. Evangelizacija kulture i inkulturacija evanđelja integrirajući su dio nove evangelizacije te su stoga zadaća koja je svojstvena biskupskoj službi. Preuzimajući, s tim u vezi, neke moje prijašnje izjave, sinoda je ponovila: »Vjera koja ne postaje kulturom nije vjera koja je potpuno prihvaćena, posve mišljena, vjerno življena.«¹²²

Riječ je, zapravo, o staroj i uvijek novoj zadaći, koja svoj izvor ima u samom otajstvu utjelovljenja i svoj

¹²¹ Usp. *Propositio* 16.

¹²² Govor sudionicima talijanskog nacionalnog kongresa crkvenih pokreta kulturalne založenosti (16. siječnja 1982.), 2: *Pouke* V/1 (1982.), 131; usp. *Propositio* 64.

razlog u unutarnjoj sposobnosti evanđelja da se ukorijeni u svaku kulturu, da je uobliči i promiče, pročišćujući je i otvarajući je punini istine i života koja se ostvarila u Kristu Isusu. Ovoj je temi velika pozornost bila posvećena tijekom kontinentalnih sinoda, iz kojih su došle dragocjene napomene. Na njoj sam se i ja zaustavio u više prigoda.

Stoga će svaki biskup, promatrajući kulturalne vrijednosti što su prisutne na teritoriju na kojem živi njegova partikularna Crkva, uložiti svaki napor kako bi evanđelje bilo naviješteno u svojoj cjelovitosti, tako da oblikuje srce ljudi i običaje naroda. U tome evangelizatorskom pothvatu od velike će mu pomoći biti doprinos teologa, kao i doprinos stručnjaka u procjeni kulturalne, umjetničke i povijesne baštine te biskupije: on se odnosi bilo na staru bilo na novu evangelizaciju i učinkovito je pastoralno sredstvo.¹²³

Jednako su tako za naviještanje evanđelja u »novim areopagima«, kao i za prenošenje vjere, vrlo važna sredstva društvenog priopćivanja, na koja su sinodski oci također upozorili i koja su ohrabrila biskupe na veću suradnju među biskupskim konferencijama, bilo na nacionalnom bilo na međunacionalnom planu, kako bi iz toga proizišlo mjerodavnije djelovanje na tom delikatnom i dragocjenom području društvenog života.¹²⁴

¹²³ Usp. *Propositio* 65.

¹²⁴ Usp. *Propositio* 66.

Doista, kad je riječ o navještaju evanđelja, nije dovoljno brinuti se samo za njegovu pravovjernost nego i za njegovo upečatljivo izlaganje koje će potaknuti njegovo slušanje i prihvaćanje. To, očito, obvezuje da se tijekom formacije kandidata za svećeništvo zadrži, poglavito u sjemeništima, prikladan prostor za uporabu sredstava društvenog priopćivanja, tako da evangelizatori budu dobri proglasitelji i dobri priopćitelji.

Propovijedati riječju i primjerom

31. Služba biskupa kao navjestitelja evanđelja i čuvara vjere u narodu Božjemu ne bi bila do kraja izražena kad bi joj nedostajao naglasak na obvezi osobne bespriječnosti: njegovo se naučavanje nastavlja svjedočanstvom i primjerom autentičnosti vjerskoga života. Kad biskup, koji naučava snagom imena Isusa Krista¹²⁵ Riječ koju se sluša u zajednici, ne bi živio ono što naučava, dao bi samoj zajednici protuslovnu poruku.

Na taj se način pokazuje jasnim da sve biskupove djelatnosti moraju biti usmjerene propovijedanju evanđelja, »snage Božje na spasenje svakomu tko vjeruje« (*Rim* 1, 16). Njegova je bitna zadaća pomoći narodu Božjemu da riječi Objave dadne poslušnost vjere (usp. *Rim* 1, 5) i da cjelovito prigrlji Kristov nauk. Moglo bi se reći da se u biskupu poslanje i život sjedi-

¹²⁵ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum*, 10.

njuju tako da se ne može više misliti na njih kao na dvije različite stvari: *mi smo biskupi naše poslanje*. Kad ga ne bismo ispunili, više ne bismo bili mi sami. Upravo je u svjedočanstvu naše vjere da naš život postane vidljivim znakom Kristove prisutnosti u našim zajednicama.

Svjedočanstvo života postaje za biskupa poput nove osnove vlasti koja se združuje s objektivnom osnovom što ju je primio na posvećenju. Autoritetu se tako pridružuje ugled. Oba su nužna. Iz jednoga, naime, izvire objektivni zahtjev prijanjanja vjernika uz biskupovo autentično naučavanje; iz drugoga, olakšanje da se povjeruje u poruku. Volim preuzeti, s tim u vezi, ono što je pisao veliki biskup antičke Crkve, sveti Hilarije od Poitiersa: »Blaženi apostol Pavao, budući da je htio definirati tip idealnog biskupa i formirati svojim naučavanjem potpuno novog čovjeka Crkve, objasnio je koji je, da tako kažemo, vrhunac savršenstva u njemu. Ustvrdio je da mora ispovijedati siguran nauk, u skladu s učiteljstvom, kako bi mogao poticati na zdrav nauk i pobijati one koji protuslove [...] S jedne strane, službenik besprijekorna života, ako nije obrazovan, uspjet će jedino biti na veselje samome sebi; s druge strane, obrazovani službenik izgubit će autoritet koji dolazi od njegove obrazovanosti ako njegov život ne postane besprijekoran.«¹²⁶

I ovaj put je apostol Pavao taj koji sljedećim riječima utvrđuje ponašanje kakvo treba provoditi: pokaži

¹²⁶ *De Trinitate*, VIII, 1: PL 10, 236.

»se u svemu uzorom dobrih djela: u poučavanju – nepokvarljivost, ozbiljnost, riječ zdrava, besprigovorna da se onaj nasuprot postidi nemajući o nama reći ništa zlo« (*Tit 2, 7-8*).

ČETVRTO POGLAVLJE

SLUŽBENIK MILOSTI VRHOVNOG SVEĆENIŠTVA

»Posvećenima u Isusu Kristu, pozvanicima, svetima...« (1 Kor 1, 2)

32. Spremajući se obraditi jednu od prvih i temeljnih biskupovih zadaća, službu posvećivanja, moja misao leti prema riječima koje je apostol Pavao uputio vjernicima Korinta, stavljajući im gotovo pred oči otajstvo njihova poziva: »posvećenima u Kristu Isusu, pozvanicima, svetima, sa svima što na bilo kojemu mjestu prizivlju ime Isusa Krista« (1 Kor 1, 2). Posvećenje kršćanina događa se u krsnom pranju te je ojačano sakramentima potvrde i pokore i krijepljeno euharistijom, najdragocjenijim dobrom Crkve, sakramentom kojim se Crkva neprestano izgrađuje kao narod Božji, tijelo Kristovo i hram Duha Svetoga.¹²⁷

Biskup je službenik tog posvećenja, koje prožima život Crkve, poglavito po svetoj liturgiji. Za liturgiju, i posebno za euharistijsko slavlje, tvrdi se da je izvor i

¹²⁷ Usp. IVAN PAVAO II, Enciklika *Ecclesia de Eucharistia* (17. travnja 2003.), 22-24: *AAS* 95 (2003.), 448-449.

vrhunac života Crkve.¹²⁸ Ta se tvrdnja na neki način odražava u samoj liturgijskoj službi biskupovoj, koja se pokazuje kao središte njegove aktivnosti koja smjerna na posvećenje naroda Božjega.

Iz toga jasno proizlazi važnost liturgijskog života u partikularnoj Crkvi, gdje biskup vrši svoju službu posvećivanja, proglašavajući i propovijedajući Božju riječ, predvodeći molitvu *za* svoj puk i *sa* svojim pukom, predvodeći slavlje sakramenata. Zbog toga Dogmatska konstitucija *Lumen gentium* pripisuje biskupu lijep naslov, preuzet iz molitve biskupskog posvećenja u bizantskom obredu, tj. naslov »*upravitelj milosti vrhovnog svećeništva*, osobito u euharistiji, koju sam prinosi ili se brine da se prinosi, i po kojoj neprekidno Crkva živi i raste«. ¹²⁹

Između službe posvećivanja i ostalih dviju, službe naučavanja i upravljanja, vlada dubok i čvrst sklad. Propovijedanje je naime usmjereno na sudjelovanje u božanskom životu, crpljenom s dvostrukog stola Riječi i euharistije. Ono se razvija i očituje u svakodnevnom životu vjernika, budući da su svi pozvani izraziti u ponašanju ono što su primili u vjeri.¹³⁰ Služba upravljanja, poput one Isusa Dobroga pastira, izražava se u zadaćama i djelima koji smjeraju prema tome da se u zajednici vjernika dogodi punina života u ljubavi, na

¹²⁸ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 10.

¹²⁹ Br. 26.

slavu Svetoga Trojstva i za svjedočanstvo njegove blagotvorne prisutnosti u svijetu.

Stoga svaki biskup, kada vrši službu posvećivanja (*munus sanctificandi*), ostvaruje ono čemu smjera služba naučavanja (*munus docendi*) te, ujedno, crpi milost za službu upravljanja (*munus regendi*), oblikujući svoje stavove na sliku Krista, Vrhovnog svećenika, tako da sve bude usmjereno prema izgradnji Crkve i slavi Svetoga Trojstva.

Izvor i vrhunac života partikularne Crkve

33. Biskup vrši službu posvećivanja slavljenjem euharistije i ostalih sakramenata, slavljenjem Boga po bogoslužju časova, predvođenjem ostalih svetih obreda i promicanjem liturgijskog života i autentične pučke pobožnosti. Među svim slavljenjima koje predvodi biskup, posebno su važna ona iz kojih proizlazi posebnost biskupske službe, kao punine svećeništva. Riječ je osobito o podjeljivanju sakramenta potvrde, o svetom ređenju, svečanom euharistijskom slavlju, u kojima je biskup okružen svojim prezbiterijem i ostalim službenicima – kao u misi prigodom krizme, o posvetama crkava i oltara, o posvećivanju djevica i o ostalim obredima koji su važni za život partikularne Crkve. U tim se slavljenjima vidljivo predstavlja kao otac i pastir vjernika, »veliki svećenik« svoga naroda (usp. *Heb 10, 21*), mo-

¹³⁰ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 10.

litelj i učitelj molitve, koji posreduje za svoju braću i s istim narodom moli Gospodina i zahvaljuje mu, ističući Boga i njegovu slavu.

U tim različitim momentima izvire, kao iz izvora, božanska milost koja prožima čitav život sinova Božjih tijekom njihova zemaljskog hoda, usmjeravajući ga prema njegovu vrhuncu i punini u blaženoj domovini. Služba posvećivanja stoga je temeljni moment za promicanje kršćanske nade. Biskup ne samo da povijedajući riječ naviješta Božja obećanja te utire putove prema budućnosti nego i ohrabruje narod Božji u njegovu zemaljskom hodočašću te mu slavljenjem sakramenata, zaloga buduće slave, daje da predokusi svoju konačnu sudbinu, u zajedništvu s Djevicom Marijom i svecima, u nepokolebljivoj sigurnosti u konačnu Kristovu pobjedu nad grijehom i smrću i u njegov dolazak u slavi.

Važnost stolne crkve

34. Biskup, premda vrši svoju službu posvećivanja u čitavoj biskupiji, ima za svoje središnje mjesto katedralnu ili stolnu crkvu, koja je poput majke crkve i središte kamo se steže partikularna Crkva.

Katedrala je doista mjesto gdje biskup ima svoju katedru, s koje odgaja i uzdiže svoj puk propovijedanjem i predvođenjem glavnih slavlja liturgijske godine i sakramenata. Upravo kada zasjedne na svoju katedru, biskup se pokazuje pred skupštinom vjernika kao onaj koji predvodi *in loco Dei Patris*; i upravo zbog toga, kao što sam već podsjetio, u skladu s prastarom tradicijom koja je svojstvena i Istoku i Zapadu, jedino biskup može zasjesti na biskupsku katedru. Upravo prisutnost te katedre čini od stolne crkve prostorno i duhovno središte jedinstva i zajedništva za dijecezanski prezbiterij i za čitavi sveti narod Božji.

S tim u vezi, ne može se zaboraviti naučavanje II. vatikanskog sabora o velikoj važnosti koju svi moraju priznati liturgijskom životu biskupije »oko biskupa, naročito u stolnoj crkvi. Neka budu uvjereni da se Crkva poglavito očituje u punom i djelatnom učešću svega svetog naroda Božjega u istim liturgijskim slavljinama, a osobito u istoj euharistiji, u istoj molitvi, kod jednog oltara kojemu predsjedava biskup okružen svojim svećenstvom i služiteljima.«¹³¹ U katedrali, dakle, gdje se ostvaruje najviši trenutak života Crkve, također se ostvaruje najuzvišeniji i najsvetiji čin biskupove *munus sanctificandi*, koja ujedno sadrži, kao i sama liturgija koju on predvodi, posvećenje osoba, obred i slavu Božju.

¹³¹ *Isto*, 41.

Posebne prigode za to očitovanje otajstva Crkve jesu neka posebna slavlja. Podsjećam na misu prigodom krizme, koju se treba smatrati »jednim od poglavitih očitovanja punine biskupova svećeništva i znak tijesne povezanosti prezbitera s njime«. ¹³² Tijekom tog slavlja, zajedno s bolesničkim uljem i katekumenskim uljem, blagoslovljena je i sveta krizma, sakramentalni znak spasenja i savršenog života za sve ponovno rođene vodom i Duhom Svetim. Među najsvječanije liturgije svakako treba ubrojiti i one za podjelu svetih redova: obrede koji u stolnoj crkvi imaju svoje vlastito i redovito mjesto. ¹³³ Tomu se pridodaju ostale prigode, kao što je slavlje obljetnice njezine posvete i slavlje svetih zaštitnika biskupije.

Te i druge prigode, u skladu s liturgijskim kalendarom svake biskupije, dragocjene su prilike za ojačavanje veza zajedništva s prezbiterima, posvećenim osobama, vjernicima laicima i za poticanje poslanja među svim članovima partikularne Crkve. Zbog toga *Caeremoniale Episcoporum* ističe važnost stolne crkve i slavlja koja se u njoj odvijaju, za dobro i primjer čitave partikularne Crkve. ¹³⁴

Biskup, voditelj liturgije kao pedagogije vjere

¹³² RIMSKI PONTIFIKAL, *Blagoslov ulja*, Prethodne napomene, 1.

¹³³ Usp. RIMSKI PONTIFIKAL, *Obred ređenja biskupa, prezbitera i đakona*, Prethodne napomene 21, 120, 202.

¹³⁴ Usp. br. 42-54.

35. Sinodski su oci željeli, u sadašnjim okolnostima, upozoriti na važnost službe posvećivanja što se vrši u liturgiji, koja se mora odvijati tako da bude didaktički i odgojno učinkovita.¹³⁵ Stoga liturgijska slavlja doista moraju biti *epifanija otajstva*. Morat će dakle jasno izraziti narav bogoštovlja, odražavajući iskreni osjećaj Crkve koja moli i slavi božanska otajstva. Ako na slavljima svi budu prikladno sudjelovali u skladu s različitim zadaćama, neće izostati njihov odsjaj dostojanstva i ljepote.

I ja sam sâm u vršenju svoje službe želio dati prioritet liturgijskim slavljima, bilo u Rimu bilo tijekom svojih apostolskih putovanja na razne kontinente i među razne narode. Čineći da sjaji ljepota i dostojanstvo kršćanske liturgije u svim njezinim izražajima, htio sam promicati istinsko značenje posvećenja imena Božjega, radi odgoja religioznog osjećaja vjernika i otvaranja tog osjećaja transcendenciji.

Potičem stoga svoju braću biskupe, kao učitelje vjere i dionike vrhovnog Kristova svećeništva, da se svim snagama trse oko autentičnog promicanja liturgije. Ona zahtijeva da se na slavljenički način jasno naviješta objavljena istina, da se vjerno prenosi božanski život, da se nedvosmisleno izrazi prava narav Crkve. Neka svi budu svjesni važnosti svetih slavlja otajstava katoličke vjere. Istina vjere i kršćanskog života ne prenosi se jedino riječima, nego i sakramentalnim znakovima kao i cjelinom liturgijskih obreda. S tim u vezi

¹³⁵ Usp. *Propositio* 17.

dobro je poznat stari aksiom koji usko povezuje *lex credendi* uz *lex orandi*.¹³⁶

Stoga neka svaki biskup bude primjer u umjetnosti predvođenja, svjestan *tractare mysteria*. Neka također ima dubok teologalan život koji će nadahnjivati njegovo ponašanje u svakom kontaktu sa svetim narodom Božjim. Neka bude kadar prenositi nadnaravni smisao riječi, molitava i obreda, tako da sve uključi u sudjelovanje u svetim otajstvima. Biskup, osim toga, konkretnim i prikladnim promicanjem liturgijskog pastoralala u biskupiji, mora djelovati tako da služitelji i narod usvoje autentično razumijevanje i iskustvo liturgije, kako bi učinio da vjernici dospiju do onog punog, svjesnog, djelatnog i plodnog sudjelovanja u svetim otajstvima, kako je zaželio II. vatikanski sabor.¹³⁷

Na taj će način liturgijska slavlja, poglavito ona koja predvodi biskup u svojoj stolnoj crkvi, biti jasna ispovijedanja vjere Crkve, povlašteni trenuci u kojima pastir prikazuje Kristovo otajstvo vjernicima te im pomaže da progresivno ulaze u njega kako bi imali radošno iskustvo koje potom treba svjedočiti u djelima ljubavi (usp. *Gal* 5, 6).

¹³⁶ »*Legem credendi lex statuat supplicandi*«: SV. CELESTIN, *Ad Galliarum episcopos*: PL 45, 1759.

¹³⁷ Usp. Konstituciju o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 11, 14.

Pošto je uočio važnost ispravnog prenošenja vjere u svetoj liturgiji Crkve, biskup neće prestati brižno bdjeti, radi dobra vjernika, kako bi se svi i posvuda uvijek pridržavali važećih liturgijskih odredaba. To također uključuje čvrsto i pravodobno ispravljanje zloporaba i uklanjanje samovolje na liturgijskom području. Neka sâm biskup bude također pozoran, koliko to ovisi o njemu, ili u suradnji s biskupskim konferencijama i njima pripadnim liturgijskim komisijama, kako bi se u radiofonijskim i televizijskim prenošenjima očuvalo samo dostojanstvo i istina liturgijskih čina.

Središnji položaj dana Gospodnjega i liturgijske godine

36. Biskupov život i služba moraju biti kao prožeti prisutnošću Gospodinovom u njegovu otajstvu. Promicanje u čitavoj biskupiji uvjerenja glede duhovne, katehetske i pastoralne središnjosti liturgije velikim dijelom, naime, ovisi o biskupovu primjeru.

U središtu je njegove službe slavljenje pashalnog otajstva Kristova u nedjelju ili dan Gospodnji. Kao što

sam više puta ponovio, također i nedavno, da bi se dao snažan znak kršćanskog identiteta u našem vremenu, potrebno je vratiti središnje mjesto slavljenju dana Gospodnjega te, u njemu, slavljenju euharistije. Nedjelja je dan koji se mora shvatiti kao »poseban dan vjere, dan Krista uskrsnuloga i dara Duha Svetoga – istinski tjedni Vazam«. ¹³⁸

Nazočnost biskupa koji u nedjelju, koja je također dan Crkve, predvodi euharistiju u svojoj stolnoj crkvi ili u župama svoje biskupije, može biti primjeren znak vjernosti otajstvu uskrsnuća i poticaj nade za narod Božji na njegovu putovanju ovom zemljom, iz nedjelje u nedjelju, sve do osmog dana vječnog Vazma bez zaslaka. ¹³⁹

Tijekom liturgijske godine Crkva oživljava čitavo Kristovo otajstvo, od utjelovljenja i rođenja Gospodina sve do uzašašća, do dana Pedesetnice i do iščekivanja nade slavnog povratka Gospodina. ¹⁴⁰ Naravno da će biskup biti osobito pozoran na pripravu i proslavu Vazmenog trodnevlja, srca čitave liturgijske godine, uz svečano vazmeno bdjenje i njegovo produženje u vazmenoj pedesetnici.

Liturgijska godina, sa svojom cikličkom izmjenom, može prikladno poslužiti kao temelj za pastoralno pla-

¹³⁸ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 35: *AAS* 93 (2001.), 291.

¹³⁹ Usp. *Propositio* 17.

¹⁴⁰ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 102.

niranje života biskupije oko Kristova otajstva, u očekivanju njegova dolaska u slavi. Na tom putu vjere Crkvu podupire »spomen na Djevicu Mariju koja, tijelom i dušom već proslavljena na nebu [...] svijetli putujućem Božjem narodu kao znak pouzdane nade i utjehe«. ¹⁴¹ To je nada koja se hrani i spomenom na mučenike i ostale svece koje je »mnogovrsna Božja milost uzvisila do savršenstva, pa su već postigli vječno spasenje, te u nebu pjevaju savršenu hvalu Bogu i nas zagovaraju«. ¹⁴²

Biskup, služitelj euharistijskoga slavlja

37. U srcu biskupove *munus sanctificandi* nalazi se euharistija, koju on sam prinosi ili se brine da se ona prinosi, i gdje se na poseban način očituje njegova zadaća »ekonomoma« ili služitelja milosti vrhovnog svećeništva. ¹⁴³

Napose predvođeci euharistijski skup biskup pridonosi izgradnji Crkve kao otajstva zajedništva i poslanja. Euharistija je naime bitno počelo života ne samo pojedinih vjernika nego i same zajednice u Kristu. Vjernici, okupljeni propovijedanjem evanđelja, tvore zajednice u kojima je doista prisutna Kristova Crkva, a

¹⁴¹ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 68.

¹⁴² II. VATIKANSKI SABOR, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 104.

¹⁴³ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 26.

to se posebno jasno očituje u samom slavljenju euharistijske žrtve.¹⁴⁴ Poznato je, s tim u vezi, naučavanje II. vatikanskog sabora: »U svakoj zajednici koja učestvuje oko oltara pod svetom službom biskupa, pokazuje se simbol one ljubavi i 'jedinstva Mističnog Tijela, bez kojega ne može biti niti spasenja'. U tim zajednicama, iako su često malene i siromašne, ili su raspršene, prisutan je Krist, po čijoj se moći združuje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva jer 'učestvovanje u Kristovu tijelu i krvi ne čini drugo nego da prelazimo u ono što primamo'.«¹⁴⁵

Iz euharistijskog slavlja, koje je »izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije«,¹⁴⁶ izvire dakle čitavo misionarsko zalaganje Crkve, koja teži tomu da svjedočenjem života očituje drugima otajstvo življeno u vjeri.

Od svih zadaća biskupove pastirske službe, angažiranje oko slavljenja euharistije najneophodnija je i najvažnija zadaća. Na njega također spada, kao jedna od njegovih temeljnih zadaća, to da se pobrine kako bi vjernici imali mogućnosti pristupiti k stolu Gospodnjem, poglavito u nedjelju, koja je, kao što sam netom podsjetio, dan u kojemu Crkva, zajednica i obitelj sinova Božjih, pronalazi svoj poseban kršćanski identitet oko svojih prezbitera.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Usp. IVAN PAVAO II., Enciklika *Ecclesia de Eucharistia* (17. travnja 2003.), 21: *AAS* 95 (2003.), 447-448.

¹⁴⁵ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 26.

¹⁴⁶ II. VATIKANSKI SABOR, Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis*, 5.

Događa se, međutim, da se u određenim predjelima, bilo zbog pomanjkanja svećenika bilo iz nekih drugih teških i trajnih razloga, ne uspijeva osigurati redovito euharistijsko slavlje. To povećava dužnost biskupa, kao oca obitelji i služitelja milosti, da uvijek bude pozoran pri razlučivanju stvarnih potreba i težine situacijâ. Bit će potrebno pristupiti mudroj raspodjeli članova prezbitarija tako da, i u hitnim potrebama, zajednice ne ostanu predugo lišene euharistijskog slavlja.

U nedostatku svete mise, biskup će postupiti tako da zajednica, premda i dalje ostaje u očekivanju punine susreta s Kristom u slavljenju vazmenog otajstva, može računati, barem u nedjelje i svetkovine, na neko posebno slavlje. U tom će slučaju vjernici, predvođeni odgovornim služiteljima, moći koristiti se darom izgovorene riječi i zajedništva u euharistiji preko predviđenih i prikladnih slavlja na nedjeljnim skupovima u odsutnosti prezbitera.¹⁴⁸

Biskupova odgovornost za kršćansku inicijaciju

38. U aktualnim okolnostima Crkve i svijeta, bilo u mladim crkvama bilo u zemljama u kojima je kršćan-

¹⁴⁷ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 28; IVAN PAVAO II., Enciklika *Ecclesia de Eucharistia* (17. travnja 2003.), 41-42: *AAS* 95 (2003.), 460-461.

¹⁴⁸ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER (*et aliae*), Interdikasterijska instrukcija o nekim pitanjima u vezi sa suradnjom vjernikâ laikâ u svećeničkoj službi *Ecclesiae de mysterio* (15. kolovoza 1997.), »Praktične odredbe«, čl. 7: *AAS* 89 (1997.), 869-870.

stvo ustaljeno već stoljećima, vrlo korisnom se pokazuje obnova, osobito za odrasle, velike tradicije discipline kršćanske inicijacije. To je bila korisna odluka II. vatikanskog sabora,¹⁴⁹ koji je na taj način hod susreta s Kristom i s Crkvom htio pružiti tolikim muževima i ženama, dirnutima milošću Duha i željnima da uđu u zajedništvo s otajstvom spasenja u Kristu, koji je umro i uskrsnuo za nas.

Za vrijeme kršćanske inicijacije katekumeni su postupno uvođeni u spoznaju otajstva Krista i Crkve, u analogiji s početkom, razvojem i rastom prirodnog života. Vjernici su, naime, preporođeni u krštenju i učinjeni dionicima kraljevskog svećeništva, ojačani krizmom, koje je biskup izvorni služitelj, te na taj način primaju posebno izlivanje darova Duha. Sudjelujući u euharistiji, oni su hranjeni hranom vječnoga života te su potpuno uklopljeni u Crkvu, mistično Kristovo tijelo. Vjernici su tako, »preko učinka tih sakramenata kršćanske inicijacije, kadri sve više i sve bolje iskusiti blaga božanskoga života i napredovati sve do postizanja savršenstva ljubavi«. ¹⁵⁰

Biskupi će, vodeći računa o današnjim okolnostima, provoditi propise *Obreda kršćanske inicijacije odraslih*. Imat će stoga na srcu da u svakoj biskupiji postoje strukture i pastoralni djelatnici potrebni da se na najdostojniji i najučinkovitiji način osigura provo-

¹⁴⁹ Usp. Konstituciju o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 64.

¹⁵⁰ PAVAO VI., Apostolska konstitucija *Divinae consortium naturae* (15. kolovoza 1971.): *AAS* 63 (1971.), 657.

đenje zapovijedi i liturgijske, katehetske i pastoralne discipline kršćanske inicijacije, prilagođeno potrebama našega vremena.

Zbog same svoje naravi progresivnog uranjanja u otajstvo Krista i Crkve, otajstvo koje živi i djeluje u svakoj partikularnoj Crkvi, put kršćanske inicijacije zahtijeva prisutnost i službu dijecezanskog biskupa, osobito u kulminirajućoj fazi tog puta, tj. u podjeli sakramenta krštenja, potvrde i euharistije, što se redovito događa u pashalnom bdjenju.

Biskupova je zadaća također provoditi disciplinu, u skladu s crkvenim zakonima, u vezi s onim što se odnosi na kršćansku inicijaciju djece i mladih osoba, uređujući njihovu prikladnu katehetsku pripremu i njihovo postupno zalaganje u životu zajednice. Morat će također bdjeti da se programi za katekumenat, ili za nastavak ili obnovu kršćanske inicijacije, ili približavanje onim vjernicima koji su se udaljili od redovitog i komunitarnog vjerskog života, odvijaju u skladu s odredbama Crkve i u punom skladu sa životom župnih zajednica u biskupiji.

Napokon, što se tiče sakramenta potvrde, biskup, koji je njegov izvorni djelitelj, vodit će brigu o tome da se smatra normalnim da ga on podjeljuje. Njegova nazočnost usred župne zajednice koja je, zbog krsnog izvora i euharistijskoga stola, rodno i redovito mjesto hoda kršćanske inicijacije, djelotvorno doziva otajstvo Pedesetnice te se pokazuje najkorisnijim za ponovnu obnovu veza crkvenog zajedništva između pastira i vjernika.

Biskupova odgovornost u pokorničkoj disciplini

39. Sinodski su oci u svojim nastupima iskazali osobitu pozornost za pokorničku disciplinu, ističući njezinu važnost i podsjećajući na osobitu brigu koju, kao nasljednici apostola, biskupi moraju sačuvati za pastoral i za disciplinu sakramenta pokore. S radošću sam čuo da su potvrdili ono što je moje duboko uvjerenje, tj. da se mora očuvati velika pastoralna briga za ovaj sakrament Crkve, izvor pomirenja, mira i radosti za sve nas koji smo potrebiti Gospodinova milosrđa i ozdravljenja ranâ uzrokovanih grijehom.

Na biskupa, kao prvoga odgovornog za pokorničku disciplinu u svojoj partikularnoj Crkvi, ponajprije spada zadaća *kerygmatičnog* poziva na obraćenje i pokoru. Njegova je dužnost evanđeoskom slobodom proglašavati žalosnu i pogubnu prisutnost grijeha u životu ljudi i u povijesti zajednicâ. U isto vrijeme, on mora naviještati neistraživo otajstvo milosrđa što nam ga je Bog razdijelio u križu i uskrsnuću njegova Sina, Isusa Krista, i u razlijevanju Duha radi otpuštenja grijeha. Taj navještaj, koji je također poziv na pomirenje i poziv na nadu, u srcu je evanđelja. To je prvi navještaj apostola na dan Pedesetnice, navještaj u kojem se otkriva sam smisao milosti spasenja, koja nam je priopćena preko sakramenata.

Biskup će na prikladne načine biti uzoran služitelj sakramenta pokore, te će mu on sam ustrajno i vjerno pristupati. Neće prestajati poticati svoje svećenike da uvelike cijene službu pomirenja, primljenu na sveće-

ničkom ređenju, ohrabrujući ih da ga vrše velikodušno i uz nadnaravni smisao, oponašajući Oca, koji prihvaća one koji se vraćaju očinskome domu, te Krista Dobroga pastira, koji na svojim leđima nosi izgublenu ovčicu.¹⁵¹

Biskupova odgovornost širi se i na dužnost da bdije kako se pristup općem odrješenju ne bi dogodio izvan odredaba prava. S tim u vezi, u Motupropriu *Misericordia Dei* istaknuo sam da biskupi imaju dužnost primijeniti važeću disciplinu, prema kojoj pojedinačna i cjelovita ispovijed te odrješenje čini jedini redoviti načina kojim je vjernik, svjestan teškoga grijeha, pomiren s Bogom i Crkvom. Jedino fizička ili moralna nemogućnost oprašta od toga redovitog puta, u kom će se slučaju pomirenje moći postići na druge načine. Biskup neće zaboraviti podsjetiti sve one kojima je, na temelju službe, povjerena briga za duše, na dužnost da vjernicima pruže priliku za pristup pojedinačnoj ispovijedi.¹⁵² On će se također pobrinuti da vjernicima doista bude krajnje olakšano da se mogu ispovjediti.

Ako se, u svjetlu tradicije i crkvenog učiteljstva, promatra duboka veza koja postoji između sakramenta pomirenja i sudjelovanja u euharistiji, danas postaje sve potrebnije formirati savjest vjernika da na dostojan i plodan način sudjeluju u euharistijskoj gozbi, pristupajući joj u milosnome stanju.¹⁵³

¹⁵¹ Usp. *Propositio* 18.

¹⁵² Usp. Motuproprio *Misericordia Dei* (7. travnja 2002.), 1: AAS 94 (2002.), 453-454.

Veseli, osim toga, podsjetiti da biskupu jednako tako pripada zadaća da regulira, na zgodan način i uz oprezan odabir prikladnih službenika, disciplinu koja prethodi vršenju egzorcizama i molitvenim slavljinama za zadobivanje ozdravljenja, poštujući novije dokumente Svete Stolice.¹⁵⁴

Briga za pučku pobožnost

40. Sinodski su oci potvrdili važnost koju, u prenošenju i razvoju vjere, ima pučka pobožnost. Ona je, naime, kao što je moj prethodnik blage uspomene, Pavao VI., jednom rekao, bogata vrednotama bilo u odnosu na Boga bilo u odnosu na braću,¹⁵⁵ tako da tvori pravu pravcatu riznicu duhovnosti u životu kršćanske zajednice.

I u naše vrijeme, u kojem se opaža sve veća žeđ za duhovnošću, koja često mnoge navodi da se priklone religioznim sektama i ostalim oblicima dvojbenog spiritualizma, biskupi su pozvani razlučiti i poticati vrednote i oblike istinske pučke pobožnosti.

¹⁵³ Usp. *Propositio* 18.

¹⁵⁴ Usp. RIMSKI OBREDNIK, *Obred egzorcizama* (22. studenoga 1998.), Città del Vaticano, 1999.; KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Instrukcija o molitvama za izmoljenje zdravlja od Boga (14. rujna 2000.): *L'Osservatore Romano*, 24. studenoga 2000., str. 6.

¹⁵⁵ Usp. Apostolski nagovor *Evangelii nuntiandi* (8. prosinca 1975.), 48: *AAS* 68 (1976.), 37-38.

Uvijek je aktualno ono što je napisano u Apostolskoj pobudnici *Evangelii nuntiandi*: »Svima koje je Gospodin postavio vođama crkvenih zajednica pastoralna ljubav mora biti nadahnuće kako da se odnose prema toj tako bogatoj i tako osjetljivoj stvarnosti. Prije svega valja biti osjetljiv, znati uočiti nutarnje dimenzije i neprijeporne vrijednosti, spremno pomoći da se izbjegnu opasnosti i zastranjenja. Ako se dobro usmjeri, ta pučka religioznost za naša narodna mnoštva može sve više i više biti istinski susret s Bogom u Isusu Kristu.«¹⁵⁶

Potrebno je stoga usmjeravati tu religioznost, pročišćujući, po potrebi, njezine izražajne forme u skladu s načelima vjere i kršćanskog života. Vjernici, preko pučke pobožnosti, moraju biti dovedeni do osobnog susreta s Kristom, u zajedništvu s Blaženom Djevicom Marijom i sa svetima, poglavito slušanjem Božje riječi, pristupanjem molitvi, sudjelovanjem u sakramentalnom životu, svjedočenjem ljubavi i djelima milosrđa.¹⁵⁷

U vezi sa širom refleksijom o tom pitanju i u vezi s dragocjenim nizom teoloških, pastoralnih i duhovnih savjeta, volim uputiti na dokumente Apostolske Stolice u kojima se podsjeća da su sva očitovanja pučke pobožnosti pod odgovornošću biskupa u njegovoj vlastitoj biskupiji. Na njega spada da ih regulira, ohrabrujući

¹⁵⁶ *Isto.*

¹⁵⁷ *Usp. Propositio 19.*

ih u njihovoj zadaći pomaganja vjernicima kroz kršćanski život, pročišćujući ih gdje je to potrebno i evangelizirajući ih.¹⁵⁸

Promicanje svetosti za sve vjernike

41. Svetost naroda Božjega, kojoj je usmjerena biskupova služba posvećivanja, dar je božanske milosti i očitovanje Božjeg primata u životu Crkve. Zbog toga biskup u svojoj službi neumorno mora promicati istinski i pravi pastoral i pedagogiju svetosti, tako da ostvari program što ga je iznijelo peto poglavlje Konstitucije *Lumen gentium* u vezi s općim pozivom na svetost.

Taj sam program i ja sam htio iznijeti čitavoj Crkvi, na početku trećeg tisućljeća, kao pastoralni prioritet i kao plod Velikog jubileja utjelovljenja.¹⁵⁹ Svetost je, naime, još i danas znak vremenâ, dokaz istine kršćanstva koja zrači u njegovim najboljim predstavnicima, bilo u onima koji su u velikom broju uzdignuti na čast oltara bilo u onima još brojnijima, koji su na skriveni način oplođivali i oplođuju povijest ljudi poniznom i radosnom svetošću svakodnevnice. Također i u naše vrijeme ne nedostaju dragocjena svjedočanstva onih

¹⁵⁸ Usp. ZBOR ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji* (17. prosinca 2001.), 21: Città del Vaticano, 2002., 28-29.

¹⁵⁹ Usp. Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 29-41: AAS 93 (2001.), 285-295.

oblika svetosti, osobne i komunitarne, koji su za sve, uključujući i nove generacije, znak nade.

Da bi se potaknulo, dakle, pojavljivanje svjedočanstva svetosti, ohrabrujem svoju braću biskupe da imaju volje uočiti i objaviti znakove svetosti i herojskih kreposti, koji se i danas očituju, poglavito kada se odnose na vjernike laike vlastitih biskupija, osobito na kršćanske supružnike. Gdje se to pokaže doista zgodnim, ohrabrujem ih da promiču dotične procese za kanonizaciju.¹⁶⁰ To će za sve moći biti znak nade te za hod naroda Božjega poticaj ohrabrenja u njegovu svjedočenju pred svijetom stalne prisutnosti milosti u spletu ljudskih zbivanja.

¹⁶⁰ Usp. *Propositio* 48.

PETO POGLAVLJE

BISKUPOVO PASTIRSKO UPRAVLJANJE

»*Dao sam vam primjer*« (Iv 13, 15)

42. Raspravljajući o dužnosti upravljanja Božjom obitelji i preuzimanja uobičajene i svakodnevne skrbi za stado Gospodina Isusa, II. vatikanski sabor objašnjava da se biskupi u vršenju svoje službe poput očeva i pastira usred svojih vjernika moraju ponašati kao »oni koji služe«, imajući uvijek pred očima primjer Dobrog pastira, koji je došao ne da bude služen, nego da služi i da svoj život položi za ovce (usp. Mt 20, 28; Mk 10, 45; Lk 22, 26-27; Iv 10, 11).¹⁶¹

Ta slika Isusa, vrhovnog uzora biskupova, ima svoj snažan izraz u gesti pranja nogu, o čemu pripovijeda Evanđelje po Ivanu: »Bijaše pred blagdan Pashe. Isus je znao da je došao njegov čas da prijeđe s ovoga svijeta Ocu, budući da je ljubio svoje, one u svijetu, do kraja ih je ljubio. I za večerom [...] usta od večere, odloži haljinu, uze ubrus i opasa se. Nalije zatim vodu u praonik i počne učenicima prati noge i otirati ih ubrusom kojim je

¹⁶¹ Usp. Dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen gentium*, 27; Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 16.

bio opasan [...] Kad im dakle oprao noge, uze svoje haljine, opet sjede i reče im [...] Primjer sam vam dao da i vi činite kao što ja vama učinih« (13, 1-15).

Promotrimo stoga Isusa dok obavlja tu gestu koja nam, čini se, pruža ključ za razumijevanje samog njegova bića i njegova poslanja, njegova života i njegove smrti. Promotrimo također ljubav Isusovu, koja se prenosi u djelo, u konkretne postupke. Promotrimo Isusa koji, uz posvemašnju radikalnost, preuzima sve do kraja oblik sluga (usp. *Fil* 2, 7). On, Učitelj i Gospodin, koji je u svoje ruke sve primio od Oca, ljubio nas je do kraja, sve do potpunog predanja u ruke ljudi, prihvaćajući od njih sve ono što su oni potom učinili s njim. Ta Isusova gesta jest gesta ljubavi ostvarena u kontekstu ustanove euharistije i u jasnoj perspektivi patnje i smrti. To je gesta koja objavljuje smisao utjelovljenja ili, još i više, same Božje biti. Bog je ljubav, i zbog toga je preuzeo položaj sluga: Bog se stavio u službu čovjeka kako bi ga doveo do punog zajedništva s Bogom.

Ako je takav, dakle, Učitelj i Gospodin, smisao službe i samog bića onoga koji je, poput dvanaestorice, pozvan ući u najveću bliskost s Isusom može se sastojati jedino u posvemašnjoj i bezuvjetnoj raspoloživosti prema drugima, bilo prema onima koji su već u ovčinjaku, bilo prema onima koji mu još ne pripadaju (usp. *Iv* 10, 16).

Autoritet biskupove pastirske službe

43. Biskup je u ime Kristovo poslan kao pastir da bi se brinuo o određenome dijelu Božjega naroda. Po

evanđelju i euharistiji on mora učiniti da taj dio raste kao stvarnost zajedništva u Duhu Svetomu.¹⁶² Iz toga proizlazi da biskup predstavlja Crkvu koja mu je povjerena i upravlja njome, uz vlast koja mu je potrebna da vrši primljenu sakramentalnu pastirsku službu (*munus pastorale*), kao sudjelovanje u samom Kristovu posvećenju i poslanju.¹⁶³ Na temelju toga »biskupi upravljaju partikularnim, njima povjerenim crkvama, kao Kristovi zamjenici i poslanici, savjetom, uvjeravanjem, primjerom ali i autoritetom i svetom vlašću, kojom se služe samo zato da svoje stado odgoje u istini i svetosti, sjećajući se da onaj koji je veći treba da bude kao manji, a onaj koji je poglavica da bude kao sluga (usp. Lk 22, 26-27)«. ¹⁶⁴

Ovaj saborski odlomak divna je sinteza katoličkog nauka o biskupovu pastirskom upravljanju te je preuzet u obred ređenja biskupa: »... biskupstvo je ime za djelo, a ne za čast, i treba da biskup bude više za služenje nego na čelu... prema Učiteljevoj zapovijedi«. ¹⁶⁵ Tu se nalazi te-

¹⁶² Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 11; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 369; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 177 § 1.

¹⁶³ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 27; Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 8; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 381 § 1; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 178.

¹⁶⁴ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 27.

¹⁶⁵ RIMSKI PONTIFIKAL, *Obred ređenja biskupa*: Homilija.

meljno načelo po kojem u Crkvi, prema onome što tvrdi sveti Pavao, autoritet ima za cilj izgradnju naroda Božjega, a ne njegovo rušenje (usp. *2 Kor* 10, 8). Izgradnja Kristova stada u istini i svetosti zahtijeva od biskupa, kao što je više puta rečeno u sinodskoj auli, neka obilježja, među kojima je primjerenost života, sposobnost autentičnog i konstruktivnog odnosa s osobama, stav poticanja i razvijanja suradnje, dobrota duha i strpljivost, razumijevanje i suosjećanje za bijede duše i tijela, blagost i opraštanje. Riječ je, naime, o očitovanju na najbolji mogući način vrhovnog uzora, koji je Isus Dobri pastir.

Biskupova je vlast istinska vlast, ali vlast osvjetljena svjetlom Dobroga pastira i oblikovana njegovim uzorom. Kada je vršena u Kristovo ime, ona je »prava, redovita i neposredna, iako njezino vršenje konačno određuje vrhovna vlast Crkve i nekim se granicama s obzirom na korist Crkve i vjernika može ograničiti. Na temelju te vlasti biskupi imaju sveto pravo, a pred Gospodinom dužnost da donose zakone za svoje podložnike, da sude i uređuju sve što spada na bogoslužje i apostolat.«¹⁶⁶ Biskup je dakle obdaren, na temelju zadace koju je primio, sudbenom objektivnom vlašću, usmjerenom prema tome da se izrazi u činima vlasti preko kojih se ima ostvariti služba upravljanja (*munus pastorale*) primljena u sakramentu.

¹⁶⁶ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 27; usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 381 § 1; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 178.

Biskupovo će upravljanje, međutim, ipak biti pastoralno učinkovito – potrebno je podsjetiti na to i u ovom slučaju – ako se bude oslonilo na moralni ugled koji je dan njegovom svetošću života. Upravo će ta svetost učiniti duše spremnima da prihvate evanđelje koje on naviješta u Crkvi, kao i odredbe koje je on odredio za narod Božji. Stoga je sv. Ambrozije upozoravao: »Neka se u svećenicima ne traži ništa ružnoga, ništa zajedničkoga s nagnućima, navikama i običajima neodgojenog mnoštva. Svećeničko dostojanstvo zahtijeva za sebe ozbiljnost koja se drži podalje od meteža, skroman život i osobit ugled.«¹⁶⁷

Provođenje autoriteta u Crkvi ne može biti shvaćeno kao nešto neosobno i birokratsko, upravo jer je riječ o autoritetu koji se rađa iz svjedočanstva. U svemu onome što biskup kaže i učini mora se očitovati autoritet Kristovih riječi i djela. Kad bi nedostajala vjerodostojnost biskupove svetosti života, tj. njegovo svjedočanstvo vjere, nade i ljubavi, njegovo bi upravljanje narod Božji teško mogao prihvatiti kao očitovanje Kristove djelatne nazočnosti u svojoj Crkvi.

Kao službenici apostolstva Crkve po Gospodinovoj volji i zaodjenuti vlašću Duha Oca, koji upravlja i vodi (*Spiritus principalis*), biskupi su nasljednici apostolâ ne samo u autoritetu i svetoj vlasti nego i u obliku apostolskog života, u apostolskim patnjama zbog naviještanja i širenja evanđelja, u blagoj i milosrdnoj skrbi za

¹⁶⁷ *Ad Irenaeum, Epistulae*, lib. I, ep. VI: *Sancti Ambrosii episcopi Mediolanensis opera*, Milano-Rim, 1988., 19, str. 66.

povjereni mu narod, u obrani slabih, u stalnoj brizi za narod Božji.

U sinodskoj se auli podsjetilo da se, nakon II. vaticanskog sabora, vršenja autoriteta u Crkvi često pokazalo mučnim. To stanje, iako se čini da su neke najveće teškoće prevladane, i dalje traje. Stoga se postavlja problem kako se nužna služba autoriteta može bolje shvatiti, prihvatiti i provoditi. S tim u vezi, prvi odgovor proizlazi iz same naravi crkvenog autoriteta: on je – i kao takav se mora pokazati što je moguće jasnije – sudjelovanje u Kristovu poslanju, koje se mora živjeti i vršiti u poniznosti, u predanju i u služenju.

Vrednovanje biskupova autoriteta ne izražava se u vanjskim znakovima, nego u dubljem razumijevanju teološkog, duhovnog i moralnog značenja njegove službe, utemeljene u karizmi apostolstva. Ono što je u sinodskoj auli rečeno u vezi sa slikom pranja nogu, kao i s povezanošću koja je, u tom kontekstu, uspostavljena između lika sluge i pastira, daje razumjeti kako je biskupstvo doista čast kada je služenje. Stoga svaki biskup mora na samoga sebe primijeniti Isusove riječi: »Znate da oni koji se smatraju vladarima gospoduju svojim narodima i velikaši njihovi drže ih pod vlašću. Nije tako među vama! Naprotiv, tko hoće da među vama bude najveći, neka vam bude poslužitelj! I tko hoće da među vama bude prvi, neka bude svima sluga. Jer ni Sin Čovječji nije došao da bude

služen, nego da služi i život svoj daje kao otkupninu za mnoge« (Mk 10, 42-45). Sjećajući se tih Gospodinovih riječi, biskup upravlja sa srcem poniznoga sluge i nježnoga pastira, koji vodi svoje stado, tražeći slavu Božju i spasenje dušâ (usp. Lk 22, 26-27). Ako je življen tako, biskupov je način upravljanja doista jedincat u svijetu.

Već smo podsjetili na tekst iz *Lumen gentium*, gdje se tvrdi da biskupi upravljaju partikularnim crkvama što su im povjerene kao zamjenicima i poslanicima Kristovim, »savjetom, uvjeravanjem, primjerom«. ¹⁶⁸ U tome nema protuslovlja s riječima koje slijede, kada II. vatikanski sabor nadodaje da biskupi upravljaju, doista, »savjetom, uvjeravanjem, primjerom, ali i autoritetom i svetom vlašću«. ¹⁶⁹ Riječ je naime o »svetoj vlasti« koja ima svoje korijene u moralnom ugledu kojim je biskup odlikovan na temelju svoje svetosti života. Upravo ona olakšava prihvaćanje čitavog njegova djelovanja upravljanja te ga čini učinkovitim.

Pastoralni stil upravljanja i dijecezansko zajedništvo

44. Življeno crkveno zajedništvo dovest će biskupa do pastoralnog stila koji je sve više otvoren suradnji s drugima. Tu postoji neka vrsta kružnog toka između onog što je biskup pozvan da odluči uz osobnu odgovornost za dobro Crkve koja je povjerena njegovoj bri-

¹⁶⁸ Br. 27.

¹⁶⁹ Isto.

zi i doprinosa što ga vjernici mogu pružiti preko savjetodavnih organa, poput biskupijske sinode, prezbiteruskog vijeća, biskupskog vijeća, pastoralnog vijeća.¹⁷⁰

Sinodski oci nisu propustili upozoriti na te oblike vršenja biskupskog upravljanja, preko kojih se organizira pastoralno djelovanje u biskupiji.¹⁷¹ Partikularna Crkva, naime, ne uključuje odnos jedino prema trostrukoj biskupskoj službi (*munus episcopale*), nego i prema trostrukoj zadaći čitavog naroda Božjega: pro-ročkoj, svećeničkoj i kraljevskoj. Svi vjernici, zbog krštenja, sudjeluju, na sebi svojstven način, u trostrukoj Kristovoj *munus*. Njihova stvarna jednakost u dostojanstvu i u djelovanju čini da su doista svi pozvani na suradnju oko izgradnje Kristova Tijela, dakle da ostvaruju poslanje koje je Bog povjerio Crkvi u svijetu, svatko prema svom položaju i svojim zadaćama.¹⁷²

Svaka vrsta razlikovanja među vjernicima, na temelju različitih karizmi, funkcija, službi, usmjerena je služenju ostalim članovima naroda Božjega. Ontološko-funkcionalna različitost, koja biskupa stavlja »pred« druge vjernike na temelju punine sakramenta reda koju je primio, jest *biti za* druge vjernike, koje ga ne izuzima od *biti s njima*.

¹⁷⁰ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 204 § 1; 208; 212 §§ 2, 3; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 7 § 1; 11; 15 §§ 2, 3.

¹⁷¹ Usp. *Propositio* 35.

¹⁷² Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 32; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 204 § 1; 208.

Crkva je jedna organska zajednica koja se ostvaruje u koordiniranju različitih karizmi, službi i služenja, radi postizanja zajedničkog cilja koji je spasenje. Biskup je odgovoran za ostvarenje tog jedinstva u različitosti potičući, kako je bilo rečeno na sinodskoj skupštini, sinergiju različitih djelatnika, tako da bude moguće zajedno prijeći zajednički put vjere i poslanja.¹⁷³

Ali nakon što je to rečeno, potrebno je nadodati da se biskupska služba ne može posve svesti na zadaću pukog voditelja. *Munus episcopale* po svojoj naravi uključuje jasno i nedvosmisleno pravo-dužnost upravljanja, u koje je uključena i jurisdikcijska sastavnica. Pastiri su javni svjedoci i njihova *potestas testandi fidei* dospijeva do svoje punine u *potestas iudicandi*: biskup nije samo pozvan svjedočiti vjeru, nego i procijeniti i urediti njezina očitovanja na strani vjernika koji su povjereni njegovim pastirskim brigama. U izvršenju te svoje zadaće on će učiniti sve moguće kako bi potaknuo pristanak svojih vjernika, ali na kraju će morati znati preuzeti odgovornost za odluke koje će se njegovoj pastirskoj savjesti pokazati nužnima, vodeći napose računa o budućem Božjem sudu.

Crkveno zajedništvo u svojoj organičnosti upozorava na biskupovu osobnu odgovornost, ali također pretpostavlja sudjelovanje svih skupina vjernika, budući da

¹⁷³ Usp. *Propositio* 35.

su suodgovorni za dobro partikularne Crkve koju oni čine. Ono što jamči autentičnost tog organskog zajedništva jest djelovanje Duha, koji je djelatan bilo u biskupovoj osobnoj odgovornosti bilo u sudjelovanju vjernika u njoj. Duh je, naime, taj koji je, utemeljujući krsnu jednakost svih vjernika kao i karizmatsku te ministerijalnu različitost svakoga, kadar učinkovito ostvariti zajedništvo. Na temelju tih načela uređuju se i biskupijske sinode, čiji je kanonski profil, određen u kanonima 460-468 Zakonika kanonskoga prava, pojašnjen *Interdikasterijskom instrukcijom* od 19. ožujka 1997.¹⁷⁴ Jezgre tih odredaba moraju se pridržavati i ostale biskupijske skupštine, kojima će predsjedati biskup, nikada se ne odričući svoje posebne odgovornosti.

Ako na krštenju svaki kršćanin prima ljubav Božju preko izlivanja Duha Svetoga, biskup – zgodno je podsjetila sinodska skupština – po sakramentu reda prima u svoje srce Kristovu pastirsku ljubav. Ta je pastirska ljubav usmjerena prema izgradnji zajednice.¹⁷⁵ Prije nego provede tu ljubav-zajedništvo u djelo, biskup se mora potruditi da je preuzme u svoje srce i u srce Crkve autentičnim duhovnim životom.

Ako zajedništvo izražava bit Crkve, normalno je da duhovnost zajednice teži svom očitovanju bilo na osobnom bilo na komunitarnom planu, potičući uvijek

¹⁷⁴ Usp. *AAS* 89 (1997.), 706-727. Analogan uvod mora se napraviti i za eparhijske skupštine, o kojima govore kanoni 235-242 *Zakonika kanona istočnih crkava*.

¹⁷⁵ Usp. *Propositio* 35.

nove oblike sudjelovanja i suodgovornosti u raznim kategorijama vjernika. Stoga će biskup nastojati oko toga da pobudi u svojoj partikularnoj Crkvi strukture zajedništva i sudjelovanja, koje će dopustiti oslušivanje Duha koji živi i govori u vjernicima, kako bi ih potom usmjerio prema ostvarenju onoga što sam Duh savjetuje radi istinskoga dobra Crkve.

Elementi partikularne Crkve

45. Mnogi su nastupi sinodskih otaca upućivali na razne vidove i momente života biskupije. Tako je dužna pozornost bila posvećena biskupijskoj kuriji, kao strukturi kojom se služi biskup kako bi izrazio vlastitu pastirsku ljubav u njezinim raznim vidovima.¹⁷⁶ Tako je posebno bila spomenuta prigoda da se ekonomsko upravljanje biskupijom povjeri stručnim i častnim osobama, tako da se to upravljanje može iznijeti kao primjer transparentnosti za sve ostale analogne crkvene institucije. Ako se u biskupiji živi duh zajedništva, morat će se posebna pozornost posvetiti najsiromašnijim župama i zajednicama, čineći osim toga sve moguće da se sačuva jedan dio materijalnih mogućnosti za najpotrebitije crkve, poglavito u misijskim i iseljeničkim zemljama.¹⁷⁷

Sinodski su oci posebno smatrali zgodnim posvetiti svoju pozornost župi, podsjećajući da je za tu za-

¹⁷⁶ Usp. *Propositio* 36.

¹⁷⁷ Usp. *Propositio* 39.

jednicu, koja se ističe između svih onih što postoje u nekoj biskupiji, prvi odgovoran biskup: stoga se on posebno mora brinuti o njoj.¹⁷⁸ Jer župa – kao što je opetovano potvrđeno – i dalje ostaje temeljnom jezgrom u svakodnevnom životu biskupije.

Pastoralni pohod

46. Upravo se u toj perspektivi može vidjeti važnost pastoralnog pohoda. To je autentično vrijeme milosti i posebni, štoviše jedini, trenutak za susret i dijalog između biskupa i vjernika.¹⁷⁹ Biskup Bartolomeu dos Mártires, kojega sam proglasio blaženim nekoliko dana nakon završetka sinode, u svome klasičnom djelu *Stimulus Pastorum*, koje je vrlo cijenio sam sveti Karlo Boromejski, definira pastoralni pohod *quasi anima episcopalis regiminis* i uspješno ga opisuje kao širenje biskupove prisutnosti među svojim vjernicima.¹⁸⁰

U svome pastoralnom pohodu župi, nakon što je rješavanje upravnih pitanja prepustio ostalim povjerenicima, neka biskup na povlašteno mjesto stavi susret s osobama, počevši od župnika i ostalih svećenika. To je trenutak u kojem on za svoj puk izbližega vrši službu riječi, posvećivanja i pastirskog vodstva, izravnije se susrećući s tjeskobama i zabrinutostima, radostima i

¹⁷⁸ Usp. *Propositio* 37.

¹⁷⁹ Usp. *isto*.

¹⁸⁰ Usp. *Romae*, 1572., usp. 52 v.

očekivanjima naroda kako bi svima mogao uputiti poziv na nadu. Biskup posebno tu izravnije kontaktira s najsiromašnijim osobama, sa starima i bolesnima. Ako se ostvari na taj način, pastoralni se pohod pokazuje onakvim kakav on jest – znak prisutnosti Gospodina koji pohađa svoj narod u miru.

Biskup sa svojim prezbiterijem

47. Nije bez razloga da saborski dekret *Christus Dominus*, opisujući partikularnu Crkvu, označuje tu Crkvu kao zajednicu vjernika povjerenu biskupovoj pastirskoj skrbi »*cum cooperatione presbyterii*«. ¹⁸¹ Između biskupa i prezbiterâ postoji naime *communio sacramentalis* na temelju ministerijalnog ili hijerarhijskog svećeništva, što je sudjelovanje u jedincatom Kristovu svećeništvu te je stoga, iako u različitom stupnju, na temelju jedine crkvene službe i jedinog apostolskog poslanja.

Prezbiteri su, a među njima poglavito župnici, dakle najbliži suradnici biskupske službe. Sinodski su oci obnovili preporuke i pozive, koji su već prisutni u saborskim dokumentima i u novije vrijeme preuzeti u Apostolsku pobudnicu *Pastores dabo vobis*, ¹⁸² na posebno obilježje odnosa između biskupa i njegovih prezbitera. Biskup će uvijek nastojati postupati sa svojim svećenicima poput oca i brata koji ih ljubi, sluša,

¹⁸¹ Br. 11.

¹⁸² Usp. br. 16-17: *AAS* 84 (1992.), 681-684.

prihvaća, ispravlja, tješi, traži njihovu suradnju i koji će, koliko je moguće, nastojati oko njihove ljudske, duhovne, ministerijalne i ekonomske dobrobiti.¹⁸³

Biskupova posebna privrženost prema svojim svećenicima očituje se kao očinska i bratska prisutnost na glavnim etapama njihova ministerijalnog puta, počevši od prvih koraka u pastirskoj službi. Temeljom ostaje trajna formacija prezbiterâ, koja je za sve poput »poziva u pozivu« jer, u svojim različitim i komplementarnim dimenzijama, teži prema tome da pomogne svećeniku kako bi bio i djelovao kao svećenik po uzoru na Isusa.

Svaki dijecezanski biskup ima među svojim prvim dužnostima duhovu skrb za svoj prezbiterij: »Gesta svećenika koji svoje ruke polaže u biskupove ruke, na dan svećeničkog ređenja, ispovijedajući mu 'sinovsko poštovanje i poslušnost', može na prvi pogled izgledati kao jednosmjerna gesta. Ta gesta obvezuje zapravo obojicu: svećenika i biskupa. Mladi svećenik izabire da se povjeri biskupu, a biskup se sa svoje strane obvezuje da će čuvati te ruke.«¹⁸⁴

Htio bih nadodati da u druga dva trenutka prezbiter može opravdano očekivati očitovanje posebne blizine sa strane svoga biskupa. Prvi je onaj kada mu se povjера pastirsko poslanje, bilo da se dogodi prvi put, kao

¹⁸³ Usp. *Propositio* 40.

¹⁸⁴ IVAN PAVAO II., Govor grupi nedavno izabраниh biskupa (23. rujna 2002.), 4: *L'Osservatore Romano* (23.-24. rujna 2002.), str. 5.

u slučaju nedavno zaređenog svećenika, bilo da se događa zbog promjene službe ili dodjeljivanja novoga pastoralnog mandata. Dodjela nekog pastoralnog poslanja za samog je biskupa važan trenutak očinske odgovornosti za svoje prezbitere. Riječi svetog Jeronima dobro se mogu primijeniti na tu okolnost: »Isti odnos koji se odvijao između Arona i njegovih sinova znamo da se odvija i između biskupa i njegovih svećenika. Jedan jedini je Gospodin, jedan je hram: postoji također jedinstvo u službi [...] Nije li na slavu oca mudar sin? Neka se biskup raduje u sebi što je imao dobru pronicavost u izboru takvih svećenika za Krista.«¹⁸⁵

Drugi je moment onaj u kojem neki svećenik, zbog poodmakle dobi, napušta stvarno pastirsko vodstvo neke zajednice ili pak dužnosti izravne odgovornosti. U tim i sličnim okolnostima biskup je dužan postupiti tako da taj svećenik uoči bilo zahvalnost partikularne Crkve za apostolske napore koje je dosad učinio bilo posebnost svoga novog položaja unutar dijecezanskog prezbiterija: on i dalje zadržava, te štoviše vidi da je sada porasla, mogućnost da pridonese izgradnji Crkve uzornim svjedočanstvom ustrajnije molitve i velikodušnim stavljanjem na raspolaganje stečenog iskustva u korist mlađe subraće. Svećenicima koji se nalaze u jednakom stanju zbog neke teške bolesti ili zbog nekog drugog oblika trajne nemoći, biskup će pokazati svoju bratsku blizinu pomažući im kako bi očuvali živim uvjerenje da su »djelatni članovi u izgrađivanju Crkve,

¹⁸⁵ *Ep. Ad Nepotianum presb.*, LII, 7: PL 22, 534.

osobito snagom povezanosti s Kristom Patnikom i s tolikom braćom i sestrama koji su u Crkvi sudionici u Gospodinovoj Muci«. ¹⁸⁶

Biskup će također pratiti, uz molitvu i djelotvorno milosrđe, svećenike koji su, iz bilo kojeg razloga, doveli u pitanje svoj poziv i svoju vjernost Gospodinu zovu te su na neki način prestali vršiti svoje dužnosti. ¹⁸⁷

On na kraju neće prestati ispitivati znakove herojskih kreposti koji su se možda očitovali među dijecezanskim svećenicima te će, kada to bude smatrao prikladnim, ići dalje prema njihovom javnom priznanju, poduzimajući potrebne korake za otvaranje kauze za proglašenje svetima. ¹⁸⁸

Formacija kandidata za svećeništvo

48. Razrađujući temu prezbiterske službe, sinodski su oci posebno posvetili pozornost formaciji kandidata za svećeništvo, koja se odvija u sjemeništu. ¹⁸⁹ Budući da ona posebno sadrži molitvu, predanje i trud, formacija prezbitera za biskupa je posebno važna briga. S obzirom na to, sinodski su se oci, dobro znajući da je sjemenište za biskupiju među najdragocjenijim dobri-

¹⁸⁶ IVAN PAVAO II., Posinodska apostolska pobudnica *Pastores dabo vobis* (25. ožujka 1992.), 77: AAS 84 (1992.), 795.

¹⁸⁷ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 16.

¹⁸⁸ Usp. *Propositio* 40.

¹⁸⁹ Usp. *Propositio* 41.

ma, zaustavili na tome vrlo pozorno te su potvrdili prijeku potrebu za velikim sjemeništem, ne zanemarujući također važnost koju ima i malo sjemenište za prenošenje kršćanskih vrijednosti radi nasljedovanja Krista.¹⁹⁰

Svaki će biskup stoga pokazati svoju skrb ponajprije krajnje brižljivo izabirući odgojitelje budućih prezbitera i određujući najzgodnije i najprikladnije oblike za njihovu nužnu pripravu kako bi mogli vršiti službu na području koje je tako bitno za život kršćanske zajednice. Biskup neće prestati često pohađati sjemenište, također i ako su ga posebne okolnosti navele, zajedno s drugim biskupima, na odluku o interdijecezanskom sjemeništu, odluku koja je u ne malom broju slučajeva nužna i jednostavno je treba preferirati.¹⁹¹ Osobno i temeljito poznavanje kandidata za svećeništvo u vlastitoj partikularnoj Crkvi jest element koji biskup ne može zanemariti. Na temelju tih izravnih kontakata on će se založiti da u sjemeništima doista budu formirane zrele i uravnotežene osobe, kadre uspostaviti postojeane ljudske i pastoralne odnose, teološki pripravljene, jake u duhovnom životu, osobe koje vole Crkvu. Jednako će se tako truditi da promiče i potiče inicijative za materijalnu potporu i pomoć mladim kandidatima za prezbiterat.

¹⁹⁰ Usp. isto; IVAN PAVAO II., Posinodska apostolska pobudnica *Pastores dabo vobis* (25. ožujka 1992.), 60-63: *AAS* 84 (1992.), 762-769.

¹⁹¹ Usp. isto, 65: *nav. mj.*, 771-772.

Očito je, međutim, da je poticajna i formirajuća snaga zvanja ponajprije molitva. Zvanja trebaju proširenu mrežu zagovaratelja kod »Gospodara žetve«. Što će se problem zvanja više rješavati u kontekstu molitve, to će molitva više pomoći odabraniku da čuje glas Onoga koji ga poziva.

Kada prispije trenutak podjele svetih redova, svaki će biskup provesti dužnu provjeru.¹⁹² S tim u vezi, svjestan svoje velike odgovornosti u podjeljivanju svećeničkog reda, biskup će tek nakon brižljivog ispitivanja i opsežnog savjetovanja, prema pravnoj odredbi, u svoju biskupiju primiti kandidate koji dolaze iz drugih biskupija ili iz neke redovničke ustanove.¹⁹³

Biskup i trajni đakoni

49. Budući da su podjelitelji svetih redova, biskupi su izravno odgovorni i za trajne đakone, koje sinodska skupština priznaje autentičnim darovima Božjim za naviještanje evanđelja, za poučavanje kršćanskih zajednica i za promicanje služenja ljubavi u Božjoj obitelji.¹⁹⁴

Zato će se svaki biskup jako skrbiti za ta zvanja, za čija je raspoznavanja i formaciju on najodgovorniji. Premda redovito treba vršiti tu odgovornost preko suradnikâ u koje ima veliko povjerenje i koji su obve-

¹⁹² Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 1051.

¹⁹³ Usp. *Propositio* 41.

¹⁹⁴ Usp. *Propositio* 42.

zni djelovati u skladu sa stavovima Svete Stolice,¹⁹⁵ biskup će nastojati, u granicama mogućeg, osobno upoznati one koji se pripremaju na đakonat. Pošto ih je zaredio, i dalje će im biti pravi otac, ohrabrujući ih za ljubav prema Tijelu i Krvi Krista, čiji su službenici, i prema svetoj Crkvi kojoj su prihvatili služiti; one pak koji su oženjeni poticat će na uzoran obiteljski život.

Biskupova briga za osobe posvećena života

50. Posinodska apostolska pobudnica *Vita consecrata* već je istaknula važnost koju posvećeni život ima u biskupskoj službi. Spominjući taj tekst tijekom ove posljednje sinode, oci su podsjetili da u Crkvi-zajednici biskup mora pobuđivati i promicati poseban poziv i poslanje posvećenog života, koji postojano i čvrsto pripada životu i svetosti Crkve.¹⁹⁶ I u partikularnoj Crkvi posvećeni život vrši svoju dužnost uzorne prisutnosti i karizmatičnog poslanja. Stoga će biskup pomno ispitati jesu li među posvećenim osobama koje su živjele u njegovoj biskupiji postojala svjedočanstva herojskog življenja krepostî te će, ako to smatra prikladnim, otvoriti proces za proglašenje svetim.

¹⁹⁵ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Temeljni propisi za formaciju trajnih đakona* (22. veljače 1998.): AAS 90 (1998.), 843-879; KONGREGACIJA ZA KLERIKE, *Direktorij za službu i život trajnih đakona* (22. veljače 1998.): AAS 90 (1998.), 879-926.

¹⁹⁶ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 44.

U svojoj brižljivoj skrbi za sve oblike posvećenog života, skrbi koja se izražava bilo u ohrabrenju bilo u bdjenju, biskup mora sačuvati posebno mjesto za kontemplativni život. Posvećenici će, sa svoje strane, srdačno prihvatiti pastirske upute svoga biskupa, težeći prema punom zajedništvu sa životom i poslanjem partikularne Crkve u kojoj prebivaju. Biskup je, naime, odgovoran za apostolsku djelatnost u svojoj biskupiji: s njim moraju surađivati posvećenici i posvećenice tako da obogaćuju, svojom prisutnošću i službom, crkvenu zajednicu. S tim u vezi mora se voditi računa o dokumentu *Mutuae relationes* i pridržavati se onoga što stoji prema važećem pravu.

Posebna se pozornost preporučuje za ustanove biskupijskoga prava, poglavito za one koje se muče u ozbiljnim teškoćama: za njih će biskup sačuvati osobitu očinsku skrb. Konačno, u postupku odobrenja novih ustanova u vlastitoj biskupiji, biskup će se brinuti o tome da se postupa u skladu s onim što je naznačeno i propisano u Pobudnici *Vita consecrata* i u drugim instrukcijama mjerodavnih ureda Svete Stolice.¹⁹⁷

Vjernici laici u biskupovoj pastoralnoj skrbi

51. U vjernicima laicima, koji čine većinu naroda Božjega, mora se očitovati Krstova misionarska snaga. Zato je njima potrebna potpora, ohrabrenje i pomoć

¹⁹⁷ Usp. *Propositio* 43.

njihova biskupa, da ih vodi prema razvijanju njihova apostolata u skladu s njihovom vlastitom svjetovnom naravi, napajajući se milošću sakramenata krsta i potvrde. Zbog toga će biti potrebno promicati posebne programe formacije, koji će ih osposobiti da preuzmu odgovornosti u Crkvi unutar biskupijskih i župnih struktura, kao i u raznim službama animacije liturgije, kateheze, poučavanja katoličke vjere u školama, itd.

Laici su posebno odgovorni – i u tom ih smislu treba ohrabriti – za evangelizaciju kulturâ, unošenje snage evanđelja u život obitelji, posao, *masovne medije*, sport, slobodno vrijeme i za promicanje kršćanskih vrijednosti u društvu i javnom životu, narodnom i međunarodnom. Zbog svoga položaja u svijetu vjernici laici doista mogu znatno utjecati na okruženje, proširujući za tolike muževe i žene perspektive i obzore nade. S druge strane, angažirajući se svojim izborom života u vremenitim stvarnostima, vjernici laici pozvani su da, na način koji odgovara njihovu posebnome svjetovnom obilježju, polože račun o nadi (usp. *1 Pt 3, 15*) na svojim područjima rada, njegujući u srcu »iščekivanje nove zemlje«. ¹⁹⁸ Neka biskupi, sa svoje strane, budu blizu laicima koji su, uključeni uživo u složene svjetske probleme, posebno izloženi nemiru i patnji, i neka ih podržavaju da budu kršćani jake nade, čvrsto usidreni u sigurnost da je Gospodin uvijek uz svoje sinove.

¹⁹⁸ II. VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, 39.

Također se mora promotriti važnost združenoga laičkog apostolata, bilo onog iz stare tradicije bilo onog što ga čine novi crkveni pokreti. Svi ti oblici udruženja obogaćuju Crkvu, ali uvijek trebaju zadaću razlučivanja svojstvenu biskupu, na čije pastirsko poslanje spada poticanje komplementarnosti među pokretima različitog nadahnuća, bdijući nad njihovim razvojem, nad teološkom i duhovnom formacijom animatora, nad uklapanjem novih stvarnosti u biskupijsku zajednicu i u župe, od kojih se ne smiju odijeliti.¹⁹⁹ Biskup će također nastojati da laička društva doista podupiru pastoral zvanja u biskupiji, potičući prihvaćanje svih zvanja, poglavito onih za zaređenu službu, za posvećeni život i za misionarski rad.²⁰⁰

Biskupova skrb za obitelj

52. Mnogi su se glasovi otaca podigli u korist obitelji, koja se opravdano naziva »domaća crkva«, prostor koji je otvoren za nazočnost Gospodina Isusa, svetište života. Utemeljena na sakramentu ženidbe, ona se pokazuje kao zajednica od najveće važnosti, budući da u njoj i supružnici i njihova djeca žive vlastiti poziv te se usavršuju u kršćanskoj ljubavi. Kršćanska je obitelj – istaknuto je na sinodi – apostolska zajednica, zajednica otvorena poslanju.²⁰¹

¹⁹⁹ Usp. *Propositiones* 45, 46 i 49.

²⁰⁰ Usp. *Propositio* 52.

²⁰¹ Usp. *Propositio* 51.

Spada upravo na biskupa da djeluje tako da se u civilnom društvu podržavaju i brane vrijednosti braka ispravnijim političkim i gospodarskim odlukama. Zatim, unutar kršćanske zajednice on neće prestati poticati pripravu zaručnika na ženidbu, praćenje mladih parova i formaciju grupâ obitelji koje će podupirati obiteljski pastoral i, ne kao posljednje, biti sposobne pomoći obiteljima u teškoćama. Biskupova blizina supružnicima i njihovoj djeci, izražena i raznim inicijativama na biskupijskoj razini, bit će za njih sigurna okrepka.

Gledajući na odgojne zadaće same obitelji, sinodski su oci jednodušno priznali vrijednost katoličkih škola za cjelovitu formaciju novih naraštaja, za inkulturaciju vjere i dijaloga među različitim kulturama. Upravo je stoga potrebno da biskup podupre i ocijeni djelovanje katoličkih škola, promičući njihovo nastajanje tamo gdje ne postoje i potičući, koliko je do njega, civilne ustanove kako bi ubrzale istinsku slobodu poučavanja unutar dotične države.²⁰²

Mladi, pastoralni prioritet s obzirom na budućnost

53. Biskup, pastir i otac kršćanske zajednice, posebno će se brinuti za evangelizaciju i duhovnu pratnju mladih. Služba nade ne može zaobići izgradnju budućnosti zajedno s onima – upravo s mladima – kojima je povjerena budućnost. Kao »jutarnja straža«

²⁰² Usp. isto.

mladi očekuju zoru novoga svijeta. Iskustvo Svjetskih dana mladih, koje biskupi srdačno pozdravljaju, pokazuje nam kako su brojni bili mladi spremni angažirati se u Crkvi i u svijetu, ako im se predloži istinska odgovornost i ako im se pruži cjelovita kršćanska formacija.

Ovdje, pokušavajući objasniti misao sinodskih otaca, upućujem poseban poziv osobama posvećenog života mnogih ustanova koje se zalažu na području formacije i odgoja djece, dječaka i djevojčica te mladih, da ne dopuste da ih obeshrabre trenutačne teškoće i da ne odustanu od svoga hvalevrijednog djela, nego neka pojačaju svoje napore i teže prema sve boljim rezultatima.²⁰³

Mladi, osobnim odnosom sa svojim pastirima i učiteljima, trebaju biti potaknuti da rastu u ljubavi i odgovjeni za velikodušni život, spreman na služenje drugima, poglavito bijednima i bolesnima. Na taj će način biti najlakše govoriti im i o ostalim kršćanskim krepostima, napose o spolnoj čistoći. Tim će putem uspjeti razumjeti da je život »lijep« kada se daruje, slijedeći primjer Isusa Krista. Tako će se moći odgovorno i konačno odlučiti bilo za brak bilo za svetu službu i posvećeni život.

²⁰³ Usp. *Propositio* 53.

Pastoral zvanja

54. Presudno je promicanje kulture zvanja u jednom širem smislu: tj. potrebno je odgajati mlade za otkrivanje samoga života kao zvanja. Stoga će biti zgodno da biskup uputi apel obiteljima, župnim zajednicama i odgojnim ustanovama, kako bi pomogli dječacima i djevojčicama te mladima da otkriju Božji naum o svome životu, prihvaćajući poziv na svetost koji Bog na originalan način svakome upućuje.²⁰⁴

Vrlo je važno, u tom slučaju, osnažiti dimenziju zvanja u čitavom pastoralnom djelovanju. Stoga će se biskup pobrinuti da se pastoral mladih i pastoral zvanja povjери svećenicima i osobama koje su kadre prenositi, entuzijazmom i primjerom svoga života, ljubav prema Isusu. Njihova će zadaća biti da prate mlade pomoću osobnih prijateljskih susreta i, ako je moguće, duhovnog vodstva, kako bi im pomogli uočiti znakove Božjega poziva te tražiti snagu da mu odgovore u sakramentalnoj milosti i u molitvenom životu, što je prije svega oslušivanje Boga koji govori.

²⁰⁴ Usp. *Propositio* 52.

To su neka od područja u kojima svaki biskup vrši svoju službu upravljanja te izražava prema dijelu naroda Božjega koji mu je povjeren pastirsku ljubav koja ga potiče. Jedan od karakterističnih oblika te ljubavi jest *suosjećanje*, po uzoru na Krista, Vrhovnog svećenika, koji je znao suosjećati s ljudskim krhkostima, budući da je i on sam bio poput nas iskušavan svime, iako, za razliku od nas, nije bio iskušavan grijehom (usp. *Heb 4, 15*). To je suosjećanje uvijek združeno s odgovornošću koju je biskup preuzeo pred Bogom i Crkvom. Upravo na taj način on ostvaruje obećanja i zadatke koje je preuzeo na dan svoga biskupskoga ređenja, kada je slobodno pristao na zahtjev Crkve da se pobrine, uz očinsku ljubav, za sveti Božji narod i da ga vodi na putu spasenja; da uvijek bude susretljiv i milosrdan, u Gospodinovo ime, prema siromašnima, bolesnima i svima potrebitima utjehe i pomoći, te da kao dobri pastir ide tražiti izgubljene ovce kako bi ih iznova doveo u Kristov ovčinjak.²⁰⁵

²⁰⁵ Usp. RIMSKI PONTIFIKAL, *Obred ređenja biskupa: Obećanje izabranika*.

ŠESTO POGLAVLJE

U ZAJEDNICI CRKAVA

»Briga za sve crkve« (2 Kor 11, 28)

55. Pišući kršćanima u Korintu, apostol Pavao sve podsjeća da je trpio radi evanđelja: »Česta putovanja, pogibli od rijeka, pogibli od razbojnika, pogibli od sunarodnjaka, pogibli od pogana, pogibli u gradu, pogibli u pustinji, pogibli na moru, pogibli od lažne braće; u trudu i naporu, često u nespavanju, u gladu i žeđi, često u postovima, u studeni i golotinji! Osim toga, uz drugo, salijetanje svakodnevno, briga za sve crkve« (2 Kor 11, 26-28). Zaključak do kojega on dolazi jest žustro pitanje: »Tko je slab, a ja da ne budem slab? Tko se sablažnjuje, a ja da ne izgaram?« (2 Kor 11, 29). To isto pitanje traži odgovor od savjesti svakog biskupa, budući da je član Biskupskoga zbora.

Na to izričito podsjeća II. vatikanski sabor kada potvrđuje da su svi biskupi, budući da su članovi Biskupskoga zbora i zakoniti nasljednici apostolâ po Kristovoj ustanovi i zapovijedi, dužni proširiti svoju brigu na čitavu Crkvu. »Svi naime biskupi moraju promicati i štititi jedinstvo vjere i zajedničku stegu cijele Crkve, vjernike učiti da ljube čitavo Mistično Tijelo Kristovo, osobito one članove koji su siromašni, žalosni i koji trpe progonstvo zbog pravde (usp. *Mt* 5, 10), napokon promicati svaku aktivnost koja je zajednička cijeloj Crkvi, osobito da poraste vjera i da svim ljudima sine svjetlo potpune istine. Uostalom, sigurno je da dobro upravljajući svojom Crkvom kao dijelom sveopće Crkve oni uspješno pridonose dobru čitavoga Mističnog Tijela, koje je također tijelo Crkava.«²⁰⁶

Na taj se način događa da je biskup istodobno u odnosu sa svojom partikularnom Crkvom i s općom Crkvom. Isti naime biskup, koji je vidljivo počelo i temelj jedinstva u vlastitoj partikularnoj Crkvi, također je vidljiva veza crkvenog zajedništva između svoje partikularne Crkve i opće Crkve. Stoga svi biskupi,

²⁰⁶ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 23.

rezidirajući u svojim partikularnim crkvama razasuti-
ma po svijetu, ali uvijek čuvajući hijerarhijsko zajed-
ništvo s glavom Biskupskoga zbora i sa samim Zbo-
rom, daju postojanost i izraz katolicitetu Crkve i u
isto vrijeme to obilježje katoliciteta dodjeljuju svojoj
partikularnoj Crkvi. Svaki je biskup na taj način kao
poveznica između svoje partikularne Crkve i opće Cr-
kve i vidljivo svjedočanstvo prisutnosti jedincate Kri-
stove Crkve u svojoj partikularnoj Crkvi. U zajednici
crkava, dakle, biskup predstavlja svoju partikularnu
Crkvu te u njoj predstavlja zajednicu crkava. Preko
biskupske službe naime *portiones Ecclesiae* sudjelu-
ju u cjelokupnosti jedne-svete, dok se ona, i dalje pre-
ko te službe, uprisutnjuje u pojedinom *Ecclesiae por-
tio*.²⁰⁷

Univerzalna dimenzija biskupske službe u potpu-
nosti se očituje i ostvaruje kada svi biskupi, u hijerar-
hijskom zajedništvu s rimskim prvosvećenikom, dje-
luju kao Zbor. Svečano okupljeni na nekom ekumen-
skom saboru ili raspršeni po svijetu, ali uvijek u hije-
rarhijskom zajedništvu s rimskim prvosvećenikom,
oni su nastavak apostolskog zbora.²⁰⁸ Svi biskupi, me-

²⁰⁷ Usp. PAVAO VI., Govor na otvaranju trećeg dijela Sabora (14. rujna 1964.): *AAS* 56 (1964.), 813; KONGREGACIJA ZA NA-
UK VJERE, Pismo *Communione notio* (28. svibnja 1992.), 9,
11-14: *AAS* 85 (1993.), 843-845.

²⁰⁸ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o
crkvi *Lumen gentium*, 22; *Zakonik kanonskoga prava*, kan.
337; 749 § 2; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 50; 597
§ 2.

đutim, i na druge načine surađuju međusobno i s rimskim prvosvećenikom *in bonum totius Ecclesiae*, a to se događa napose kako bi se evanđelje navijestilo po čitavoj zemlji i suočilo s raznim problemima koji muče razne partikularne crkve. U isto vrijeme, i vršenje službe Petrova nasljednika za dobro čitave Crkve i svake partikularne Crkve, kao i djelovanje Zbora kao takvog, u velikoj mjeri pomažu kako bi u partikularnim crkvama koje su povjerene pastirskoj brizi pojedinih dijecezanskih biskupa, bili očuvani jedinstvo vjere i stega koja je zajednička čitavoj Crkvi. U Petrovoj katedri biskupi, bilo pojedinačno bilo ujedinjeni među sobom kao Zbor, pronalaze trajno i vidljivo počelo i temelj jedinstva vjere i zajedništva.²⁰⁹

Dijecezanski biskup u odnosu na vrhovnu vlast

56. Drugi vatikanski sabor naučava da »biskupima, kao apostolskim nasljednicima, pripada po sebi u biskupijama koje su im povjerene sva redovita, vlastita i neposredna vlast koja se traži za izvršavanje njihove

²⁰⁹ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 23.

pastirske službe (*munus pastorale*). Međutim, vlast koju – po svojoj službi – ima papa da neke slučajeve pridrži sebi ili kojoj drugoj vlasti ostaje uvijek i u svemu netaknuta.«²¹⁰

U sinodskoj auli netko je postavio pitanje ne bi li se odnos između biskupa i vrhovne vlasti mogao promatrati u svjetlu načela supsidijarnosti, poglavito što se tiče odnosâ između biskupa i Rimske kurije, zaželjevši da se ti odnosi, u skladu s ekleziologijom zajednice, odvijaju u poštovanju mjerodavnosti svakoga te, stoga, u provođenju veće decentralizacije. Također se zatražilo da se prouči mogućnost primjene tog načela na život Crkve, čuvajući u svakom slučaju činjenicu da je konstitutivno počelo za vršenje biskupske službe hijerarhijsko zajedništvo pojedinih biskupa s rimskim prvosvećenikom i s Biskupskim zborom.

Kao što se zna, načelo supsidijarnosti formulirao je moj prethodnik blage uspomene Pio XI. za građansko društvo.²¹¹ Drugi vatikanski sabor, koji nikada nije uporabio izraz »supsidijarnost«, ohrabrio je, međutim, raspodjelu među crkvenim strukturama, otvarajući no-

²¹⁰ Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 8.

²¹¹ Usp. Encikliku *Quadragesimo anno* (15. svibnja 1931.): *ASS* 23 (1931.), 203.

vo razmišljanje o teologiji biskupstva, koja svoje plodove daje u konkretnoj primjeni načela kolegijalnosti na crkvenu zajednicu. Sinodski su oci ipak smatrali, što se tiče vršenja biskupske vlasti, da se pojam supsidijarnosti pokazuje nejasnim te su inzistirali da se teološki razradi narav biskupske vlasti u svjetlu načela zajedništva.²¹²

Na sinodskoj se skupštini više puta govorilo o načelu zajedništva.²¹³ Riječ je o organskoj zajednici koja se nadahnjuje na slici Kristova Tijela, o kojemu govori apostol Pavao kad ističe komplementarne funkcije i uzajamnu pomoć između različitih udova jednoga tijela (usp. *I Kor* 12, 12-31).

Da bi se, dakle, pozivanje na načelo zajedništva učinilo ispravno i učinkovito, bit će neizbježne neke odnosne točke. Morat će se prije svega voditi računa o činjenici da u partikularnoj Crkvi dijecezanski biskup posjeduje svu redovitu, vlastitu i neposrednu vlast, potrebnu da ispuni svoju pastirsku službu. Pripada mu, dakle, vlastito područje samostalnog vršenja tog autoriteta, područje koje priznaje i štiti opće zakonodavstvo.²¹⁴ Biskupova vlast, s druge strane, koegzistira s vrhovnom vlašću rimskog prvosvećenika, koja je tako-

²¹² Usp. *Propositio* 20.

²¹³ Usp. *Relatio post disceptationem*, 15-17; *L'Osservatore Romano*, 14. listopada 2001., str. 4; *Propositio* 20.

²¹⁴ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 381 § 1; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 178.

đer biskupska, redovita i neposredna nad svim pojedinim crkvama i njihovim udruženjima, nad svim pastirima i vjernicima.²¹⁵

Druga čvrsta točka koje se treba pridržavati jest sljedeća: jedinstvo Crkve ukorijenjeno je u jedinstvu episkopata koji, da bi bio jedan, zahtijeva glavu Zbora. Na analogan način Crkva, da bi bila jedna, iziskuje jednu Crkvu kao glavu crkava, onu rimsku koje je biskup, Petrov nasljednik, glava Zbora.²¹⁶ Kako bi, dakle, »svaka partikularna Crkva bila u potpunosti Crkva, tj. partikularna prisutnost opće Crkve sa svim njezinim bitnim elementima, dakle načinjena na sliku opće Crkve, u njoj mora biti prisutan, kao vlastiti element, vrhovni autoritet Crkve [...] Primat rimskog biskupa i Biskupskoga zbora jesu vlastiti elementi opće Crkve koji 'nisu proizašli iz partikularnosti crkava', ali su ipak unutrašnji svakoj partikularnoj Crkvi [...] Služba Petrova nasljednika kao nešto unutrašnje svakoj partikularnoj Crkvi nužni je izraz one temeljne uzajamne unutrašnjosti između sveopće Crkve i partikularne Crkve.«²¹⁷

Kristova se Crkva, u svojem obilježju katoliciteta, u punini ostvaruje u svakoj partikularnoj Crkvi, koja

²¹⁵ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 22; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 331 i 333; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 43 i 45 § 1.

²¹⁶ Usp. KONGREGACIJA ZANAUK VJERE, Pismo *Communio notio* (28. svibnja 1992.), 12: *AAS* 85 (1993.), 845-846.

²¹⁷ *Isto*, 13: *nav. mj.*, 846.

prima sva naravna i nadnaravna sredstva za izvršenje poslanja, kojega je Bog povjerio Crkvi da ga ostvari u svijetu. Među njima je također redovita, vlastita i neposredna vlast biskupa, koja se traži za vršenje njegove pastirske službe (*munus pastorale*), ali to je vršenje podložno općim zakonima i pridržajima, što ih je donijelo pravo ili odluka vrhovnog svećenika, vrhovnoj vlasti, ili drugoj crkvenoj vlasti.²¹⁸

Sposobnost upravljanja narodom, koja sadrži također i vršenje autentičnog naučavanja,²¹⁹ i koja pripada biskupu u njegovoj biskupiji na intrinzičan način, nalazi se unutar one otajstvene stvarnosti Crkve koja doista čini da u partikularnoj Crkvi bude immanentna opća Crkva, koja uprisutnjuje vrhovni autoritet, tj. rimskog prvosvećenika i Biskupski zbor, zajedno s njihovom vrhovnom, potpunom, redovitom i neposrednom vlašću nad svim vjernicima i pastirima.²²⁰

U skladu s naukom II. vatikanskog sabora, mora se potvrditi da službu naučavanja (*munus docendi*) i onu upravljanja (*munus regendi*) – dakle podudarnu vlast

²¹⁸ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 27; Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus*, 8; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 381 § 1; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 178.

²¹⁹ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 753; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 600.

²²⁰ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 22; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 333 § 1; 336; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 43; 45 § 1; 49.

učiteljstva i uprave – u partikularnoj Crkvi vrši svaki dijecezanski biskup, po svojoj prirodi, u hijerarhijskom zajedništvu s glavom Zbora i sa samim Zborom.²²¹ To ne slabi biskupski autoritet, nego ga osnažuje, budući da veze hijerarhijskog zajedništva koje povezuju biskupe s Apostolskom Stolicom zahtijevaju nužnu koordinaciju između odgovornosti dijecezanskog biskupa i odgovornosti vrhovnog autoriteta, koju zapovijeda sama narav Crkve. Samo božansko pravo postavlja granice vršenja jednog i drugog autoriteta. Zbog toga biskupovu vlast »ne krnji vrhovna i opća vlast, nego je naprotiv proglašuje, jača i štiti, budući da Duh Sveti čuva neokrñjen oblik vlasti ustanovljen od Krista Gospodina u njegovoj Crkvi«.²²²

Stoga se dobro izrazio papa Pavao VI. kada je, otvarajući treći dio II. vatikanskog sabora, ustvrdio: »Kao što vi, časna braćo u biskupstvu, raspršeni po zemlji, da biste učvrstili i izrazili istinski katolicitet Crkve, trebate jedno središte, jedno počelo jedinstva u vjeri i zajedništvu, koje upravo pronalazite u ovoj Petrovoj katedri; tako i mi trebamo da nam vi budete uvijek blizu kako bi lice Apostolske Stolice sve više izražavalo njezinu izvrsnost, ljudsku i povijesnu stvarnost, štoviše, kako bi ona skladno očuvala

²²¹ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 21; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 375 § 2.

²²² II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 27; usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 333 § 1; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 45 § 1.

svoju vjeru, uzorno ispunjala svoje dužnosti i kako biste pružili utjehu u njezinim mukama.«²²³

Stvarnost zajedništva, koja je u osnovi svih unutar-crkvenih odnosa,²²⁴ i koja je istaknuta i u sinodskoj raspravi, čini odnos reciprociteta između rimskog prvosvećenika i biskupâ. Jer ako s jedne strane biskup, da bi potpuno izrazio samu svoju zadaću i utemeljio katolicitet svoje Crkve, mora vršiti službu upravljanja koja mu je svojstvena (*munus regendi*), u hijerarhijskom zajedništvu s rimskim prvosvećenikom i s Biskupskim zborom, s druge strane rimski prvosvećenik, glava Zbora, u vršenju svoje službe vrhovnog pastira Crkve (*munus supremi Ecclesiae pastoris*), uvijek djeluje u zajedništvu sa svim ostalim biskupima, štoviše s čitavom Crkvom.²²⁵ U crkvenoj zajednici, kao što biskup nije sam, nego je neprestano u vezi sa Zborom i njegovom glavom te ga oni podržavaju, tako i rimski prvosvećenik nije sam, nego je uvijek u vezi s biskupima i oni ga podržavaju. To je drugi razlog zašto vršenje vrhovne vlasti od rimskog prvosvećenika ne poništava, nego potvrđuje, osnažuje i zahtijeva samu redovitu,

²²³ Usp. Govor na otvaranju trećeg dijela Sabora (14. rujna 1964.): *AAS* 56 (1964.), 813.

²²⁴ Usp. II. OPĆA IZVANREDNA SKUPŠTINA BISKUPSKE SINODE, Završna relacija *Exeunte coetu* (7. prosinca 1985.), C. 1: *L'Osservatore Romano*, 10. prosinca 1985., str. 7.

²²⁵ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 333 § 2; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 45 § 2.

vlastitu i neposrednu vlast biskupovu u njegovoj partikularnoj Crkvi.

Posjeti »ad limina Apostolorum«

57. Vrsta očitovanja i ujedno sredstvo zajedništva između biskupâ i Petrove katedre jesu posjeti *ad limina Apostolorum*.²²⁶ Tri su naime glavna momenta tog događaja, s vlastitim značenjem.²²⁷ Ponajprije hodočašće na grobove apostolskih prvaka Petra i Pavla, što pokazuje upućivanje na onu jedincatu vjeru za koju su oni svojim mučeništvom posvjedočili u Rimu.

Povezan s tim momentom jest susret s Petrovim nasljednikom. U povodu posjeta *ad limina*, biskupi se naime ujedinjuju oko njega i ostvaruju, prema načelu katiciteta, priopćavanje darova među svim onim dobrima koja se po djelu Duha pronalaze u Crkvi, bilo na partikularnoj razini bilo na lokalnoj razini, bilo na općoj razini.²²⁸ Ono što se tada ostvaruje nije tek uzajamna informacija, nego ponajprije potvrda i učvršćenje kolegijalnosti (*collegialis confirmatio*) u tijelu Crkve, po kojoj se ima jedinstvo u raznolikosti, rađajući jednu vrstu »*perichoresis*« između opće Crkve i partikularnih crka-

²²⁶ Usp. *Propositio* 27.

²²⁷ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolska konstitucija *Pastor Bonus* (28. lipnja 1988.) čl. 31: *AAS* 80 (1988.), 868; *Adnexum* I, 6: isto, 916-917; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 400 § 1; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 208.

²²⁸ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 13.

va, što se može uporediti s kretanjem zbog kojeg krv iz srca putuje prema udovima tijela i od njih se vraća srcu.²²⁹ Životni sok koji dolazi iz Krista ujedinjuje sve dijelove, poput životnog soka trsa koji odlazi u loze (usp. *Iv* 15, 5). To se osobito očituje u euharistijskom slavlju biskupâ s papom. Svaka se euharistija naime slavi u zajedništvu s vlastitim biskupom, s rimskim prvosvećenikom i Zborom biskupâ te, preko njih, s vjernicima partikularne Crkve i čitave Crkve, tako da je opća Crkva prisutna u onoj partikularnoj a ova je uklopljena, zajedno s ostalim partikularnim crkvama, u zajedništvo s općom Crkvom.

Još od prvih stoljeća posljednje uporište zajedništva je rimska Crkva, gdje su Petar i Pavao dali svoje svjedočanstvo vjere. Jer zbog njezina je uglednog položaja nužno da svaka Crkva bude s njom u skladu, jer ona je posljednje jamstvo cjelovitosti tradicije prenesene od apostola.²³⁰ Rimski Crkva, predvodi opće zajedništvo u ljubavi,²³¹ vodi računa o dopuštenim različitostima i u isto vrijeme bdije kako posebnost ne samo ne bi naškodila jedinstvu nego i da bi mu služila.²³² Sve to sadrži nužnost zajedništva raznih crkava s rimskom Crkvom, kako bi se sve mogle naći u cjelini apostolske tradicije i u jedinstvu kanonske stege radi očuvanja

²²⁹ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolska konstitucija *Pastor Bonus, Adnexum* (28. lipnja 1988.) I, 2; I, 5: *AAS* 80 (1988.), 913; 915.

²³⁰ Usp. SV. IRENEJ, *Adversus Haereses* 3, 3, 2: *PG* 7, 848.

²³¹ Usp. SV. IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Ad Romanos* 1, 1: *PG* 5, 685.

²³² Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 13.

vjere, sakramenata i konkretnog puta prema svetosti. To je zajedništvo crkava izraženo hijerarhijskim zajedništvom između pojedinih biskupa i rimskog prvosvećenika.²³³ Iz zajedništva *cum Petro et sub Petro* svih biskupa, ostvarenog u ljubavi, proizlazi dužnost suradnje svih s Petrovim nasljednikom, radi dobra čitave Crkve i stoga svake partikularne Crkve. Posjet *ad limina* usmjeren je upravo prema tom cilju.

Treći vid posjeta *ad limina* jest susret s odgovornima iz uredâ Rimske kurije: razgovarajući s njima, biskupi imaju izravan pristup problemima koji su u ovlasti pojedinih ureda, te su oni tako upoznati s raznim vidovima zajedničke pastirske skrbi. S tim u vezi, sinodski su oci zatražili da se, u znak uzajamnog poznanstva i povjerenja, češće događaju susreti između biskupâ, pojedinih ili združenih u biskupske konferencije, i uredâ Rimske kurije²³⁴ tako da oni, izravno informirani o konkretnim problemima crkava, mogu bolje vršiti svoju opću službu.

Nedvojbeno je da su posjeti *ad limina*, zajedno s petogodišnjim izvješćem o stanju biskupije,²³⁵ učinkovita sredstva da bi se ostvarila potreba za uzajamnim upoznavanjem, koja izvire iz same stvarnosti zajedništva između biskupâ i rimskog prvosvećenika. Na-

²³³ Usp. *isto*, 21-22; Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 4.

²³⁴ Usp. *Propositiones* 26 i 27.

²³⁵ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 399; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 206.

zočnost biskupâ u Rimu zbog posjeta može, štoviše mora, biti zgodna prilika za požurivanje, s jedne strane, odgovora na pitanja što su ih postavili uredima i, s druge strane, u skladu sa željom koju su izrazili, prigoda za pojedinačne ili kolektivne konzultacije o pripremi dokumenata od općeg značenja. Tom će prilikom biskupima, osim toga, moći biti prikladno predstavljene, prije njihova objavljivanja, mogući dokumenti koje je Sveta Stolica kanila uputiti cijeloj Crkvi ili posebno nekim partikularnim crkvama.

Biskupska sinoda

58. Prema sad već ustaljenom iskustvu, svaka opća skupština biskupske sinode, koja na neki način izražava episkopat, na osobit način pokazuje duh zajedništva koji ujedinjuje biskupe s rimskim prvosvećenikom i biskupe među sobom, dopuštajući da se izrazi promišljeni crkveni sud, pod vodstvom Duha, o raznim problemima koji muče život Crkve.²³⁶

Kao što je poznato, tijekom II. vatikanskog sabora ukazala se potreba da bi biskupi mogli bolje pomoći rimskom prvosvećeniku u obavljanju njegove zadaće. Upravo je tim povodom moj prethodnik blage uspomene Pavao VI. ustanovio biskupsku sinodu,²³⁷ također vodeći računa o doprinosu što ga je rimskom prvo-

²³⁶ Usp. *Propositio* 25.

²³⁷ Usp. Motuproprio *Apostolica sollicitudo* (15. rujna 1965.): *AAS* 57 (1965.), 775-780; II. VATIKANSKI SABOR, Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 5.

svećeniku već pružao Kardinalski zbor. Preko novog tijela mogla se tako uspješnije izraziti kolegijalna brižljivost i skrb biskupâ za dobro čitave Crkve.

Protekle su godine pokazale kako biskupi, u jedinstvu vjere i ljubavi, mogu svojim savjetom pružiti valjanu pomoć rimskom prvosvećeniku u vršenju njegove apostolske službe, bilo radi očuvanja vjere i morala bilo radi provođenja crkvene stege. Razmjena novosti o partikularnim crkvama, olakšavajući slaganje u stavovima i oko doktrinarnih pitanja, valjani je način osnaženja zajedništva.²³⁸

Svaka opća skupština biskupske sinode snažno je crkveno iskustvo, iako se u oblicima svojih procedura i dalje može usavršavati.²³⁹ Biskupi ujedinjeni u sinodu ponajprije predstavljaju vlastite crkve, ali imaju pred očima i doprinose biskupskih konferencija koje su ih poslale i čijih su mišljenja, u vezi s pitanjima koja treba obrađivati, nositelji. Oni tako izražavaju glas hijerarhijskog tijela Crkve i, na neki način, glas kršćanskog puka, kojega su pastiri.

Sinoda je događaj u kojem se posebno očituje da je Petrov nasljednik, u obavljanju svoje zadaće, uvijek združen u zajedništvu s ostalim biskupima i s čitavom Crkvom.²⁴⁰ »Pravo je biskupske sinode« – određuje s

²³⁸ Usp. PAVAO VI., *Motuproprio Apostolica sollicitudo* (15. rujna 1965.), II: *AAS* 57 (1965.), 776-777; Svečani govor pred sinodskim ocima (30. rujna 1967.): *AAS* 59 (1967.), 970-971.

²³⁹ Usp. *Propositio* 25.

²⁴⁰

tim u vezi Zakonik kanonskoga prava – »da raspravlja o pitanjima koja treba da se prouče i da iznosi želje, a ne da ih riješi, niti da donese odluke o njima, osim ako joj je u određenim slučajevima vlast da odlučuje dao rimski prvosvećenik, čije je pravo u tom slučaju da potvrdi sinodske odluke.«²⁴¹ Činjenica da sinoda redovito ima samo savjetodavnu funkciju ne umanjuje njezinu važnost. U Crkvi je naime cilj bilo kojeg kolegijalnog, savjetodavnog ili odlučujućeg tijela uvijek traženje istine ili dobra Crkve. Kada je potom riječ o potvrdi te iste vjere, *consensus Ecclesiae* nije dan zbrojem glasova, nego je plod djelovanja Duha, duše jedine Kristove Crkve.

Upravo jer je sinoda u službi istine i Crkve, kao izraz istinske suodgovornosti čitavog episkopata u jedinstvu sa svojom glavom s obzirom na dobro Crkve, u davanju glasa, bilo savjetodavnog bilo odlučujućeg, biskupi, zajedno s ostalim članovima sinode, izražavaju ipak sudjelovanje u upravljanju općom Crkvom. Kao i moj prethodnik blage uspomene Pavao VI., i ja sam uvijek jako cijenio prijedloge i mišljenja što su ih iznijeli sinodski oci, dajući im da sudjeluju u procesu izrade dokumenta koji obuhvaća rezultate sinode i kojega upravo stoga volim zvati »posinodskim«.

Usp. Zakonik kanonskoga prava, kan. 333 § 2; Zakonik kanona istočnih crkava, kan. 45 § 2.

²⁴¹ Kan. 343.

59. Osim na općoj razini, mnogi su i različiti oblici u kojima se može izraziti, i doista se izražava, biskupsko zajedništvo te stoga briga za sve sestrinske crkve. Međusobni odnosi među biskupima uvelike nadilaze njihove institucionalne susrete. Živa svijest kolegijalne dimenzije ove službe koja im je udijeljena mora ih nagoniti da ostvaruju među sobom, poglavito na području iste biskupske konferencije, bilo na razini crkvene provincije bilo na razini crkvene regije, mnogostruke izraze sakramentalnog bratstva, koji se kreću od uzajamnog prihvaćanja i poštovanja do očitovanja ljubavi i konkretne suradnje.

Kao što sam već ranije napisao, »mnogo se od Drugoga vatikanskog sabora nadalje učinilo također u svezi s obnovom Rimske kurije, organizacijom sinoda, načinom rada biskupskih konferencija, no sigurno ostaje puno toga što još treba učiniti da bi se bolje izrazile mogućnosti tih sredstava zajedništva, danas osobito potrebnih pred zahtjevom da se spremno i učinkovito odgovori na probleme s kojima se Crkva treba suočiti u tako brzim promjenama našega vremena«. ²⁴² Novo stoljeće treba nas stoga sve zateći angažirane više nego ikada u vrednovanju i razvijanju područjâ i sredstava koja služe za osiguranje i jamstvo zajedništva između biskupâ i između crkava.

²⁴² Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 44: *AAS* 93 (2001.), 298.

Svako biskupovo djelo učinjeno u vršenju vlastite pastirske službe uvijek je djelo učinjeno *u Zboru*. Bilo da je riječ o vršenju službe Riječi ili o upravljanju u vlastitoj partikularnoj Crkvi, ili također o odluci donesenoj s ostalom braćom u episkopatu u odnosu na ostale partikularne crkve iste biskupske konferencije, na provincijskom ili regionalnom području, to uvijek ostaje djelo *u Zboru*, jer je učinjeno čuvajući zajedništvo sa svim ostalim biskupima i s glavom Zbora, kao i provodeći vlastitu pastirsku odgovornost. Sve se to potom ostvaruje ne tek na temelju neke ljudski korisne koordinacije, nego na temelju brige prema ostalim crkvama, brige koja izvire iz činjenice da je svaki biskup uvršten i okupljen u jedno tijelo ili Zbor. Svaki je naime biskup istodobno odgovoran, iako na različite načine, za najbliže partikularne crkve, za sestrinske crkve kao i za opću Crkvu.

Zgodno su stoga sinodski oci potvrdili: »Budući da žive u biskupskom zajedništvu, neka pojedini biskupi osjećaju kao svoje teškoće i patnje svoje braće u episkopatu. Kako bi se to biskupsko zajedništvo osnažilo i postalo sve jače, neka pojedini biskupi i pojedine biskupske konferencije pažljivo razmotre mogućnost koju njihove crkve imaju kako bi pomogle onim najsiromašnijim.«²⁴³ Znamo da se to siromaštvo može sastojati bilo u velikoj oskudici svećenikâ ili drugih pastoralnih djelatnika bilo u velikom nedostatku materijalnih sredstava. I u jednom i u drugom slučaju trpi na-

²⁴³ *Propositio* 31; usp. IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 13: *AAS* 90 (1998.), 650-651.

viještanje evanđelja. Zbog toga, na liniji onoga što je II. vatikanski sabor već preporučio,²⁴⁴ prisvajam misao sinodskih otaca koji su zaželjeli da se potiču odnosi bratske solidarnosti između crkava stare evangelizacije i takozvanih »mladih crkava«, uspostavljajući također »bratimljenja«, koja neka se ostvaruju u razmjeni iskustava i pastirskih djelatnika, kao i novčanim potporama. To naime potvrđuje sliku Crkve kao »Božje obitelji«, u kojoj oni najjači podupiru najslabije radi dobra svijetu.²⁴⁵

Na taj se način u zajedništvo crkava prevodi zajedništvo biskupâ, koje se također izražava u dobrohotnim brigama prema onim pastirima koji su, više od druge braće i iz razloga ponajprije vezanih uz mjesne situacije, bili ili su, nažalost, i dalje kušani patnjom, najčešće u jedinstvu s patnjama svojih vjernika. Kategorija pastirâ koji na poseban način zalužuju pozornost, zbog sve većeg broja onih koji se nalaze u njoj, jest kategorija umirovljenih biskupa. Njima sam se, na završnoj liturgiji X. opće redovite skupštine, zajedno sa sinodskim ocima, često obraćao. Čitava Crkva jako poštuje tu predragu braću, koji ostaju važni članovi Bi-

²⁴⁴ Usp. Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 6.

²⁴⁵ Usp. *Propositio* 32.

skupskoga zbora, te im zahvaljuje za pastirsko služnje koje su vršili i dalje vrše stavljajući zajednici na raspolaganje svoju mudrost i svoje iskustvo. Mjerodavni autoritet neka ne zaboravi vrednovati tu njihovu osobnu duhovnu baštinu, u koju je također položen dragocjeni dio sjećanja na crkve koje su godinama vodili. Potrebno je uložiti svaki napor da bi im se osigurali uvjeti za duhovnu i materijalnu sigurnost u ljudskim uvjetima koje oni s pravom žele. Neka se osim toga prouče mogućnosti daljnje uporabe njihovih kompetencija unutar raznih tijela biskupskih konferencija.²⁴⁶

Istočne katoličke crkve

60. U tome istom kontekstu zajedništva između biskupâ i između crkava, sinodski su oci obratili posebnu pozornost na istočne katoličke crkve, iznova promatrajući poštovana i drevna bogatstva njihovih tradicija, koje čine živu riznicu koja koegzistira s analognim izrazima latinske Crkve. I jedna i druga bogatstva zajedno u većoj mjeri osvjetljuju katoličko jedinstvo svetoga Božjeg naroda.²⁴⁷

Zatim, nema dvojbe da istočne katoličke crkve, zbog svoje duhovne, povijesne, teološke, liturgijske i stegovne srodnosti s pravoslavnim crkvama i ostalim istočnim crkvama koje još nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom, imaju izuzetnu čast promicati je-

²⁴⁶ Usp. *Propositio* 33.

²⁴⁷ Usp. *Propositio* 21.

dinstvo kršćana, poglavito onih s Istoka. A to su pozvane da učine, kao i sve crkve, molitvom i uzornim kršćanskim životom; osim toga, kao njihov specifičan doprinos, pozvane su da svoju religioznu vjernost pridruže starim istočnjačkim tradicijama.²⁴⁸

Patrijaršijske crkve i njihova sinoda

61. Među ustanovama karakterističnim za istočne katoličke crkve su patrijaršijske crkve. One pripadaju onim skupinama crkava koje su se, kao što potvrđuje II. vatikanski sabor,²⁴⁹ po božanskoj Providnosti uspostavljale tijekom stoljećâ i koje uživaju bilo vlastite discipline i liturgijske običaje bilo zajedničku teološku i duhovnu baštinu, uvijek čuvajući jedinstvo vjere i jedincatog božanskog ustanovljenja opće Crkve. Njihovo osobito dostojanstvo dolazi od činjenice da su one, kao matrice vjere, rodile druge crkve, koje su poput njihovih kćeri te su do danas vezane uz njih bliskijom vezom ljubavi u sakramentalnom životu i u uzajamnom poštivanju prava i dužnosti.

Ta patrijaršijska ustanova vrlo je stara u Crkvi. Potvrđena je već na Prvom ekumenskom saboru u Niceji. Priznali su je prvi ekumenski sabori te je još uvijek uo-

²⁴⁸ Usp. *Propositio* 22.

²⁴⁹ Usp. Dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen gentium*, 23; Dekret o istočnim katoličkim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, 11.

bičajeni oblik upravljanja u istočnim crkvama.²⁵⁰ Stoga ona po svom izvoru i posebnoj strukturi ima oblik crkvene ustanove. Upravo je stoga II. vatikanski sabor zaželio da se »gdje bude potrebno, podižu novi patrijarhati; njihovo se ustanovljenje pridržava ekumenskom saboru ili rimskom prvosvećeniku«. ²⁵¹ Tko god u istočnim crkvama ima iznadbiskupsku i iznadmjesnu vlast – poput patrijarhâ i biskupskih sinodâ patrijaršijskih crkava – posjeduje vrhovni autoritet koji Petrov nasljednik ima nad čitavom Crkvom, te vrši tu svoju vlast u poštivanju, osim primata rimskog prvosvećenika,²⁵² i službe pojedinih biskupa, ne ulazeći u područje njihove mjerodavnosti i ne ograničujući slobodno vršenje zadaća koje su im svojstvene.

Jer odnosi između biskupâ neke patrijaršijske Crkve i patrijarha, koji je biskup patrijaršijske eparhije, razvijaju se na osnovi koja je uspostavljena već u stara vremena u Apostolskim kanonima: »Potrebno je da biskupi svakog naroda znadu tko je među njima prvi te da ga smatraju svojom glavom i da ne učine ništa važnoga bez njegova pristanka; svatko neka se brine za ono što spada na njegov okrug i područja koja o njemu ovise; ali neka ni on ne čini ništa bez pristanka sviju; tako će sloga vladati a Bog će biti slavljen, po Kristu u

²⁵⁰ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolska konstitucija *Sacri canones* (18. listopada 1990.): *AAS* 82 (1990.), 1037.

²⁵⁰ Dekret o istočnim katoličkim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, 11.

²⁵¹ Usp. *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 76 i 77.

Duhu Svetom.«²⁵³ Ovaj kanon izražava staru praksu sinodalnosti u istočnim crkvama, pružajući u isto vrijeme njezin teološki temelj kao i doksološko značenje, budući da se jasno tvrdi kako sinodalno djelovanje biskupâ u slozi štuje i slavi Boga jednoga i trojstvenoga.

U sinodalnom životu patrijaršijskih crkava mora dakle biti prepoznato stvarno ostvarenje kolegijalne dimenzije biskupske službe. Svi biskupi koji su zakonito posvećeni sudjeluju u sinodi svoje patrijaršijske Crkve budući da su pastiri jednog dijela naroda Božjega. Ipak, uloga prvoga, ili patrijarha, priznata je kao element koji na svoj način tvori kolegijalno djelovanje. Nema, naime, nikakvoga kolegijalnog djelovanja bez »prvog« priznatog kao takvog. Sinodalnost, s druge strane, ne uništava niti umanjuje zakonitu samostalnost svakog biskupa u upravljanju svojom Crkvom, nego potvrđuje kolegijalnu brižljivost biskupâ koji su suodgovorni za sve partikularne crkve obuhvaćene u patrijarhatu.

Patrijaršijskoj je sinodi priznata istinska vlast upravljanja. Ona, naime, izabire patrijarha i biskupe za sve službe unutar teritorija patrijaršijske Crkve, kao i kandidate za episkopat za sve službe izvan granica patrijaršijske Crkve koje treba predložiti za imenovanje rimski prvosvećenik.²⁵⁴ Osim slaganja ili mišljenja,

²⁵³ Usp. *Canones Apostolorum*, VIII, 47, 34: izd. F. X. FUNK, I, 572-574.

²⁵⁴ Usp. *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 110 § 3 i 149.

koji su nužni za valjanost određenih mjerodavnih čina patrijarhovitih, na sinodu također spada donošenje zakona, koji imaju svoju snagu unutar – a u slučaju liturgijskih zakona također i izvan – granica patrijaršijske Crkve.²⁵⁵ Sinoda je, osim toga, poštujući mjerodavnost Apostolske Stolice, vrhovno sudište unutar granica iste patrijaršijske Crkve.²⁵⁶ U vezi s obavljenjem najvažnijih poslova, poglavito onih koji se odnose na posuvremenjenje oblikâ i načinâ apostolata i crkvene stege, patrijarh kao i patrijaršijska sinoda služe se savjetodavnom suradnjom patrijaršijske skupštine, koju patrijarh saziva barem svakih pet godina.²⁵⁷

Metropolitska organizacija i crkvene provincije

62. Konkretnan način poticanja zajedništva između biskupâ i solidarnosti među crkvama jest obnavljanje života prastare ustanove crkvenih pokrajina, gdje su metropoliti sredstvo i znak bilo bratstva među biskupima te provincije bilo njihova zajedništva s rimskim prvosvećenikom.²⁵⁸ Zajednički pastirski rad, zbog sličnosti problemâ koji muče pojedine biskupe i zbog činjenice da njihov ograničen broj dopušta veći i učinkovitiji dogovor, bit će svakako bolje programiran na

²⁵⁵ Usp. *isto*, kan. 110 § 1 i 150 §§ 2,3.

²⁵⁶ Usp. *isto*, kan. 110 § 2 i 1062.

²⁵⁷ Usp. *isto*, kan. 140-143.

²⁵⁸ Usp. *Propositio* 28; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 437 § 1; *Zakonik kanona istočnih crkava*, kan. 156 § 1.

skupštinama biskupâ iste provincije a osobito na provincijskim saborima.

Gdje će se, zbog zajedničkog dobra, smatrati prikladnim osnivanje crkvenih regija, sličnu će funkciju moći izvršiti i skupštine biskupâ iste regije ili, u svakom slučaju, plenarni sabori. S tim u vezi treba potvrditi ono što je već izrazio II. vatikanski sabor: »neka časna ustanova sinoda i sabora ponovno oživi te da na taj način prema konkretnim prilikama što prikladnije i uspješnije poradi za porast vjere i za čuvanje discipline u različitim Crkvama«. ²⁵⁹ U njima će biskupi moći djelovati izražavajući ne samo zajedništvo među sobom nego i zajedništvo sa svim sastavnicama dijela Božjeg naroda koji im je povjeren; te su sastavnice predstavljene saborima prema odredbi prava.

Na partikularnim saborima, upravo zbog toga što na njima sudjeluju i svećenici, đakoni, redovnici, redovnice i laici, iako samo sa savjetodavnim glasom, na neposredan je način izraženo ne samo zajedništvo među biskupima nego i zajedništvo među crkvama. Partikularni sabori, osim toga, kao svečani crkveni trenutak, zahtijevaju brižljivo promišljanje u pripravi, koja uključuje sve kategorije vjernika, tako da im se daje prikladno mjesto za najvažnije odluke, poglavito one koje se odnose na vjeru. Mjesto partikularnih sabora stoga ne mogu preuzeti biskupske konferencije, kao što pojašnjava isti II. vatikanski sabor kada izriče želju da partikularni sabori iznova ožive. Biskupske konfe-

²⁵⁹ Dekret o pastirskoj službi biskupâ u Crkvi *Christus Dominus*, 36.

rencije, s druge strane, mogu biti valjano sredstvo za pripravu plenarnih sabora.²⁶⁰

Biskupske konferencije

63. Time se doista ne namjerava prešutjeti važnost i korisnost biskupskih konferencija, koje su na posljednjem saboru pronašle svoj institucionalni oblik, koji je dalje preciziran Zakonikom kanonskog prava i u nedavnom Motupropriu *Apostolos suos*.²⁶¹ U istočnim katoličkim crkvama analogne su institucije skupštine hijerarha raznih crkava *sui iuris* koje predviđa Zakonik kanona istočnih crkava »da izmijene misli i iskustva i međusobno se posavjetuju tako da se, za zajedničko dobro crkava, stvori sveta suradnja kojom neka se promiče jedinstvo djelatnosti, potpomažu zajednički pothvati, brže promiče dobrobit vjeroispovijesti i učinkovitije obdržava crkvena stega«. ²⁶²

Te biskupske skupštine danas su, kao što su rekli i sami sinodski oci, valjano sredstvo za izricanje i ostvarenje kolegijalnog duha biskupâ. Zbog toga biskupske konferencije treba vrednovati i u svim njihovim potencijalima.²⁶³ One su se, naime, »uvelike razvile te su preuzele ulogu povlaštenog organa biskupâ neke nacije ili nekog određenog teritorija radi razmjene gledišta,

²⁶⁰ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 441; 443.

²⁶¹ Usp. *AAS* 90 (1998.), 641-658.

²⁶² Kan. 322.

²⁶³ Usp. *Propositiones* 29 i 30.

radi uzajamnog savjetovanja i radi suradnje u korist zajedničkog dobra Crkve: 'one su ovih godina postale konkretna, živa i učinkovita stvarnost u svim dijelovima svijeta'. Njihova se važnost pokazuje iz doprinosa koji daju jedinstvu među biskupima te stoga jedinstvu Crkve, pokazujući se kao vrlo valjano sredstvo za osnaženje crkvenog zajedništva.«²⁶⁴

Budući da su članovi biskupskih konferencija jedino biskupi i svi oni koji su po pravu jednaki dijecezanskim biskupima, iako nisu obilježeni biskupskim znakom,²⁶⁵ njihov je teološki temelj, za razliku od partikularnih sabora, neposredno kolegijalna dimenzija odgovornosti za biskupsko upravljanje. To je zajedništvo među crkvama tek posredno.

Budući da su biskupske konferencije u svakom slučaju stalno tijelo koje se periodično okuplja, njihova će funkcija biti učinkovita ako se bude postavila kao pomoćna u odnosu na funkciju koju pojedini biskupi vrše po božanskom pravu u svojoj Crkvi. Na razini pojedine Crkve, naime, dijecezanski biskup u ime Gospodinovo pase stado koje mu je povjereno kao vlastitom, redovitom i neposrednom pastiru te je njegovo djelovanje strogo osobno, ne kolegijalno, iako je nadahnuto duhom zajedništva. Stoga na razini skupina partikularnih crkava prema geografskim zonama (nacije, regije, itd.), biskupi stavljeni na njihovo čelo ne vrše združene

²⁶⁴ IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 6: *AAS* 90 (1998.), 645-646.

²⁶⁵ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 450.

no svoju pastoralnu brigu kroz kolegijalne čine jednake onima Biskupskog zbora; on je, kao teološki subjekt, nepodjeljiv.²⁶⁶ Zbog toga biskupi iste biskupske konferencije, okupljeni na skupštini, združeno vrše, poradi dobra svojih vjernika, u granicama mjerodavnosti koje su im dodijeljene pravom ili mandatom Apostolske Stolice, samo neke od zadaća koje proizlaze iz njihove pastirske službe (*munus pastorale*).²⁶⁷

Jasno je da najbrojnije biskupske konferencije zahtijevaju složenu organizaciju, upravo radi obavljanja svoje službe u korist pojedinih biskupâ koji ih čine i stoga u korist pojedinih crkava. U svakom slučaju treba »izbjeći birokratizaciju ureda i komisija koje rade između plenarnih zasjedanja«. ²⁶⁸ Biskupske konferencije, naime, »sa svojim komisijama i uredima postoje da bi biskupima pomogle, a ne da bi ih zamijenile«, ²⁶⁹ a još manje da bi tvorili posrednu strukturu između Apostolske Stolice i pojedinih biskupâ. Biskupske konferencije mogu pružiti valjanu pomoć Apostolskoj Stolici izražavajući svoje mišljenje u vezi sa specifičnim problemima općenitijeg karaktera.²⁷⁰

²⁶⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 10.12: *AAS* 90 (1998.), 648-650.

²⁶⁷ Usp. *isto*, br. 12; 13; 19: *nav. mj.*, 649-651.653-654; *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 381 § 1; 455 § 1.

²⁶⁸ IVAN PAVAO II., *Motuproprio Apostolos suos* (21. svibnja 1998.), 18: *AAS* 90 (1998.), 653.

²⁶⁹ *Isto*.

²⁷⁰ Usp. *Propositio* 25.

Zatim, biskupske konferencije izražavaju i ostvaruju kolegijalni duh koji ujedinjuje biskupe te, za posljedicu, zajedništvo između raznih crkava, uspostavljajući među njima, poglavito među onim susjednima, bliske odnose u traženju većeg dobra.²⁷¹ To se može ostvariti na različite načine, putem savjeta, simpozija, saveza. Od osobitog su značenja poglavito kontinentalna okupljanja biskupâ, koja, međutim, nikada ne preuzimaju kompetencije koje su priznate biskupskim konferencijama. Ta su okupljanja velika pomoć za raspaljivanje među biskupskim konferencijama različitih nacija one suradnje koja se, u ovo doba »globalizacije«, na osobit način pokazuje potrebnom za suočavanje s izazovima i za ostvarenje istinske »globalizacije solidarnosti«.²⁷²

Jedinstvo Crkve i ekumenski dijalog

64. Molitva Gospodina Isusa za jedinstvo među svim njegovim učenicima (*ut unum sint: Iv 17, 21*) predstavlja za svakog biskupa žuran poziv na jasnu apostolsku dužnost. Nije moguće očekivati to jedinstvo kao plod naših napora; ono je prije svega dar Svetoga Trojstva Crkvi. To, međutim, ne oslobađa kršćane od toga da ulože svaki napor, počevši od molitve, kako bi se požurio hod prema punom jedinstvu. Odgovarajući na Gospodinove molitve i nakane i na njegovu žrtvu na

²⁷¹ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 459 § 1.

²⁷² Usp. *Propositio* 30.

križu da skupi raspršene sinove (usp. *Iv* 11, 52), Katolička se crkva osjeća nepovratno angažiranom u ekumenskom dijalogu, o kojemu ovisi uspješnost njezina svjedočenja u svijetu. Potrebno je, stoga, ustrajati na putu dijaloga istine i ljubavi.

Mnogi su sinodski oci spominjali specifičan poziv da svaki biskup treba u svojoj biskupij promicati taj dijalog i razvijati ga *in veritate et caritate* (usp. *Ef* 4, 15). Sablazan podjele među kršćanima svi su, naime, uočili kao znak oprečan kršćanskoj nadi. Konkretni oblici za to promicanje ekumenskog dijaloga naznačeni su u boljem uzajamnom poznavanju između Katoličke crkve i ostalih crkava i crkvenih zajednica koje nisu u punom zajedništvu s njom; u susretima i prikladnim inicijativama te poglavito u svjedočenju ljubavi. Doista postoji ekumenizam svakodnevnog života, načinjen od uzajamnog prihvaćanja, slušanja i suradnje, koji je posebno učinkovit.

S druge strane, sinodski su oci također upozorili na pogibelj nedovoljno promišljenih gesta, znakova »nestrpljivog ekumenizma«, koji mogu nanijeti štetu stvarnom hodu prema punom jedinstvu. Stoga je jako važno da svi prihvate i provode ispravna načela ekumenskog dijaloga, kao i da se na njima inzistira u sjemeništima s kandidatima za svetu službu, u župama i ostalim crkvenim strukturama. Sam unutarnji život Cr-

kve mora potom pružiti svjedočanstvo jedinstva u poštivanju i u otvaranju sve širih prostora u koje neka budu prihvaćena i razvijana njihova velika bogatstva i razne teološke, duhovne, liturgijske i disciplinarne tradicije.²⁷³

Misionarstvo u biskupskoj službi

65. Budući da su članovi Biskupskoga zbora, biskupi su posvećeni ne samo za neku biskupiju nego za spasenje svih ljudi.²⁷⁴ Na taj nauk II. vatikanskog sabora podsjetili su sinodski oci kako bi pokazali činjenicu da svaki biskup mora biti svjestan misionarskog obilježja svoje pastirske službe. Čitavo njegovo pastoralno djelovanje, dakle, mora biti obilježeno misionarskim duhom, kako bi u duhu vjernika potaknuli i sačuvali žar za širenje evanđelja. Zbog toga je biskupova zadaća da u svojoj biskupiji potiče, promiče i vodi misionarske djelatnosti i inicijative, također i materijalno.²⁷⁵

Nije manje važno, kao što je potvrdila sinoda, ohrabrivati misionarsku dimenziju u partikularnoj Crkvi promičući, prema raznim okolnostima, temeljne vrijednosti kao što je priznavanje bližnjega, poštivanje kulturalne različitosti i zdrava interakcija među različitim kulturama. Sve više multikulturalno obilježje gra-

²⁷³ Usp. *Propositio* 60.

²⁷⁴ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*, 38.

²⁷⁵ Usp. *Propositio* 63.

dova i društava, s druge strane, poglavito kao posljedica međunarodnih preseljenja, upostavlja nove situacije iz kojih proizlazi poseban misionarski izazov.

Za vrijeme sinode bilo je također intervencija koje su ukazale na neka pitanja u vezi s odnosima između dijecezanskih biskupâ i redovničkih misionarskih kongregacija, ističući u vezi s tim potrebu za dubljom refleksijom. Istodobno je priznat i veliki doprinos iskustva što ga neka partikularna Crkva može primiti od istih kongregacija posvećenog života kako bi među vjernicima održala živom misionarsku dimenziju.

U toj svojoj gorljivosti neka se biskup pokaže slugom i svjedokom nade. Jer misija je nedvojbeno točan pokazatelj vjere u Krista i u njegovu ljubav za nas:²⁷⁶ čovjeka u svakom vremenu goni ta vjera prema novom životu, potaknutom nadom. Naviještajući uskrsloga Krista, kršćani naime predstavljaju Onoga koji uvodi novo doba povijesti te proglašuju svijetu radosnu vijest cjelovitog i općeg spasenja koje sadrži u sebi zalog novoga svijeta, u kojem će bol i nepravda ustupiti mjesto radosti i ljepoti. Na početku novog tisućljeća, kada se pojačala svijest o univerzalnosti spasenja te se doživljava da se navještaj evanđelja mora obnavljati svakoga dana, iz sinodske skupštine dolazi poziv da se misionarski napor ne umani nego da se, štoviše, pojača u sve dubljoj misionarskoj suradnji.

²⁷⁶ Usp. IVAN PAVAO II., Enciklika *Redemptoris missio* (7. prosinca 1990.), 11: *AAS* 83 (1991.), 259-260.

SEDMO POGLAVLJE

BISKUP PRED AKTUALNIM IZAZOVIMA

”Hrabri budite – ja sam pobijedio svijet!» (Iv 16, 33)

66. U Svetom pismu Crkva je uspoređena sa stadom, »o kojemu je sam Bog unaprijed rekao da će mu biti pastir i čije ovce, iako njima upravljaju ljudski pastiri, neprekidno vodi i hrani sam Krist, dobri Pastir i Knez pastira«. ²⁷⁷ Nije li možda sam Isus onaj koji označava svoje učenike kao *pusillus grex* i koji ih ohrabruje da se ne boje, nego da gaje nadu (usp. Lk 12, 32)?

Ovaj je poticaj Isus ponovio svojim učenicima više puta: »U svijetu imate muku, ali hrabri budite – ja sam pobijedio svijet!» (Iv 16, 33). Kada se trebao vratiti Ocu, nakon što je oprao noge apostolima, reče im: »Ne-ka se ne uznemiruje srce vaše!» te nadoda: »Ja sam Put [...] Nitko ne dolazi Ocu osim po meni« (Iv 14, 1-6). Tim Putem, koji je Krist, krenulo je malo stado, Crkva, i On je taj koji je prati, Dobri pastir, koji »kada sve svoje izvede, pred njima ide i ovce idu za njim jer poznaju njegov glas« (Iv 10, 4).

²⁷⁷ II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 6.

Poput Krista Isusa i slijedeći njegove stope biskup naviješta Krista svijetu kao Spasitelja čovjeka, svakog čovjeka. Kao misionar evanđelja on djeluje u ime Crkve, koja pozna čovječstvo i koja je blizu ljudima našega vremena. Zbog toga je biskup, čvrst u evanđeoskom radikalizmu, također dužan raskrinkati lažne antropologije, izbaviti vrijednosti koje su ugnjetavane ideološkim procesima i razlučiti istinu. On zna da može ponoviti s apostolom: »Ta za to se trudimo i borimo jer se pouzdajemo u Boga živoga koji je Spasitelj svih ljudi, ponajpače vjernikâ« (1 Tim 4, 10).

Biskupovo će djelovanje stoga biti obilježeno onom *parresía*, koja je plod djela Duha (usp. Dj 4, 31). Tako da, izlazeći iz samoga sebe kako bi naviještao Isusa Krista, biskup s pouzdanjem i hrabrošću preuzima svoje poslanje, *factus pontifex*, postavši doista »mostom« (pons) koji dovodi do svakog čovjeka. Gorljivošću pastira on izlazi da bi tražio ovce, po primjeru Isusa koji kaže: »Imam i drugih ovaca, koje nisu iz ovog ovčinjaka. I njih treba da dovedem i glas će moj čuti i bit će jedno stado, jedan pastir« (Iv 10, 16).

Biskup, djelatnik pravednosti i mira

67. U tom misionarskom kontekstu, sinodski su oci opisali biskupa kao proroka pravednosti. Rat moćnika protiv slabih otvorio je, danas više nego jučer, duboke

podjele između bogatih i siromašnih. Siromašnih je legija! Unutar nepravednoga ekonomskog sustava, obilježenog vrlo jakim strukturalnim nepravdama, situacija onih zapostavljenih otežava se iz dana u dan. U mnogim dijelovima zemlje danas vlada glad, dok drugdje postoji izobilje. Žrtve tih dramatičnih nejednakosti poglavito su siromašni, mladi, izbjeglice. I žena je na mnogim mjestima ponižena u svom dostojanstvu osobe, žrtva hedonističke i materijalističke kulture.

Suočen s nepravdama i često unutar tih situacija koje neizbježno otvaraju vrata sukobima i smrti, biskup je branitelj prava čovjeka, stvorenog na sliku i priliku Božju. On propovijeda moralni nauk Crkve, braneći pravo na život, od začetka do njegova prirodnog završetka; također propovijeda društveni nauk Crkve, utemeljen na evanđelju, te uzima k srcu obranu svakoga tko je slab, postajući glasom onoga koji nema glasa, kako bi učinio da vrijede njegova prava. Nema dvojbe da društveni nauk Crkve može pobuditi nadu i u najtežim situacijama jer, ako nema nade za siromašne, neće je biti ni za koga, niti za takozvane bogate.

Biskupi su snažno osudili terorizam i genocid te su podigli svoj glas u obranu onih koji plaču zbog nepravdi, koji su izloženi progonima, koji su nezaposleni, za djecu zlostavljaju na razne i sve grublje načine. Poput svete Crkve koja je u svijetu sakrament prisnog sjedinjenja s Bogom i jedinstva čitavoga ljudskog roda,²⁷⁸ i

²⁷⁸ Usp. *isto*, 1.

biskup je branitelj i otac siromašnih, poticaj pravde i ljudskih prava, donositelj nade.²⁷⁹

Riječ sinodskih otaca, združena s mojom, bila je izričita i snažna. »Nismo mogli ne čuti, tijekom sinode, odjek tolikih drugih kolektivnih drama [...] Nameće se promjena moralnoga reda [...] Neka endemična zla, koja su predugo bila podcjenjivana, mogu dovesti do očaja čitave populacije. Kako šutjeti pred stalnom dramom gladi i krajnjeg siromaštva, u doba u kojem čovječanstvo ima na raspolaganju kao nikada prije sredstva za jednaku raspodjelu? Ne možemo ne izraziti svoju solidarnost s mnoštvom prognanika i iseljenika koji su, zbog ratova, zbog političkog pritiska ili ekonomske diskriminacije, bili prisiljeni napustiti vlastitu zemlju, u potrazi za poslom i u nadi za mirom. Katastrofe uzrokovane malarijom, proširenje AIDS-a, nepismenost, nedostatak budućnosti za toliku djecu i mlade prepuštene ulici, iskorištavanje ženâ, pornografija, netolerancija i neprihvatljiva instrumentalizacija religije za nasilne ciljeve, prodaja droge i trgovina oružjem: popis nije dovršen! Pa ipak neka ponizni, premda u središtu svih ovih teškoća, pridignu glavu. Gospodin ih gleda i podupire ih: 'Zbog nevolje tlačenih i jauka ubogih sada ću ustati, govori Jahve' (Ps 12 [11], 6).«²⁸⁰

²⁷⁹ Usp. *Propositiones* 54-55.

²⁸⁰ X. OPĆA REDOVITA SKUPŠTINA BISKUPSKE SINODE, Poruka (25. listopada 2001.), 10-11: *L'Osservatore Romano*, 27. listopada 2001., str. 5.

Za tim upravo opisanim dramatičnim kontekstom uz očitu hitnost slijede poziv i zalaganje za mir. Uvijek su naime živa žarišta sukobâ koja su naslijeđena iz prošlog stoljeća i iz čitavog tisućljeća. Također ne nedostaju mjesni sukobi, koji rađaju duboke razdore između kulturnâ i nacionalnostî. I kako šutjeti o vjerskim fundamentalizmima, koji su uvijek neprijatelji dijaloga i mira? U mnogim područjima svijeta zemlja nalikuje barutani spremnoj da eksplodira i da sruči na ljudsku obitelj goleme boli.

U toj situaciji Crkva nastavlja naviještati mir Isusa Krista, koji je u govoru na gori proglasio blaženstvo »mirotvoraca« (Mt 5, 9). Mir je opća odgovornost koja se provlači kroz tisuću malih čina svakodnevnog života. On očekuje svoje proroke i svoje tvorce, kojih ne smije nedostajati napose u crkvenim zajednicama, kojih je biskup pastir. Po primjeru Isusovu, koji je došao navijestiti slobodu potlačenima i proglasiti godinu milosti Gospodnje (usp. Lk 4, 16-21), on će uvijek biti spreman pokazati da je kršćanska nada čvrsto združena s gorljivošću za cjelovitim promicanjem čovjeka i društva, kao što naučava društveni nauk Crkve.

Unutar mogućih i, nažalost, čestih situacija oružanog sukoba, biskup, i kada potiče narod da koristi vlastita prava, mora uvijek upozoravati da je kršćanin u svakom slučaju dužan isključiti osvetu i otvoriti se

opraštanju i ljubavi prema neprijateljima.²⁸¹ Nema naime pravde bez opraštanja. Kako god bilo teško prihvatiti, za svaku razboritu osobu očekivana je ova tvrdnja: jedino oprost omogućuje istinski mir.²⁸²

Međureligijski dijalog, poglavito u korist mira u svijetu

68. Kao što sam u više prigoda ponovio, dijalog među religijama mora biti u službi mira među narodima. Religijske tradicije posjeduju naime nužna sredstva za prevladavanje podjelâ i za poticanje uzajamnog prijateljstva i poštivanja među narodima. Sa sinode je upućen apel neka biskupi budu promicatelji susretâ s predstavnicima narodâ, kako bi pažljivo razmišljali o nesporazumima i ratovima koji razdiru svijet, tako da odrede putove kojima bi se moglo ići radi zajedničkog napora oko pravde, sloge i mira.

Sinodski su oci snažno istaknuli važnost međureligijskog dijaloga za mir te su zatražili od biskupâ da se založe u tom smislu u svojim biskupijama. Novi putevi prema miru mogu se otvoriti potvrđivanjem vjerske slobode, o čemu je govorio II. vatikanski sabor u Dekretu *Dignitatis humanae*, kao i odgojnim radom u korist novih naraštaja, te ispravnom upotrebom sredstava društvenog priopćivanja.²⁸³

²⁸¹ Usp. *Propositio* 55.

²⁸² Usp. IVAN PAVAO II., *Poruka za Svjetski dan mira 2002.* (8. prosinca 2001.), 8: *AAS* 94 (2002.), 137.

Perspektiva međureligijskog dijaloga ipak je svakako šira i zbog toga su sinodski oci potvrdili da je on dio nove evangelizacije, poglavito u ovim vremenima u kojima, puno više nego u prošlosti, u istim regijama, u istim gradovima, na radnim mjestima u svakodnevnom životu, žive osobe koje pripadaju različitim religijama. Međureligijski dijalog stoga zahtijeva svakodnevni život mnogih kršćanskih obitelji te mu zbog toga biskupi, kao učitelji vjere i pastiri Božjeg naroda, moraju dati primjerenu pozornost.

Iz tog konteksta suživota s osobama drugih religija rađa se za kršćane posebna dužnost, tj. da svjedoče jedincatost i univerzalnost spasenjskog otajstva Isusa Krista kao i posljedičnu potrebu Crkve kao sredstva spasenja za čitavo čovječanstvo. »Ta istina vjere ni u čemu ne umanjuje iskreno poštivanje s kojim se Crkva odnosi prema ostalim svjetskim religijama, no ona istodobno korjenito isključuje onaj mentalitet ravnodušnosti prožet vjerskim relativizmom koji je sklon reći da 'jedna religija vrijedi koliko i druga'.«²⁸⁴ Stoga je jasno da međureligijski dijalog nikada ne može zamijeniti navještaj i širenje vjere, koji čine prioritarnu svrhu propovijedanja, kateheze i poslanja Crkve.

Otvoreno i nedvosmisleno tvrditi da čovjekovo spasenje ovisi o Kristovu otkupljenju ne priječi dijalog s ostalim religijama. U kontekstu ispovijesti kršćanske

²⁸³ Usp. *Propositiones* 61 i 62.

²⁸⁴ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Deklaracija *Dominus Iesus* (6. kolovoza 2000.), 22: *AAS* 92 (2000.), 763.

nade, neka se ne zaboravi da upravo ona utemeljuje međureligijski dijalog. Kao što se, naime, tvrdi u sarsborskoj deklaraciji *Nostra aetate*: »Svi su naime narodi jedna zajednica; imaju isti iskon, jer je Bog sav ljudski rod nastanio po svoj površini zemaljskoj; svima je posljednji cilj Bog, čija se providnost i svjedočanstvo dobrote, a i naum spasenja protežu na sve, dok se ne sjedine izabrani u svetom gradu koji će osvijetliti Božji sjaj, gdje će narodi hoditi u njegovu svjetlu.«²⁸⁵

Gradanski, društveni i gospodarski život

69. U biskupovu pastirskom djelovanju ne može izostati posebna pozornost prema zahtjevima ljubavi i pravednosti, koji proizlaze iz društvenih i gospodarskih uvjeta najsiromašnijih, napuštenih, zlostavljanih osoba, u kojima vjernik jednako tako vidi posebne slike Isusa. Njihova je prisutnost unutar crkvenih i građanskih zajednica kamen kušnje za autentičnost naše kršćanske vjere.

Htio bih nešto reći i u vezi sa složenom pojavom takozvane globalizacije, koja je jedna od karakteristika sadašnjega svijeta. Postoji, naime, »globalizacija« ekonomije, financijâ i kulture, koja se progresivno potvrđuje kao učinak brzih napredaka povezanih s informatičkim tehnologijama. Kao što sam već imao priliku reći u drugim prigodama, ona zahtijeva pažljivo razlučivanje radi određivanja njezinih pozitivnih i negativnih vi-

²⁸⁵ Br. 1.

dova kao i raznih posljedica koje iz nje mogu proizići za Crkvu i za čitav ljudski rod. U tome je važan doprinos biskupâ, koji će uvijek upućivati na potrebu da se dospije do globalizacije u ljubavi, bez marginalizacije. Također su i sinodski oci, s tim u vezi, upozorili na dužnost promicanja »globalizacije ljubavi«, promatrajući u tom istom kontekstu pitanja koja se odnose na poništenje vanjskoga duga, koji uništava ekonomije čitavih naroda, kočeci njihov društveni i politički napredak.²⁸⁶

Ne ulazeći ovdje dublje u tako tešku problematiku, ponavljam samo neke temeljne točke koje su već drugdje izložene: Crkveno stajalište u toj materiji ima tri bitne i popratne uporišne točke, a to su dostojanstvo ljudske osobe, solidarnost i supsidijarnost. Stoga se »globaliziranu ekonomiju mora analizirati u svjetlu načelâ društvene pravednosti, poštujući rješenje koje ide na ruku siromašnima, koji moraju biti dovedeni u stanje da se mogu obraniti u globaliziranoj ekonomiji, kao i na ruku potrebama za međunarodnim zajedničkim dobrom«.²⁸⁷ Ako je globalizacija uključena u dinamizam solidarnosti, globalizacija više nije isključujuća. Jer globalizacija solidarnosti izravna je posljedica one opće ljubavi, koja je duša evanđelja.

²⁸⁶ Usp. *Propositio* 56.

²⁸⁷ IVAN PAVAO II., Posinodska apostolska pobudnica *Ecclesia in America* (22. siječnja 1999.), 55: AAS 91 (1999.), 790-791.

Obzir prema okolini i očuvanje stvorenoga

70. Sinodski su oci također podsjetili na etičke vidove ekološkog pitanja.²⁸⁸ Doista, duboki smisao poziva na globaliziranje solidarnosti također se, i to hitno, odnosi na pitanje očuvanja onog stvorenog i bogatstva zemlje. Čini se da se »porođajni jauk stvorenja«, na koji upućuje apostol (usp. *Rim* 8, 22), danas obistinjuje u izokrenutoj perspektivi, budući da više nije riječ o eshatološkoj napetosti, u očekivanju objave sinova Božjih (usp. *Rim* 8, 19), nego o smrtnom grču koji želi zgrabiti samog čovjeka kako bi ga uništio.

Upravo se tu, u svome najpodmuklijem i najizopačenijem obliku, otkriva ekološko pitanje. Doista, »najdublji i najozbiljniji znak moralnih posljedica, usađenih u ekološko pitanje, jest nedostatak poštovanja prema životu, koji se uočava u mnogim postupcima zagađivanja. Često razlozi proizvodnje prevladavaju nad dostojanstvom radnika a ekonomski su interesi ispred dobra pojedinih osobâ, ako ne čak i čitavih populacija. U tim je slučajevima zagađenost ili uništavanje okoline rezultat neprirodne i reduktivne vizije koja katkada dovodi do pravog pravcatog preziranja čovjeka.«²⁸⁹

Očito je da ovdje nije riječ samo o fizičkoj ekologiji, tj. onoj koja vodi brigu o zaštiti *habitata* raznih živu-

²⁸⁸ Usp. *Propositio* 56.

²⁸⁹ IVAN PAVAO II., *Poruka u povodu Svjetskog dana mira 1990.* (8. prosinca 1989.), 7: *AAS* 82 (1990.), 150.

ćih bića, nego i o *ljudskoj ekologiji*, koja treba zaštititi temeljno dobro života u svim njegovim očitovanjima i pripremiti za buduće naraštaje okolinu koja će se, što je više moguće, približiti naumu Stvoriteljevu. Postoji dakle potreba za *ekološkim obraćenjem*, kojemu će biskupi dati svoj doprinos poučavajući o ispravnom odnosu čovjeka prema prirodi. U svjetlu nauka o Bogu Ocu, stvoritelju neba i zemlje, radi se o »ministerijalnom« odnosu: čovjek je naime smješten u središte stvaranja kao službenik Stvoritelj.

Biskupova služba s obzirom na zdravlje

71. Briga za čovjeka tjera biskupa da oponaša Isusa, pravog »dobrog Samarijanca«, punog supatnje i milosrđa, koji preuzima brigu za čovjeka bez ikakve diskriminacije. Među aktualnim izazovima, skrb za zdravlje zauzima važno mjesto. I dalje, nažalost, postoje mnogi oblici bolestî prisutni u raznim dijelovima svijeta te se, iako ljudska znanost izuzetno brzo napreduje u traženju novih rješenja, ili pomaže da bi se bolje suočilo s bolestima, javljaju uvijek nove situacije u kojima je ugroženo fizičko i psihičko zdravlje.

Svaki je biskup, na području svoje biskupije, pozvan da uz pomoć stručnih osoba djeluje kako bi »evanđelje života« bilo cjelovito naviještano. Zalaganje za humanizaciju medicine i pomoć bolesnima od strane kršćana koji svjedoče onomu koji trpi vlastitu brižljivu blizinu, bude u svačijem duhu lik Isusa, liječnika tijela i duše. Među uputama koje je povjerio

svojim apostolima, on nije propustio uključiti i poticaj liječenja bolesnih (usp. *Mt* 10, 8).²⁹⁰ Stoga organizacija i promicanje prikladnog pastoralna za zdravstvene djelatnike doista zaslužuju prioritet u biskupovu srcu.

Sinodski su oci poglavito osjetili potrebu da snažno izraze svoju brigu za promicanje autentične »kulture života« u suvremenom društvu: »Ono što možda više uznemiruje naše pastirsko srce jest prezir prema životu od njegova začeća do završetka, kao i raspad obitelji. Crkveno *ne* pobačaju i eutanaziji znači *da* životu, *da* izvornoj dobroti stvorenja, *da* koje može dokučiti svako ljudsko biće u svetištu svoje savjesti, *da* obitelji, prvoj stanici nade kojoj se Bog veseli sve do toga da je poziva da postane domaćom crkvom.«²⁹¹

Biskupova pastoralna briga za migrante

72. Preseljenja narodâ poprimila su nečuvene razmjere te se pokazuju kao masovni pokreti, koji uključuju golem broj osobâ. Među njima su mnoge osobe koje su se udaljile ili bježe iz vlastite zemlje zbog oružanih sukoba, zbog nesigurnih ekonomskih uvjeta, zbog političkih, etničkih i socijalnih nemira, zbog prirodnih katastrofa. Sva ta preseljenja, iako u sebi različita, postavljaju ozbiljna pitanja našim zajednicama, s

²⁹⁰ Usp. *Propositio* 57.

²⁹¹ X. OPĆA REDOVITA SKUPŠTINA BISKUPSKE SINODE, Poruka (25. listopada 2001.), 12: *L'Osservatore Romano*, 27. listopada 2001., str. 5.

obzirom na pastoralne probleme kao što su evangelizacija i međureligijski dijalog.

Stoga je dobro da se u biskupijama osigura uspostava pastoralnih struktura pogodnih za prihvat i prikladnu pastoralnu skrb za te osobe, u skladu s raznim uvjetima u kojima se nalaze. Potrebno je potaknuti i suradnju među biskupijama koje graniče jedna s drugom, radi što učinkovitije i stručnije usluge, brinući se također za formaciju svećenika i posebno laičkih djelatnika koji su posebno velikodušni i raspoloživi za ovu zahtjevniju službu, osobito stručnjaka za probleme zakonske prirode koji mogu nastati pri uključivanju tih osoba u novi društveni poredak.²⁹²

U tom kontekstu sinodski oci iz istočnih katoličkih crkava iznova su iznijeli problem iseljavanja vjernika njihove zajednice, koji je donekle nov i opterećen teškim posljedicama u konkretnom životu. Događa se, naime, da vrlo značajan broj vjernika iz istočnih katoličkih crkava sad već po navici i stalno boravi izvan zemalja podrijetla i sjedišta istočnih hijerarhija. Riječ je, kako se da razumjeti, o situaciji koja svakodnevno traži odgovornost pastirâ.

Zbog toga je i biskupska sinoda smatrala potrebnim temeljitije ispitati kako katoličke crkve, bilo istočne bilo zapadne, mogu uspostaviti zgodne i prikladne pastoralne strukture koje će biti kadre izići u susret potrebama tih vjernika koji su u položaju »dijaspore«.²⁹³ U

²⁹² Usp. *Propositio* 58.

svakom slučaju, ostaje dužnost mjesnih biskupâ, ukoliko su različitog obreda, da za te vjernike istočnog obreda budu istinskim ocima, jamčeći im, u pastirskoj skrbi, očuvanje specifičnih religioznih i kulturalnih vrijednosti, u kojima su rođeni i u kojima su primili svoju početnu kršćansku formaciju.

To su samo neke situacije koje predstavljaju osobito hitan izazov kršćanskom svjedočenju i biskupskoj službi. Preuzimanje odgovornosti prema svijetu, njegovim problemima, njegovim izazovima, njegovim očekivanjima, pripada zalaganju navještaja evanđelja nade. Uvijek je tu naime riječ o budućnosti čovjeka, budući da je »biće nade«.

Vrlo je razumljivo da se, u nagomilavanju izazovâ kojima je izložena nada, pojavi napast skepticizma i nepovjerenja. Ali kršćanin zna da se može suočiti i s najtežim situacijama, jer se temelj njegove nade nalazi u otajstvu križa i uskrsnuća Gospodinova. Čovjek jedino iz njih može crpiti snagu da se stavi u službu Boga i da ostane u njoj, Boga koji želi spasenje i cjelovito oslobođenje čovjeka.

²⁹³ Usp. *Propositio* 23.

ZAKLJUČAK

73. Pred scenarijima koji su u ljudskom smislu vrlo složeni za navještaj evanđelja, gotovo se spontano prisjećamo izvještaja o umnažanju kruha što je donesen u evanđeljima. Učenici iznose pred Isusa svoju zbnjenost s obzirom na mnoštvo, koje ga je, gladno njegove riječi, slijedilo sve do pustinje, te mu predlažu: »*Dimi-te turbas* [...] Otpusti svijet [...]« (Lk 9, 12). Možda se boje i doista ne znaju kako nahraniti tako velik broj osoba.

Sličan bi se stav mogao pojaviti u našem duhu, gotovo obeshrabrenom golemošću problemâ, koji traže odgovore od crkava i nas biskupa osobno. Potrebno je, u tom slučaju, pribjeći onoj novoj *maštovitosti u ljubavi* koja se mora razviti ne samo i ne toliko u učinkovitosti pruženih pomoći nego još više u sposobnosti da se približimo onomu koji je u potrebi, omogućujući siromašnima da svaku kršćansku zajednicu osjete kao vlastiti dom.²⁹⁴

Isus, međutim, ima svoj način kako riješiti te probleme. Gotovo izazivajući apostole kaže im: »Podajte im vi jesti!« (Lk 9, 13). Znamo dobro završetak tog izvještaja: »Jeli su i svi se nasitili. I od preteklih ulomaka nakupilo se dvanaest košara« (Lk 9, 17). Ono preostalo obilje prisutno je i danas u životu Crkve!

²⁹⁴ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), 50: *AAS* 93 (2001.), 303.

Od biskupâ trećeg tisućljeća traži se da čine ono što su toliki sveti biskupi znali činiti tijekom povijesti sve do danas. Poput svetog Bazilija, naprimjer, koji je čak izgradio, na vratima Cezareje, veliko prihvatilište za potrebite, istinsku utvrdu ljubavi, koja je po njemu dobila ime Bazilijada: iz toga se jasno vidi da »ljubav u činima priskrbuje nedvosmislenu snagu ljubavi u riječima«. ²⁹⁵ To je put kojim moramo ići i mi: Dobri pastir povjerio je svoje stado svakom biskupu da ga hrani riječju i oblikuje primjerom.

Odakle ćemo onda mi biskupi uzeti kruh potreban za davanje odgovora na tolika pitanja, unutar i izvan crkavâ i Crkve? Dođe nam da se, kao i apostoli Isusu, pojadamo: »Odakle nam u pustinji toliko kruha da nahranimo toliko mnoštvo?« (*Mt* 15, 33). Koja su to »mjestâ« iz kojih ćemo crpiti snage? Možemo barem naznačiti neke temeljne odgovore.

Naša prva, transcendentna snaga jest ljubav Božja razlivena u srcima našim po Duhu Svetomu, koji nam je dan (usp. *Rim* 5, 5). Ljubav kojom nas je Bog ljubio takva je da nas uvijek može podržavati u traženju ispravnih puteva preko kojih možemo doći do srca današnjeg muža i žene. U svakom nam trenutku Gospodin daruje, snagom svoga Duha, sposobnost da ljubimo i pronalazimo najispravnije i najljepše oblike ljubavi. Pozvani da budemo služitelji evanđelja za nadu svijeta, mi znamo da ta nada ne dolazi iz nas, nego od Duha Svetoga, koji »ne prestaje biti čuvar nade u čo-

²⁹⁵ Usp. *isto*.

vjekovu srcu: nade svih ljudskih stvorenja a osobito onih koji 'posjeduju prvine Duha' i 'iščekuju otkupljenje svojih tjelesa'«. ²⁹⁶

Drugi je naš izvor Crkva, u koju smo uvršteni krštenjem zajedno s tolikom drugom braćom i sestrama, s kojima ispovijedamo jedinog nebeskog Oca i napajamo se na jedinom Duhu svetosti. ²⁹⁷ Učiniti od Crkve »dom i školu zajedništva« zadaća je na koju poziva sadašnja situacija, ako želimo odgovoriti na očekivanja svijeta. ²⁹⁸

Naše zajedništvo u biskupskom tijelu, u koje smo urasli posvećenjem, također je golemo bogatstvo, budući da je vrlo snažna potpora za pažljivo iščitavanje znakova vremena i za jasno razlučivanje onoga što Duh kazuje crkvama. U srcu Biskupskoga zbora nalazi se potpora i solidarnost nasljednika apostola Petra, čija vrhovna i opća vlast ne poništava, nego potvrđuje, osnažuje i zahtijeva vlast biskupâ, nasljednikâ apostolâ. Tu će biti važno vrednovati sredstva zajedništva u skladu s velikim naputcima II. vatikanskog sabora. Nema, naime, dvojbe da postoje okolnosti – a danas nisu rijetke – u kojima je pojedinoj partikularnoj Crkvi kao i većem broju susjednih crkava teško ili praktični nemoguće da prikladno nastupe oko važnijih problema. Osla-

²⁹⁶ IVAN PAVAO II., Enciklika *Dominum et Vivificantem* (18. svibnja 1986), 67: *AAS* 78 (1986.), 898.

²⁹⁷ Usp. TERTULIJAN, *Apologeticum*, 39, 9: *CCL* 1, 151.

²⁹⁸ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001), 43: *AAS* 93 (2001.), 296.

njanje na biskupsko zajedništvo može poglavito u tim okolnostima pružiti autentičnu pomoć.

Posljednji, neposredni izvor za nekog biskupa u traganju za »kruhom« kako bi ublažio glad svoje braće jest vlastita partikularna Crkva, kada se duhovnost zajedništva pojavi u njoj kao odgojno načelo »na svim mjestima gdje se izgrađuje čovjek i kršćanin, gdje se odgajaju službenici oltara, posvećeni službenici, pastoralni djelatnici, gdje se grade obitelji i zajednice«. ²⁹⁹ Upravo se tu još jednom pokazuje veza između X. opće redovite skupštine biskupske sinode i ostalih općih skupština, koje su neposredno prethodile. Budući da biskup nikada nije sam, nije sam ni u općoj Crkvi ni u svojoj partikularnoj Crkvi.

74. Biskupova je obveza na početku novog tisućljeća na taj način jasno ocrtana. To je obveza koja uvijek traje: naviještati evanđelje Isusa Krista, spasa svijeta. Ali to je obveza obilježena novim potrebama, koje zahtijevaju skladno zalaganje svih sastavnica naroda Božjega. Biskup će morati moći računati na članove dijecezanskog prezbiterija i na đakone, službenike Kristove krvi i ljubavi; na posvećene sestre i braću, koji su pozvani da u Crkvi i u svijetu budu rječitim svjedocima primata Božjega u kršćanskom životu i moći njegove ljubavi u krhkosti ljudskog stanja; napokon, na vjernike laike, čije su povećane mogućnosti apostolata u Crkvi za pastire izvor osobite potpore i razlog posebne utjehe.

²⁹⁹ *Isto.*

Na kraju ovih razmišljanja uočimo kako tema X. opće redovite skupštine biskupske sinode treba svako- ga od nas biskupâ dovesti do sve naše braće i sestara u Crkvi i do svih muževa i žena svijeta. Njima nas Krist šalje, kao što je jednoga dana poslao apostole (usp. *Mt* 28, 19-20). Naša je zadaća da za svaku osobu budemo, na izvrstan i vidljiv način, živi znak Isusa Krista, Uči- telja, Svećenika i Pastira.³⁰⁰

Isus Krist je dakle slika u koju, časna braćo u epi- skopatu, trebamo gledati kako bismo izvršili svoju službu glasnikâ nade. Poput njega trebamo i mi znati darovati svoj život za spasenje onih koji su nam povje- reni, naviještajući i slaveći pobjedu milosrdne ljubavi Božje nad grijehom i smrću.

Zazovimo nad tom svojom zadaćom zagovor Dje- vice Marije, Majke Crkve i Kraljice apostola. Neka nam ona, koja je u cenakulu podržavala molitvu apo- stolskog zbora, izmoli milost da nikad ne padnemo na zadatku ljubavi koji nam je povjerio Krist. Svjedok istinskoga života, Marija, »svijetli putujućem Božjem narodu – te stoga na poseban način nama, koji smo nje- govih pastiri – kao znak pouzdane nade i utjehe, sve dok ne dođe dan Gospodnji«. ³⁰¹

Dano u Rimu, kod Svetoga Petra, 16. listopada 2003. godine, dvadeset pete obljetnice moga pontifikata.

³⁰⁰ Usp. II. VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Cr- kvi *Lumen gentium*, 21.

³⁰¹ *Isto*, 68.

SADRŽAJ

UVOD.....	5
Deseta skupština biskupske sinode.....	6
Nada utemeljena na Kristu.....	8
Nada, kad su nade uništene.....	9
Služitelji evanđelja za nadu svijeta.....	11
PRVO POGLAVLJE	
MISTERIJ I BISKUPSKA SLUŽBA	15
»... i između njih izabra dvanaesticu« (Lk 6, 13)	15
Trinitarni temelj biskupske službe.....	17
Zborni karakter biskupske službe	19
Misijsko obilježje i unitarnost biskupske službe	25
»... pozove koje sam htjede« (Mk 3, 13).....	26
DRUGO POGLAVLJE	
BISKUPOV DUHOVNI ŽIVOT	30
»I ustanovi dvanaesticu da budu s njime« (Mk 3, 14).....	30
Poziv na svetost u današnjoj Crkvi.....	32
Biskupov duhovni hod.....	35
Marija, Majka nade i učiteljica duhovnog života	40
Pouzdati se u Riječ.....	42
Hraniti se euharistijom.....	44
Molitva i časoslov	45
Put evanđeoskih savjeta i blaženstava	48
Krepost poslušnosti.....	49
Duh i praksa siromaštva u biskupa	51

S čistoćom u služenju Crkvi koja odražava Kristovu čistoću.....	53
Animatori duhovnosti zajedništva i poslanja	55
Hod koji se nastavlja u svakodnevici	57
Biskupova trajna formacija.....	59
Primjer svetih biskupa	61

TREĆE POGLAVLJE

UČITELJ VJERE I GLASNIK RIJEČI	64
<i>»Podite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje« (Mk 16, 15)</i>	<i>64</i>
Krist u srcu evanđelja i čovjeka.....	65
Biskup, slušatelj i čuvar Riječi	67
Autentično i ovlašteno služenje Riječi	70
Biskupska služba za inkulturaciju evanđelja	74
Propovijedati riječju i primjerom.....	76

ČETVRTO POGLAVLJE

SLUŽBENIK MILOSTI

VRHOVNOG SVEĆENIŠTVA.....	78
<i>»Posvećenicima u Isusu Kristu, pozvanicima, svetima...« (1 Kor 1, 2)</i>	<i>78</i>
Izvor i vrhunac života partikularne Crkve	80
Važnost stolne crkve.....	81
Biskup, voditelj liturgije kao pedagogije vjere.....	83
Središnji položaj dana Gospodnjega i liturgijske godine	86
Biskup, služitelj euharistijskoga slavlja.....	87
Biskupova odgovornost za kršćansku inicijaciju.....	90
Biskupova odgovornost u pokorničkoj disciplini	92
Briga za pučku pobožnost.....	94
Promicanje svetosti za sve vjernike.....	96

PETO POGLAVLJE

BISKUPOVO PASTIRSKO UPRAVLJANJE	98
» <i>Dao sam vam primjer</i> « (Iv 13, 15)	98
Autoritet biskupove pastirske službe.....	99
Pastoralni stil upravljanja i dijecezansko zajedništvo .	104
Elementi partikularne Crkve	108
Pastoralni pohod	109
Biskup sa svojim prezbiterijem	110
Formacija kandidata za svećeništvo	113
Biskup i trajni đakoni.....	115
Biskupova briga za osobe posvećena života.....	116
Vjernici laici u biskupovoj pastoralnoj skrbi.....	117
Biskupova skrb za obitelj.....	119
Mladi, pastoralni prioritet s obzirom na budućnost	120
Pastoral zvanja	121

ŠESTO POGLAVLJE

U ZAJEDNICI CRKAVA	123
» <i>Briga za sve crkve</i> « (2 Kor 11, 28)	123
Dijecezanski biskup u odnosu na vrhovnu vlast.....	126
Posjeti »ad limina Apostolorum«	132
Biskupska sinoda	135
Zajedništvo među biskupima i crkvama na lokalnoj razini	138
Istočne katoličke crkve	141
Patrijaršijske crkve i njihova sinoda	142
Metropolitaska organizacija i crkvene provincije	145
Biskupske konferencije.....	147
Jedinstvo Crkve i ekumenski dijalog.....	150
Misionarstvo u biskupskoj službi	152

SEDMO POGLAVLJE

BISKUP PRED AKTUALNIM IZAZOVIMA	154
»Hrabri budite – ja sam pobijedio svijet!« (Iv 16, 33)	154
Biskup, djelatnik pravednosti i mira	155
Međureligijski dijalog, poglavito u korist mira u svijetu.....	159
Građanski, društveni i gospodarski život	161
Obzir prema okolini i očuvanje stvorenoga	162
Biskupova služba s obzirom na zdravlje	164
Biskupova pastoralna briga za migrante.....	165
ZAKLJUČAK.....	168